

Anglia a háboru alatt.

A legnagyobb csalódás ebben a világháboruban talán Angliát érte. Az angol világbirodalom olyan óriás területű, hogy vagy egyik, vagy másik részében ugyyszólván állandóan háborút folytat. Ezek az ő gyarmati háborúi, amelyekhez eddig zsoldos hadsereget tartott. Európai értelemben vett komoly ellenfele Angliának jóformán nem volt a napoleoni háboru óta, aminek már több mint száz éve.

Lampafényfógó készülék repülőtámadás ellen. Egyik francia városban az utcai lámpásokat ilyen fényfógókészülékekkel szerelték fel, hogy célpontul ne szolgáljanak a német repülőknék s Zeppelineknék. A példát utánozták aztán az angolok is, de a fényfógó bizony nem sokat használt a Zeppelinek ellen.

Az afrikai búrok mutatkoztak negyedszázad előtt olyanoknak, akik egy kicsit megdöbbenették John Bull urat (John Bull : az angolnak csufneve. épp ugy, mint az amerikaié Uncle Sam : Samu bácsi), de ez két év alatt végre is annyi katonát szállított Búrországba, hogy ott szinte több volt az angol harcos, mint a búr férfiak, asszonyok és gyermekek összevéve.

Anglia tehát száz éven keresztül nem látta szükségét annak, hogy hadserege szervezetét modern alapokra fektesse és hogy e tekintetben lépést tartson az európai nemzetekkel. Ehhez járult Angliának az a régi taktikája, hogy háboruit lehetőleg a diplomáciájával intéztette és egy-egy föllovalt nemzettel vivatta meg. Ilyen állapotban és szándékkal lépett be Anglia ebbe a háboruba is.

Számitása egyszerű volt és világos, mint a vakablak : Franciaországot, Oroszországot, Olaszországot, a kis Szerbiát és a csöpp Montenegrót, továbbá lehetőleg más Balkánállamokat is és Belgiumot belevinni a háboruba és ezek egyesített hadiercével megveretni Németországot. Ő maga majd csak nézi, esetleg pénzeli őket, de közben megszállja a belga és francia kikötőket a calaisi csatornában. És ugyan ki lett volna az az örült, aki kételkedett volna Németország vereségében, mikor ilyen rémes tömeg száll vele szembe ?

Magyarország és Ausztria ebben a számitásban nem sokat jelentett, mert amióta Edvárd király (a mostani György angol király apja) maga sem volt képes eltántorítani bennünket a német szövetségtől, azóta pénzért felfogadott ügynökök, kémek és bujtogatók nagy munkában voltak Ausztria és Magyarország területén és Anglia azt hitte, hogy ezek munkájának eredménye gyanánt mi már a háboru elején úgy szét fogunk hullani, mint az oldott kéve.

Ebből eredt Angliának és az egész ántántnak első csalódása. A háboru második esztendejében Anglia balekjei, az ántánt-államok részben meg voltak semmisítve, részben a kimerülés szélére értek. Anglia ekkor sejteni kezdte, hogy több kettőnél és ezuttal aligha fog sikerülni, hogy a forró gesztenyét másokkal kapartassa ki a tűzből a maga számára.

Óriási erőfeszítéssel, veszedelmes belső harcok között meg kellett csinálnia a törvényt az általános hadkötelezettségről, aztán bele kellett kezdenie a municiógyártás lázas munkájába, továbbá szednie kellett a katonát ott ahol kapta, hogy a saját javára és szövetségesei javára billentse a háboru mérlegét.

A sommei nagy angol offenziva, az egyetlen, utolsó és hihetetlen angol erőfeszítés volt. Mert húsz hónapig Angliában alig vették komolyan a háborut. Nem is annyira háborunak nézték, mint inkább üzletnek. Ámde a nagy offenziva óta ezrével, tízezérel és százezérel érkeztek Angliába az angol sebesültek, ezeknek ugyanoly számú kétségbeesett hozzátartozói táboroztak a londoni hadügyminiszterium előtt.

Anglia mondhatni kővé dermedt az eseményekre és csak ekkor derengett fel az angol elmék előtt a rémes valóság, hogy ez a háboru nem üzlet, ez nem pénz, nem arany, hanem piros vér, rettentő valóság, élet vagy halál kérdése.

Hogy meddig bírja ezt a látványt a hozzá nem szokott angol szem, ezt 1916 közepén még nem lehetett tudni. De már akkor hallani lehetett nyilatkozatokat, amelyek arra vallottak, hogy közeledik Anglia kijózanodása. Az angol politikusok és képviselők közt sokan akadtak, akik nyíltan hirdették, hogy ha Németország ellentállását egy offenzívával nem lehet megtörni, akkor bizonyos, hogy Németország legyőzhetetlen. Ebben az offenzívában, amely két hónapnál tovább nem tarthat, ki fog tűnni az is, vajon kibírja-e Németország a gazdasági válságot? Mert a nyári két hónap alatt Németország betakarítja évi termését és akkor az ántánt minden blokádnak ellenére gazdaságilag már elvesztette a háborut.

Igen : arannyal, bankjegyekkel Anglia kész volt akár tíz esztendeig is hadakozni ellenünk és ismételve fenyegetődött is azzal, hogy a győzelem azé lesz, akinek több a pénze. A fenyegetés kudarcot vallott, mert a háboru alatt kiderült : nekünk is van annyi aranyunk, pénzünk, amennyi csak kell.

Angol hadihajók számtalan fényszóróval keresik a féltelmes német Zeppelint az Északi-tengeren, az éjjeli szuroksötét égbolton.

Most beszéljük el részletesen, hogy minő ökölesapásokat kapott Anglia a háboru alatt 1916-ban ?

Miután Anglia szigetország, vagyis köröskörül van véve tengerrel, hajóhada pedig óriási, — természetes, hogy nem lehetett más-kép hozzáférni, mint vagy a vizen, vagy a víz alatt, vagy a levegőben. Nos, a németek minduntalan kóstolót adtak Angliának a háromféle támadás valamelyikéből.

Április hónapjában ismét Zeppelin léghajók tették tiszteletüket a szigetország fölött.

Egy Shakespeare-tragédiának legérdekesebb, legizgalmasabb és legszebb felvonása játszódott le április 25-én

virradatkor az angol tengerparti vizeken. Csakhogy a hatalmas drámai játéknak ezt a nagyszerű fordulatát nem az angolok szerezték, hanem a németek bravurja és dicsősége is a németeket ékesíti, akiknek sikerült ismét egy ragyogó példával megcsufolni az angolok pöffeszkedő gögjét és megalázni hatalmi pozíciójukat : óriási hajóhadukat és föltétlenül hirdetett tengeri uralmukat.

A dráma ott kezdődött, amikor egy egészséges, felszerelt angol hajó elhaladt a viharzó tengeren egy német léghajó — az L. 19. — roncsa előtt, amely tehetetlenül vergődik a tajtékzó hullámokon. Az angol hajó neve King Stephen volt.

A manchesteri kikötő. Angliának az egyik, legnagyobb ipari és kereskedelmi gócpontja, ahol ezer és ezer hajó fordul meg évenként. A Zeppelinek többször meglátogatták és bizony nem egyszer alapos pusztítást tettek a gyárak közt és a kikötő raktáiraiban.

A szerencsétlenül járt német léghajó matrózai a megtépett és szétromgyolt léggömb kötélzetébe kapaszkodva, esdeklően kérték az angol hajót, mentse meg az életüket. Ez azonban silány ürügyökön, amelyekkel utóbb. hitvány szivtelenségét mentegezni igyekezett, nem hallgatta meg a fuldoklók könyörgő kiáltásait; részvétlenül elvitorlázott mellettük és sorsukra hagyta őket. A viharzó tenger aztán elnyelte valamennyit.

Ez nem volt az első dicstelen tette az angol civilizációnak ebben a hadjáratban s minden ep lélek föllázadt ellene, csak éppen az angol és az amerikai emberiség nem mozdult meg erre a bestiális kegyetlenségre.

De eltelt néhány hét és most következett a shakespearei fordulat. Kifutott egy német hajóraj s Anglia közelségébe jutva, pompás eredményt hoztak partjait. Az angol védőhajók, cirkálók és torpedórombolók tehetetlenek voltak a német támadással szemben. A németek egy ellenséges torpedórombolót és két előőrshajót, köztük a *King Stephent* elsüllyesztették és jeles személyzetét elfogták. Könnyű lett volna most visszaadni a kölcsönt s pusztulni engedni a King Stephennel együtt bestiálelkű matrózait is. De a német „barbárok“ ezt nem tették, hanem megmentették és hazavitték ezeket a legényeket. Nem megragadó esete ez a Nemezis sujtó büntetésének s nem gyönyörű példája-e a tragikus eseményekben rejlő, kiegyenlítő erkölcsi erőnek?

Ezen a napon egyébként más csapások is érték az angolokat a németek részéről. A németek tengeri haderejével egyidőben léghajói is meglátogatták Angliát s dúsan bombázták a keleti grófságok megerősített helyeit, ipari és vasuti telepeit stb.

A flandriai tengerpart közelébe kirándult angol hadihajók pedig csúfos vereséget szenvedtek; egy angol torpedózúzó megrongálódott, egy segédgőzösük elsüllyedt s végül az egész ellenséges raj menekült a flandriai vizokról.

A Zeppelin-támadások hatása sokkal súlyosabb volt, mint amennyire az angolok bevallották. Különösen Leith, Hull, Sunderland Newcastle és Grimsby városok szenvedtek igen sokat.

Leithban a Zeppelinek által ledobott bombák óriási tűzvészeket idéztek elő, amelyeknek világánál a léghajók pompásan tájékozódhattak és a legnagyobb pontossággal dobhatták bombáikat a pályaudvari és a kikötői telepekre. Főleg a kikötőkben okoztak a németek bombái rengeteg kárt. A többi között majdnem teljesen elpusztítottak egy angol négyárbcos hajót. A pályaudvaron a bombák egy utrakészen álló személyvonatot találtak, amelynek utasai közül igen sokan megsebesültek vagy életüket veszítették. A leithi nagy szeszgyárat a tűzvész teljesen elpusztította.

Newcastlenál az ismert Tyne-hidat majdnem teljesen elpusztították. A támadások különösen Grimsbyt érintették súlyosan. Április 3-án itt a lehullott bombák robbanása következtében több nagy épület rombadólt. Egy hatalmas kaszárnyaépület romhalmazzá vált és ez alkalommal több száz katona veszítette életét vagy pedig megsebesült.

Hullban csak egy bomba esett le, amely két házat rombadöntött és ez alkalommal négy ember életét vesztette. Bár ez a város aránylag keveset szenvedett, a lakosság körében óriási volt a rémület. Legnagyobb részük az éjszakát a városon kívül, vagy a szabadban vagy parasztházakban töltötte

Az angol hadvezetőség igen sok helyen a légitámadások elleni védekezésre francia védőágyukat állított fel, melyeknek legénysége szintén francia volt. A támadások következtében különben is nagyarányú intézkedéseket rendeltek el, amelyeknek keresztülvitelén szigorúan őrködtek.

Augusztusban a Zeppelinek újra látogatást tettek Angliában, ezuttal még nagyobb sikerrel, mint áprilisban. Olyan rettenetes volt az eredmény, hogy amikor tizennégy nap elmúlt a London ellen irányuló legutóbbi Zeppelin-támadás óta mégis egész London a katasztrófa irtózatosa hatása alatt állt. Voltak, akik azt mondták, hogy a támadás alkalmával több mint hatezer ember meghalt.

Az a német bejelentés, hogy a Baralong- esetért bosszút fognak állni, természetesen a legnagyobb izgatottságot okozta Londonban. Azelőtt bizonyára

gúnyolódtak volna, de ma tudta minden gyerek, hogy a német fenyegetődzést komolyan kell venni. Ennek következtében Londonban a Baralong- eset nyomása alatt állandóan aggodalomban éltek az emberek. A Zeppelinekről szóló újságcikkek csak fokozták ezt az izgatottságot. Rendes szokás volt, hogy minden rendes családfő, mielőtt aludni ment, megegyeszer gondosan megvizsgálta, rendben van-e a pincehelyiségbe való lejárata. Hogy Londont elhagyta mindenki, aki csak félig-meddig tehette, nem is kell mondani. A Baralong- eset hatása nagyon érezhető

Lord Kitchener, volt indiai alkirály, akit Irország kormányzójává neveztek ki, hogy vérbé fojtsa az elnyomott ír nép szabadságharcát. A bosszuló végzet azonban nem maradt el: lord Kitchener hajója, amelyen aztán Oroszországba akart utazni, elsüllyedt és ő maga is nyomorultul pusztult el.

volt. A Baralong-eset, mint a Damokles kardja függött fejük fölött. Akárhány londoni ember mondotta :

A mi részünkről ostobaságot követtek el.

Fokozták az izgatottságot a Zeppelinek által fölkeresett Temze-tor-

„Sin fein” önkéntesek (katholikus irek szövetsége, amely Irországot teljesen függetleníteni akarja Angliától), a husvéti föltámadás napján ünnepélyesen megesküsznek, hogy kiküzdik hazájuk függetlenségét és fölszabadítják véreiket Anglia zsarnok uralma alól.

kolat lakóinak leírásai. Ott, amint mondták, sok helységben egész utcák rombadőltek. Az ott levő nyomorról, a különféle telepek és épületek pusztulásáról Londonban egyenesen kalandos hírek keringtek, amelyeknek valóságát azonban senki sem vonta kétségbe. Essexben valamennyi világitó-, vízvezetéki- és csatornatelep elpusztult. A kárt számokban nem

is lehet kifejezni, mert nem tekintve a pusztulást és az emberáldozatokat, ügyelembe kell venni azt a meg nem nevezhető kárt is, amely a municiógyártás megbénulása következtében állott elő.

Junius 5-én olyan katasztrófa érte Angliát, amely megdöbbenést keltett az egész világon: Kitchener lord hadügyminiszter rettenetes halállal halt meg. Belefut a tengerbe, mikor a Hampshire nevű angol hadihajón Oroszországba akart utazni, hogy ott az orosz hadvezérekkel a háború folytatása fölött tanácskozást tartson.

Kitchener és vezérkara vonaton utaztak Skótország legészakibb részébe és ott szálltak föl a Hampshire nevű cirkálóra, amely hétfőn este hét óra tájban indult el. Heves szél uralkodott a part irányában. A szerencsétlenség este nyolc óra felé történt Marwickhead és Bronghhead között, a skaili öböltől északra, a legnagyobb Orkney sziget nyugati partjánál. 8 óra 35 perckor egy őrzőhajó azt jelentette, hogy a közelben egy hadihajó lángokban áll, de robbanást nem hallottak. Húsz perccel később a cirkáló elsüllyedt.

A lakosság megfigyelte, hogy a cirkáló négy csónakot bocsátott a vízre, amelyek a sziklákon szétzúzódtak. Hajók indultak el, hogy segítséget nyújtsanak, de már nyomát sem látták a hadihajónak vagy úszó hulláknak. A kapitány csónakját a hullámok üresen a parthoz vetették. Egy tutaj, vagyis helyesebben egy levegővel telt gyűrű egy óriási mentőöv tormájában ugyancsak a parthoz vetődött, az övhöz 12 ember kapaszkodott. Noha nagyon ki voltak merülve, közülök néhányan halk hangon tudatták, hogy Kitchener a hadihajón volt; azután mély álomba merültek.

Hetven, nyolevan hullát találtak a sziklákon, néhányuk még meleg volt. A tengerrel való küzdelemben egyeseknek egész ruhájuk leszakadt testükről, mások azokba a kétségbeesett kísérletekben, hogy a sziklákra feljussanak, kezükön, lábukon minden körmüket elvesztették.

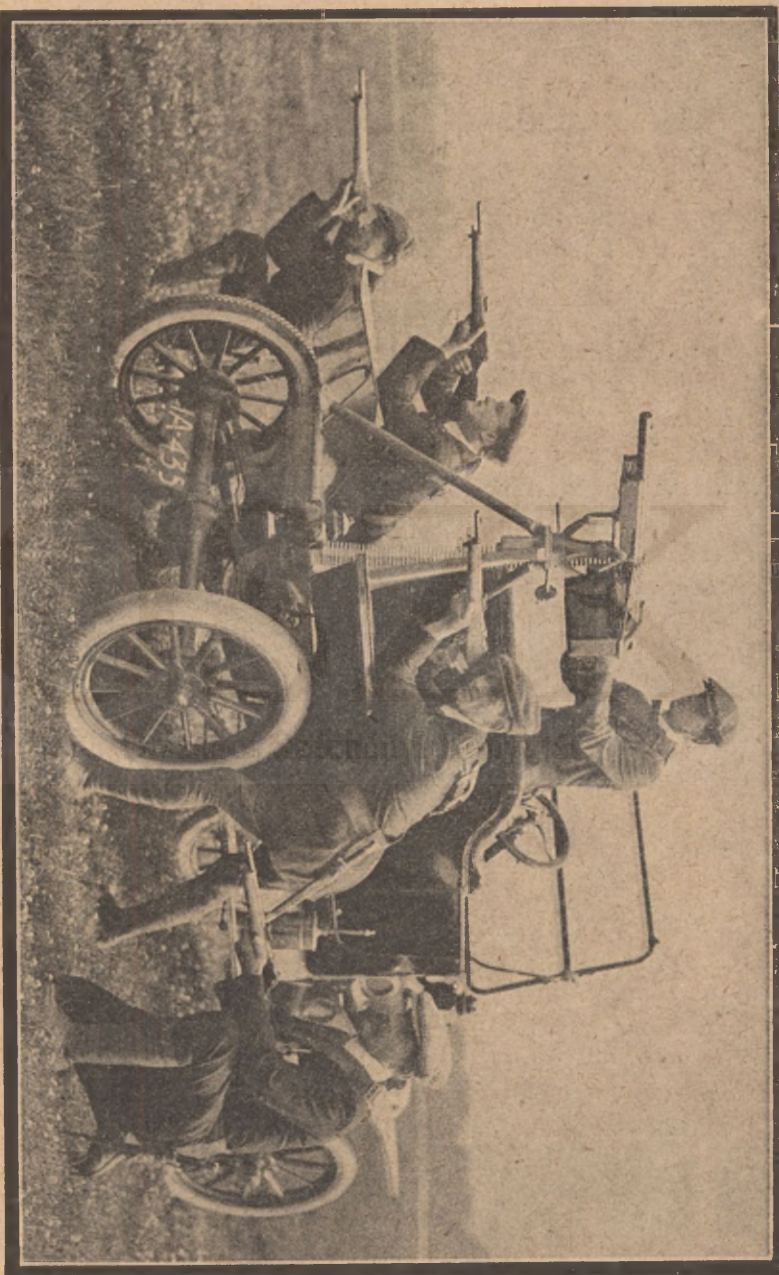
Egy londoni bankház egy millió shilling jutalmat tűzött ki Kitchener holttestének megtalálójá számára.

London északi negyedeiben a nép megrohanta a németek üzleteit, szétzúzta az ablakokat és bosszút követelt Kitchenerért. Hát ki is volt ez az ember?

Nos nem szabad elfelednünk, hogy ez a Kitchener lord, az angol hadügyminiszter, az ántánt politikai és stratégiai elhatározásainak legfőbb irányítója, azonos azzal a Kitchener Sirdarral, majd Kitchener basával, aki miután Fasodából a franciákat kikergette, mint nagy és fényes állásban levő, kitűnően fizetett egyiptomi zsoldos katona, Egyiptom érdekei

A „sin jein” szövetség tagjai. Honnapokon át gyakorlatoztak, hogy a döntő pillanatban sikerrel szállhassanak szembe a zsidó-
nokok Anglia zsidóságával. A gépfegyverrel ellátott autómobil sok angolt pusztított el Dublin utcáin.

ellen, 1898-ban Szudánt, Egyiptomnak ezt a sértetlen részét, angol egyiptomi, de inkább csak egyiptomi katonákkal megszerezte — Angliának.

Az El-atbarai és omdurmáni csatákban szörnyű diadalokat aratott Kitchener; vissza akarván állítani Szudánban a rendezett jogállapotokat. Első céljának tekintette, hogy megadja a kegyelemdőfést az igazi Mahdi

A dublini forradalom. Angol katonák az utcákon, épp úgy, mint a fronton, rendes harcra vevnek a forradalmárokkal.

íránt való fanatizmusnak, amely már különben sem állott ott erős lábon, mert a Mahdi elkövette azt a politikai értelemben végzetes és megbocsát-hatatlan ballépést, hogy miután ünnepiesen kihirdette népei közt a saját halhatatlanságát, rövid idő múlva — meghalt. Kitchener basa ennek az igazi Mahdinak az utódját és epigónját, Abdullahi El Taicsit legyőzte, ami egyáltalán nem volt nagy dolog.

Hogy megfélemlitse a Mahdi régi és hűséges követőit és szemmeláthatóan bebizonyítsa nekik a meghalt hamis próféta földi maradványainak tehetetlenségét, feltörette Mohammed Ahmed mahdi sírját, kivétette belőle azt a nyomorult, fölsozlott hullát, s fejét levágatván, a testet darabokra vágatva, a Nilusba szórta, a koponyát pedig odaajándékozta annak a Gordon basa unokájának, akit a Mahdi néhány évvel előbb, mert az angolok Karthumban magára hagyták, Karthum bevételkor fölkoncoltatott.

Az albarai öldöklés után, ahol a Maxim-ágyuk pillanatok alatt halomra döntötték a szerencsétlen dervisek soraikat, a halottak egy évig, 1899 márciusáig feküdtek eltemetetlenül; az omdurmani csatában elesettek pedig hat hónapig. A megsebesült dervisek legnagyobb részével senki sem törődött. A szerencsétlenek ott pusztultak el iszonyu kínokban Omdurman utcáin s voltak, akik látták azt a hajmeresztő jelenetet, amikor a megsebesülteknek egy csoportja, húsz nappal a csata után, könyörgött föl vételért egy hadikórházban. Ezek a nyomorultak húsz napon át vizen és nyers kukoricán éltek, melyet meghalt bajtársaik fölszereléséből szedtek össze a csatamezőn.

Az angolok túltengő nemzeti gőgjének kétségtelenül hízelt a szudáni győzelmek híre s nem késtek az ünneplés borostyánjának legfényesebb leveleiből koszorút fűzni Kitchener basa homlokára. A királynő sietett kinevezni nagy évi fizetéssel lorddá (of Khartoum and Aspell néven), a parlament 30.000 font sterling nemzeti ajándékkal lepte meg. Angliaszerte fényes diszebédeken és színelőadásokon ünnepelték őt, de az ünneplésnek mindeme himnuszai közé egy komoly hang vegyült, a Sir M. John Morley élesen szóló tiltakozása, amely komolyan és fönségesen, mint a nemzeti lelkiismeret szava, emelkedett föl ott az angol képviselőházban s óvást tett a század legembertelenebb háboruja ellen, melynek szörnyü emléke az angol névhez fog tapadni mindörökké.

Van-e még Angliának lelkiismerete?

A mai háboru egész története azt bizonyítja, hogy Kitchener lord soha nem fogja megtagadni Kitchener basát s az angol hadviselés minden módja arra vallott, hogy Kitchener lord éppen olyan barbárokkal képviselte magát szemben most is, mint Omdurmán síkjain. A háboru kátfóniájában Kitchener lord kezében volt az ántánt karmesteri pálcája és mindezen időkre utólréhetetlen marad az a mesteri hangszövézés, mellyel a vérszomj, a szédelgés, a hazugság, az árulás és szemfényvesztés ütemeiből VII. Eduárd librettójára össze tudta állítani ezt a diszharmóniát

A német légi flotta augusztusban a huszonhetedik támadást intézte Anglia keleti partjai ellen. Miután a rettenthetetlen hősök elvégezték munkájukat a levegőben, a német tengeri haderő vette át a harcot s folytatta, amit a légi flotta megkezdett.

A német tengeri- és légi flotta rettegésbe ejtette Angliát. Se szeri, se száma nem volt a panaszoknak, melyek az angol parlamentben és a sajtóban a védekezés hiányos volta miatt elhangzottak. Az illetékes tényezők minden igyekezete, hogy a fölizgatott angol közvéleményt megnyugtassa, kárba veszett, nem tudta a Zeppelinektől való rettegést eloszlatni. A német repülők újra megjelentek Anglia fölött s a nevezetesebb ipartelepeken, melyek municiót és hadiszert gyártottak, szörnyű pusztítást végeztek.

Április végén a hajnali órákban egy német flottilla Great Yarmout és Lovestoft fontosabb katonai épületeit bombázta. Mind a két város Anglia keleti partján van Harvichtól északra. A sikerült támadás után, mely nagy pusztítással járt, egy német flottilla s egy cirkálókból és torpedónaszádokból alakult ellenséges flottilla közt nyílt tengeren harcra került a dolog, mely az angolokra nézve végzetes eredménnyel járt. Egy angol torpedónaszádot és két előrshajót telitalálat elsüllyesztett, egy cirkáló pedig lángborult. Érdekes, hogy az egyik elsüllyesztett előrshajó, a hírhedt King-Stephen volt, mely a hajótörött L. 19. Zeppelin légénységének kereken megtagadta a mentést. A német hajók teljes számban és teljesen sértetlenül tértek vissza.

A támadást megelőző éjjelen egy német hidroplán-raj jelent meg Anglia keleti partja fölött és bombát dobott az odaváló grófságokra. A bombák nagy kárt tettek az ipari középpontokban, különösen Cambridge gyárvárosban. A repülők Ipswichben, Norvichben és Harvichben vasuti hálózatokat vettek célba. Azonkívül bombázták a kikötőkben lévő előrshajókat. Dolguk végeztével valamennyien sértetlenül tértek vissza.

A flandriai partokon is derék munkát végeztek a német tengerészek és repülők. Áprilisban egy ütközetben erősen megrongáltak egy angol torpedónaszádot, egy segédhajót pedig elsüllyesztettek. A németeket ebben az ütközetben sem érte veszteség. A tengeri ütközetet hidroplánok támogatták, melyek Dünkirchen kikötőjét, erődeit és repülőterét fényes eredménnyel bombázták.

És mialatt így rájárt a rud Angliára, ez a gögjében buta ország még akkor is úgy viselkedett, mintha mindenfelé diadalokat aratott volna. Sőt még más nemzethez tartozó kiváló embereket is részint felbéreltek,

részint elámitottak, hogy írjanak és beszéljenek a világba úgy, mintha Anglia már porig alázza volna a központi hatalmakat, főleg Németországot.

Maeterlinck, a belga költő elmékedést irt egy francia lapban arról, hogyan kell a háborúnak végződnie és ennek során így nyilatkozott:

Szerencse, hogy a német szorgalmas nép. Arra fogjuk kényszeríteni őket, hogy nyolcvan, vagy talán száz éven keresztül a mi számunkra dolgozzanak. A németek Európa rabszolgái lesznek.

A Daily Chronicle a legkomolyabban közölte ezt az elmfuttatást:

— Azokat a személyeket, akiket bűntetésüi vagy megtorításul rabszolgamunkára kell majd kényszeritenünk, nagyon gondosan kell majd összeválogatnunk. Nagyan és egészenben a következő csoportok jönnek számításba:

1. Mindazok az emberek, akik rabszolgákat foglalkoztattak, vagy ezeknek munkájából hasznot huztak. (A barátságos szerző rabszolga és rabszolgamunka alatt nyilván a németek által megszállott területek lakosait érti.)

2. A katonai és polgári hatóságok mind ama tagjai, akik rabszolgamunkát rendeltek el vagy pedig jóváhagyták.

3. Mindazok az ujságírók és más izgatók, akik kormányukat a hágai egyezmény e megtörésére föluszították.

4. Mindazok a nagyállású személyek, akik ahelyett, hogy tiltakoztak volna, megtúrték ezt a borzalmat.

Ma még nem vagyunk ugyan abban a helyzetben, hogy a tekintetbe jövő egyének teljes listájával szolgálhassunk, de bizonyára már ma is határozottsággal mondható, hogy ebben a listában bizonyára nagyon sok királyi herceg és nagyállású tiszt lesz. Falkenhayntól Graevenitzig — továbbá sok nagyállású polgári hivatalnok és papi méltóság, mint például a kölni érsek és sok szájhős mint Reventlov és Bassermann. Attól sem kell visszariadnunk, hogy magát a császárnét és különféle királyi származású hercegnőt fölvegyünk ebbe a listába. Az említett személyiségek közül néhányan talán be tudják majd bizonyítani, hogy tiltakoztak; de ha ezt nem tudják megtenni, akkor nem menekülhetnek attól a demokrata elv-

Birrel Ágoston, Irország alkirálya. Az ir forradalom kitörésekor nem úgy viselte magát, ahogy az angol kormány szeretne volna és ezért le kellett mondania.

től, amely szerint a császárnőket és a hercegnőket kényszeríteniük kell arra, hogy a háboru után mint szobalányok szolgáljanak — amivel még mindig elmaradnánk a németek brutalitása mögött, akik fiatal francia nőket kiszakítottak családjuk köréből és arra kényszerítették őket, hogy német tisztelnél ordonánc-szolgálatot teljesítsenek.

Ime ezek voltak az ántánt fantazmagóriái arra az esetre, ha ők győznének.

A háboru kitörését megelőzően néhány nappal nagy sürgés-forgás volt a londoni Buckingham-palotában. A király tanácskozott az angol politika főkorifeusaival az irországi forrongásról, mely már-már polgárháboru veszedelmébe sodorta Nagy-Britanniát. A helyzet egészen reménytelen volt.

Asquith és társai, akiknek parlamenti többségét évek hosszú során át az ir képviselők biztosították, nehéz küzdelmek árán, a lordok házá-
nak ellenére megvalósították Írországnak önkormányzatot adó homerulet s midőn a királyi szentesítés előtt állt a törvény, Írországból egyre aggasztóbb hírek érkeztek a fenyegető belső háboruról. A protestáns Ulster lakói legyvert fogtak, hogy megakadályozzák a törvény végrehajtását s élükön Carson állt, az a Carson, aki később egy ideig tagja volt Asquith kabinetjének, most pedig az általános védőkötelezettség behozatala miatt állt szemben a miniszterelnökkel. Carson és protestáns hívei fegyverrel szálltak szembe a királlyal és a kormánnyal, amely a körülmények kényszerítő nyomása alatt teljesíteni akart valamit az írek évszázados kívánságaiból s gyilkos kézzel fordultak a meg sem született ir szabadság ellen.

Midőn az ir válság tetőpontján állott s maga a király is tanácstalanul nezte a polgárháborunak mind magasabbra csapó lángjait, akkor tört ki az európai háboru. Asquith, a kitünő üzletember egy pillanat alatt felismerte a kedvező konjunkturát s midőn népét a belga függetlenség védelmének hazug jelszavával háboruba sodorta, elhatározásának rugói között nagy szerepe volt annak a reménységnek, hogy ezzel egy csapásra megszabadul minden belső bajtól. Politikai ellenfeleinek, a konzervatíveknek hazafiságát szépen beleillesztette üzleti számvetésébe s midőn sikerült lángbaborítani az egész kontinenst, bizonyára megelégedettséggel és bizakodva tekintett a jövő elé.

A sok gőgös remény, amit Angliában a háboruhoz fűztek, mind meg-
hiusult. Szövetségeseiket, akik valamennyien angol érdekekért harcoltak, egyik csapás a másik után érte, azok a vállalkozások pedig, amelyekben Anglia is résztvett, mind kudarccal végződött. Flandria, a Dardanellák,

a Balkán . . . mind csupa fájó seb volt Nagy-Britannia testén Közben pedig csendben hagyta a tenger is, mely védően ölelte körül szigeteit, a víz hátán és a vizek tükre fölött fért hozzájuk a háboru borzalma a német buvárhajók és a Zeppelinek képében. Akkor pedig, mikor az angol alsóház csukott ajtóit mögött arról tárgyaltak, hogy milyen formában hozzák be országukba az általános védőkötelezettséget, mint elfelejtett kísértet suhant át a parlament terméin az irországi rém. Az agg Wimborne lord, Irország alkirálya küldött harctéri jelentést, mely ilyenformán kezdődik.

A St. Stephen Green-teret megszállva tartjuk.

Asquith reménysege tehát nem vált valóra, Dublin utcáin most is vér folyt, mint a háborut megelőző napokban. A kis füzet nem lehetett a nagyobb eloltani.

„Ez a háboru, nem Irország háboruja!” — mondotta néhány hónappal előbb híveinek ujjongó helyeslés közben Limerick ir város püspöke. Tudta ezt nagyon jól Asquith is, tudták Redmond és több ir képviselő is, akik a miniszterelnök céljainak szolgálatában álltak. Azt remélték azonban, hogy a közös veszedelem látszatával elkápráztathatják örökké kijátszott, megcsalt vezéreiket.

Az ir nép azonban nem felejt. Tisztában volt azzal, hogy aki Angliának ellensége, neki barátja. A bur háboru idején a szabadságszerető irek éreztek legjobban együtt az elnyomott délafrikai néppel s érzelmüket nem is titkolták. Krüger Pál még ma is diszpolgára több ir városnak.

Anglia erőfeszítéseit a mostani háboruban is a leghidegebb szívvel nézték s lélekben azokkal voltak, akik kegyetlen zsarnokuk uralmát akarták megtörni. Midőn a nagy hűhóval folytatott toborozás folyt Irországban, Ulster kivételével, alig akadt jelentkező, a védőkötelezettség alól pedig, éppen a forradalomtól való aggodalom miatt, az ireket kivette Asquith törvénye. A nagy óvatosság azonban nem használt. Nyilván a mind jobban erjedő forrongás készítette lemondásra Aberdeen lordot, a volt alkirályt, akinek utódja még kevésbé tudott urrá lenni a zajló szenvedelmeken.

A tengeren újra közeledtek a diadalmas német hajók, s a keleti szél szárnyán ismét indulóban voltak a szigetország felé a félelmetes Zeppelinek, tehát elérkezett az ideje, hogy hirt hallasson magáról az elnyomott nép s tudtára adja zsarnoka győzelmes ellenfelének, hogy az addig tartott csend csupán az elnyomott, letiport nép hallgatása volt s ha nem is lehetett egy ideig távoli vidéken a rengését észlelni: Irországban megmozdult a föld.

O'Connor ir képviselő ezt mondta az alsóházban :

— A brit kormány nem mehet tiszta kézzel a békekonferenciára, ha csak előbb meg nem oldja az ir-kérdést. Angolország a konferencián igazságosságot akar követelni a kis államok számára. De mit felelne erre Bethmann-Hollweg ? Ezt mondaná :

— Ti a kis nemzetek fölszabadtását kívánjátok ? De van egy ország, Írország a neve. Ti a nemzetiségi elv elismerését kívánjátok. De hát megadtátok ti a szabadságot Írországnak ? Elismertétek ti a nemzetiség alap-

Kép az írországi forradalomból. Dublin egyik utcájában az angolok rommá lőtték a házakat, amelyekből a forradalmárok tüzeltek rájuk.

elvét ? A ti Írországtokban, amely csak három órányira van a ti tengerpartotoktól ?

És ha erre az angol kormánynak ezt kellene felelnie : nem — remélem, hogy nem kell majd nemet mondania ! — akkor Bethmann Hollweg ezt felelné :

— Ti álszenteskedők, ti meglátjátok a szálkát a testvéretek szemében, de nem a gerendát a magatokéban !

Ugyanabban a beszédében rátért O'Connor Brice angol őrnagy esérére is. Amikor a legutolsó ir fölkelés után John M'Neil, az ir önkéntesek

vezére fogságban ült és elítélését várta, meglátogatta őt Brice őrnagy és minden eszközzel arra akarta rávenni, vallja azt, hogy két vezető ir képviselő is résztvett a fölkelésben.

— Hát minek beszélünk mi akkor a porosz militarizmusról? — mondta O'Connor. Tettek-e a poroszok valaha valamit, ami ennél gonoszabb volt? Brice őrnagy és az a rendszer, amelyet ő megtestesít, megfér azokkal az alapelvekkel, amelyekért az ántánt harcol? Hiba volna, ha a Ház nem akarná észrevenni, hogy a nagy ipari középpontokban hétről-hetre hatalmas tömeggyűléseket tartanak, amelyek viharos tetszéssel fogadják a béke gondolatát. Ezt a fölfogást különösen megerősítette az a körülmény, hogy az egyik rész mindenét föláldozza a háboruban, a másik rész pedig meggazdagszik általa.

Mint látható, akadtak itt-ott az angolok közt is olyanok, akik tisztességesen gondolkodtak. Csakhogy ezek kevesen voltak és csak ritkán mertek beszélni, tehát a gonosz angol kormány nem sokat törődött velük és folytatta erőszakos, minden igazságot megcsúfoló politikáját.

Emiatt Irországban végre nyíltan kitört a forradalom. A fővárosnak, Dublinnak utcáin torlaszokat emeltek és gyilkos puskatűzzel, sőt ágyutűzzel fogadták az angol csapatokat.

Sajnos, a forradalmárok nem voltak jól szervezve és fölszerelésük is gyenge lábon állt. Két hét alatt kifogytak mindenből és meg kellett adniok magukat.

Ekkor tűnt ki a maga teljes valóságában az angol jellem veleszületett aljassága: nem adtak kegyelmet senkinek. Még azokat is, akik önként letették a fegyvert, részben halállal büntették, részben súlyos börtönbüntetésekkel.

A halálraítéltek közt volt Roger Casement, a nagy ir hazafi, aki Svédországból jött haza a forradalom hírére, de már későn, mert akkor már le volt igazva a szerencsétlen Irország. Casementet azért mégis elfogták, egy hónapi fogság után Londonban mint hazaárulót halálra ítélték és harmadnapra az ítélet kihirdetése után agyonlőtték.

Ez a gyalázatos embertelenség fölháborított a világon minden becsületes szívet, annál is inkább, mert mindenki tudta, hogy itt csupán a nemtelen bosszu dolgozott. Casement, az ir hazafi már régen szálla volt az angol kormány szemében. Ez az angol kormány már egy év előtt, 1915-ben el akarta tétetni láb alól Casementet és Findlay, stockholmi angol konzult bizta meg a terv végrehajtásával. Findlay szót fogadott és a szolgáját bérelte fel nagy összegű pénzen Casement meggyilkolására. A szolga azonban

elárulta a tervet, amely így jutott a világ tudomására. De az angoloknak vastag bőr van az arcukon, még csak nem is szégyeltek az orgyilkosságot.

De nemcsak a boldogtalan Írországot nyomta el Anglia, hanem hasonlóképp gyötörte Egyiptomot is.

Napról-napra megismétlődött az angolok erőszakossága, aminőt a nagy indiai fölkelésekkor az indiai lakossággal szemben követtek el a legembertelenebb módon. Egyiptom nyugati és déli részében a benszülöttek számos falva és oázisa elpusztult. Asszonyokat és gyermekeket, akik nem

Az írországi forradalomból : A dublini főtérről, ahol a legrettentőbben tombolt a harc. Az angol ágyúk könyörtelenül lövöldöztek bele a házakba, amelyekből egyetlen egy se maradt sértetlenül

menekülhettek el, lemészárolták. A szuezi-csatorna körül levő terület kiürítésénél az ausztrálieiak agyonlőtték számos benszülöttest, akik ellen az a gyanu merült fel, hogy összeköttetésben vannak a szenussziakkal.

Asszonyoknak és gyermekeknek heteken át leirhatatlan fáradalom és szenvedés között kellett a Szahara délnyugati részében vándorolniuk. A mezei lakosságot teljesen kiszipolyozták. A városokban az adókat a végletekig felemelték és a ki nem tudott fizetni, azt becsukták.

A városokban napirenden volt a véres verekedés. Gyakori volt a gyűjtogatás, rablás, gyilkosság és az asszonyok ellen való erőszak az ausztrálieiak

részeről. Rengeteg sok halálos ítéletet hoztak. Februárban egy hét alatt négyszáz benschülőtt redifet löttek agyon, mert meg akartak szökni. Az agyonlövés a legenylibb módja az angol halálos ítéletek végrehajtásainak. Van szigorúbb végrehajtás is : órákig korbácsolják, kinozzák és azután felakasztják a halálra ítéltet. Ökölbeszorított kézzel, tehetetlen dühvel tekintenek Kairó benschülőttei a fellegvár felé, amelynek ágyui fenyegetően néznek le a kalifa ősi városára.

A háboru után, ha van igazság az égben, Anglia meg fog bünhödni gyalázatos vétkeiért. A bünhödésből a háboru alatt csak köstolót kapott. Abból állt ez a köstoló, hogy mialatt Németországot éhenhalásra ítélte, azalatt egyszer csak azon vette észre magát, hogy szintén elfogyott mindene és hiányt szenved a legszükségesebb cikkekben.

Anglia szomorkodott, nélkülözött és felt a jövőtől : ime a központi hatalmak ellen indított kiéheztetési háboru harmadik esztendejének mérlege. Jó volt Kitcheneknek, hogy nem élte meg ezt az uj esztendőt, mert ő, aki éhséggel és nyomorral akarta legyözni a németeket, nagyon fuersának találná, hogy a gögös Albiont is mennyire elővette a háboru nyomora, mennyire viselte a nélkülözés szük egyenruháját a harcterekről távol levő szigetország.

Szilveszter éjszakája Londonban távolról sem volt a kicsapongó, zajos mulatozásoké, mint azelőtt. A nagy vendéglők ugyan zsúfolásig megteltek közönséggel, amely csöndben vacsorázott és a záróra bekövetkeztekor, 11 órakor csöndesen hazament. Az éjfél otthon várta be mindenki, s aki ébren volt, elmerenghetett azon, hogy az 1916. évvel egy sereg régi kényelem és kellemesség is elmúlt. Az uj esztendő első napja egyszersmind uj háborus rendszabályok életbeléptét is jelentette. Ezen a napon kezdték meg a pékek a hadikenyér sütését, melyet Standard Bread és Regulation Bread néven becéztek a londoniak.

A vasutak számára uj korszak kezdődött meg január elsején, uj szabályok léptek életbe, melynek célja az, hogy csökkentsek az utasok számát. Ezt a célt idővel elérték, igaz, hogy a szegényebb osztályt nagyon súlyosan érintette az uj rendszabály. Több mint 400 vonat megszűnt és igen sok kisebb állomást beszüntettek. Express vonat több nem volt Angliában — megszűnt a 120 kilométerrel haladó gőzös, az edinburgi express, a repülő skót is ! — és az utasok nem vihették magukkal a kocsikba terjedelmes bőröndjeiket, de viszont annál nagyobb pénztárcával kellett a pályaudvarokra belépniök, mert dacára a sok kényelmetlenség és kellemetlenség ellenére, a jegyek árát ötven százalékkal emelték.

Az asszonyokat ezek az új szabályok eleinte nem érintették tulságos közelről. A téli vásár Londonban január 1-én szokott kezdődni s az 1916. új év semmivel sem maradt az előbbieik mögött. A nagy áruházakban még nagyobb volt a tolongás, mint máskor, mindenki igyekezett vásárolni a pénzéért, mert nem tudták, lesz-e portéka a következő hónapban és ha lesz, lesz-e pénz, amivel ki lehet fizetni? Legnagyobb kereslet a lábbeliben volt, valósággal megostromolták a cipőáruházakat.

A hölgyek három-négy pár cipőt vásároltak egyszerre és beszerezték már előre a nyári szükségletüket is. Ennek a tülekedésnek az volt az oka, hogy a War Office, a hadügyi hivatal megvásárolta a cipőbőröket. Az áruház üzletvezetői azt mondták, hogy sokkal kevesebb fényűzési cikk fogyott, mint az előző évben, ellenben vásznak, szövetek és selymek hihetetlen kelendőségnek örvendtek. Látszott, hogy mindenki fél az árak további emelkedésétől, melyet a háború elkerülhetetlenül maga után vont és a vásárlási dülből arra lehetett következtetni, hogy a háború közeli befejezésére nem számítottak.

Azok, akik vidékről rándultak föl Londonba az ujesztendei bevásárlások végett, azok bizony nagyon megakadtak a lakás dolgában. A különböző régi miniszteriumok, meg a háboruban létesített miniszteri és államtitkári hivatalok foglalták a bérházak, klubbok és szállók legnagyobb részét.

A gyomor kérdése szintén elsőrangú fontosságú. Nemcsak a kormány foglalkozott az ellátás kérdésével óvatos előrelátással, hanem arról beszélt mindenki.

Anglia megbűnhődte a háboruban a multat, melyben elhanyagolta a földművelést és amelyben kövér pázsittal növesztette be a szigetország termékeny földjét. Harminc esztendő alatt nem kevesebb, mint 15 millió

Sir Roger Casement, az ír forradalom vezére. Árulója akadt és amikor Írországból partraszállt, letartóztatták, majd hazaárulással vádolva, az angol esküdtszék aljas bosszúvágyból halálra ítélte és bár nem volt ellene semmi bizonyíték, ártatlanul kivégeztették.

hektárnyi termőföldből csináltak rétet — hiszen ez volt Anglia egyik büszkesége! — és a háboruban sietve szerették volna gabonafölddé vagy konyhakertté varázsolni az összes golf-pályákat és virágos mezőket. Burgonyát termelni! ez volt a jelszó és a vérmesebbek azt harsogták, hogy krumplival kell bevetni a Hyde-park és a Regent's-park tágas mezőit. Mr. Prothero, a földművelésügyi miniszter 10.000 hadifoglyot kért, akikkel gabonatermő földdé akarja törni az angol ugart, ugyancsak erre a célra igénybe akarta venni a 14–16 éves diákokat is, akiknek az iskolából elbocsátását sokan sürgették.

Szóval a háborút Anglia épp úgy megszenvedte, mint a Lloyd George által halálraírt központi hatalmak.

Háboru a tengeren.

Az angolok mindig gőgösen hirdették, hogy hatalmas flottájukkal meg fogják támadni a németeket, egy csapással tönkreteszik a német kikötővárosokat és magát a német tengeri haderőt. A nagy támadásra azonban hiába várt a világ, mert biz az elmaradt.

Ha az angolok magatartásának igazi okait keressük, akkor az első okot abban találjuk, hogy valamennyi ántánt-államban aránylag könnyű és gyors győzelemre számítottak, amely könnyű és gyors győzelem azért látszott bizonyosnak, mert a matematikán, a kétszer kettőn alapult. A matematika szerint tíz több a háromnál és az ántánt hadserege kezdetben úgy aránylott a mi hadseregünkhöz, mint tíz a háromhoz.

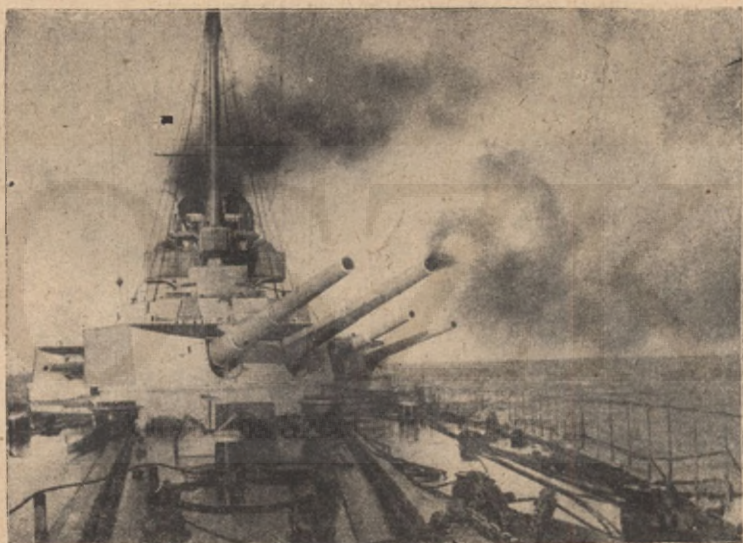
Már most, ha Anglia a győzelmet előre biztosnak látta, akkor úgy gondolkozott, hogy nem volna célja a sok szép hajó feláldozásának, amely hajók elvesztésére pedig számítani kellett, ha a német kikötőket megtámadják. Annál kevésbé kockáztathatták ezt meg, mert Angliának most még nagyobb érdeke volt mint valaha, hogy a háboru után is az övé legyen a világ legerősebb flottája.

Amikor aztán a háboru alatt bebizonyult, hogy *minden mégis egészen másképp történik*, mint ahogyan Angliában kiszámították, akkor már megkéstek a támadással.

Időközben ugyanis a buvárhajó bebizonyította, hogy ő a legveszedelmesebb hadigép a tengeren, nem pedig az óriási hadihajó. Ha tehát Anglia és az ántánt-hatalmak elbujtak flottáikkal, ez nem azért történt, mintha nem szerették volna megtámadni a német tengerpartot, hanem azért, mert a támadás olyan veszedelmes lett, hogy szinte lehetetlennek látszott.

1916 elején minden jel arra mutatott, hogy a helyzet változatlanul így fog maradni, vagyis, hogy az ántánt hadihajói hat-hétszeres aknamezőkkel és hálókkal védelmezve, félreeső kikötőkben rejtve maradnak a veszedelmes buvárhajók előtt.

Igy is kellett volna lenni, ha nem jött volna közbe valami, ami mégis kényszerítette az angol flottát, hogy csináljon valamit. Az jött ugyanis közbe, hogy a német buvárhajók erős harcot indítottak az angol kereskedelmi hajózás ellen és ebben a harcban rövid idő alatt száz meg száz

A „Westfalen” német csatahajó, tüzelés közben. A skagerraki tengeri ütközetben egymaga hat angol torpedórombolót semmisített meg, míg ő maga teljesen sértetlen maradt.

angol szállítógőzös pusztult el. Az angol hajótulajdonosok kezdték a fülüket vakarni és hajóik pusztulására azzal feleltek, hogy a szállítási díjat fölemelték. Ugy akarták behozni veszteségeiket, hogy elsülyedt hajóik és ezek rakományainak árát a megmaradt hajóikkal hozzák be.

Az angolok, akiknek legérzékenyebb oldaluk a hajózás, látva a buvárhajók rettenetes munkáját, 1916 elején már nagyon idegeskedtek. Még a fizetett lapok is folyton azzal a kérdéssel foglalkoztak, hogy tulajdonképpen minek tart Anglia olyan óriási hadiflottát, ha ez nem használja fel erejét, hanem ehelyett elrejtőzik?

— Angliának meg kell valahogy szabadulni a német buvárhajóktól!

Tengerész tűzterek egy német hadihajón, a flandriai partok közelében. A szemhatáron ellenséges hajók tüntek fel, amelyek támadni akarnak. Az egyetlen német hajó fölveszi a harcot és a katonák nyugodtan töltik meg ágyúikat.

Ez volt a jelszó, amelyet mindenfelé lehetett hallani. De hogyan? Persze, a legjobb mód lett volna az, amelyet az egerek gondoltak ki arra nézve, hogy megszabaduljanak a macskától, tudniillik, hogy a macska farkára esengetyüt kellene kötni, hogy már messziről hallható legyen, amikor egérvadászatra indul. A német buvárhajóval is valami ilyenformát kellett volna tenni, hogy aztán ne lephette volna meg többé az angol hajókat. Csakhogy amint az egerek nem bírták végrehajtani az okos és egyszerű tervet, éppen úgy az angolok sem találták ki a módját, hogy megszabaduljanak a német buvárhajóktól.

A franciák erre jó tanácsosal jöttek az angolok segítségére: azt ajánlották, hogy az angol flotta támadja meg a német partokat és ott pusztítsa el a gyárat és műhelyeket, ahol a buvárhajókat csinálják.

A tanács igen bölcs volt, de mégis hasonlított egy kicsit az egereknek a macska farkára vonatkozó eszméjéhez. Az angolok nagyon savanyu képet csináltak hozzá és azt felelték, hogy annyi eszük nekik is van, hogy kieszeljék, mit kellene csinálni. Csakhogy, ha megtámadják a német partokat, akkor a flottájuknak elő kell jönnie a buvóhelyéről és szembeszállni a német ágyukkal, amelyek aligha fogják az angol hadihajókat kimélni.

Vége is azt határozta Anglia, hogy legjobb lesz — tovább várni, mert a helyzetnek nemsokára meg kell változnia. Anglia ugyanis bizonyosra vette, hogy Németország a tengeren való teljes elzarettatását, vagyis a blokádot nem fogja kibírni sokáig és ennél fogva kénytelen lesz előbb-utóbb megpróbálni, hogy kitörjön flottájával, megnyitni magának a tengeri utat, amelyen át ismét élelmet szerezhet magának. Akkor aztán majd rácsap a háromszor akkora ántánt-flotta és megsemmisíti.

De Németországnak is volt ám esze és nem esett bele az együgyű angol csapdába. Nagy csatahajói helyett folyton csak az apró buvárhajókat küldözgette ki a tengerekre. A buvárhajók aztán minden áldott nap találtak prédát maguknak, különösen az angol kereskedőhajókat sülyesztve nagy buzgalommal a tenger fenekére rakományaikkal együtt. Ha az angolok haditervüket a matematikára alapították, a németek is értettek egy kicsit ehhez a tudományhoz. Ők is kiszámították, hogy minden nap tíz elsülyesztett angol hajó egy esztendőben 3650 hajó.

De Németország nemcsak buvárhajóival folytatta a harcot Anglia ellen, hanem itt-ott rendes hadihajóival is kiosont a nyílt tengerre.

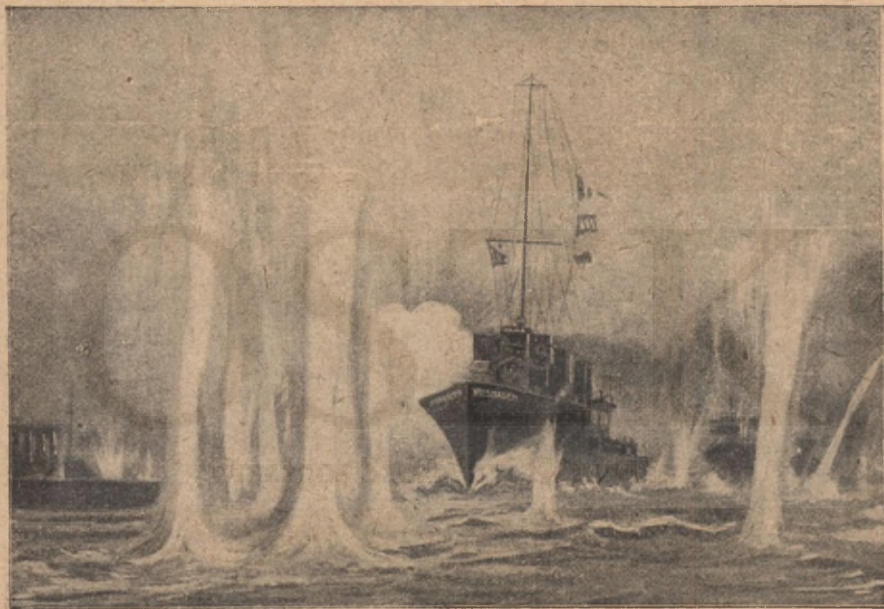
Egy ilyen rendes hadihajó volt a Mőwe, amely a háboruban épp oly legendás hírnevet szerzett magának, mint másfél év előtt az Emden. Sőt a Mőwe viselt dolgai talán még nagyszerűbbek.

Hipper, német elsőtengeternagy, a skagerraki tengeri ütközet diadalmas hőse vezérkari tisztséggel a tengernagyfi hajón.

Ennek a csodahajónak Dohna-Schlodien gróf kapitány volt a parancsnoka. Az ő tettei az elmúlt századok romantikájára emlékeztetnek, amikor szilaj vérű tengerészek szembeszálltak a világtenger minden veszedelmével. A régi időkben azonban még bőségesen kínálkozott alkalom tengeri kalandokra, míg manapság, az ezer meg ezer lóerős turbinák, torpedók, a kísérteties buvárhajók, alattomosan leselkedő aknák, de mindenképp a tengereket és országokat áthidaló szikratáviró korszakában elképzelhetetlen

A „Wiesbaden” kis német cirkáló, amelyre mindenfelől hull a gránátéső. A hajó derék legénységével együtt el is süllyedt a skagerraki tengeri csatában, de előbb két angol hajót süllyesztett el.

feladat vár a kalandot kereső tengerészekre. A nagy Napoleon még aggodalom nélkül vállalkozhatott arra, hogy hajóival a Földközi-tengeren cirkáljon, mialatt Nelson vezetése alatt több angol hajóhad vadászott rá. Ma még egy Napoleon sem foghatna bele ilyen vállalkozásba. Nem félelemből, hanem óvatosságból. És a Möwének mindezek ellenére mégis sikerült olyan nagyszerű bravurt végrehajtani, amelynek sikerében a bátorságnak, leleményességnek és a szerencsének egyforma része van.

A Möwe majdnem a lehetetlenséggel határos dolgot vitt véghez már azzal, hogy keresztültörte az angolok ostromzárát és egy német kikötőből

Vz „Invincible” angol páncélos cirkáló. A német gránátok fölggyújtották, aztán egy buvárhajó elsüllyesztette. Csúfos kudarca volt ez az angoloknak, annyival is inkább, mert a hajó neve „Invincible” angolul annyit tesz, hogy „legyőzhetetlen”.

szerencsésen, sértetlenül kijutott az Atlanti-océánra. Ott aztán megkezdte az ellenséges hajók pusztításának nagy munkáját. Azonkívül, hogy négy angol tisztet, 29 angol tengerész katonát és 166 főnyi hajóslegénységet ejtett foglyul, a Möwe összesen 57.890 tonnatartalmu hajót részint elsüllyesztett, részint semleges kikötőkbe internált s végül egy millió márka értékü aranyrudat zsákmányolt. Emellett volt ideje még arra is, hogy az angol partokon aknákat rakott le, amelyeken a King Edward nevü angol csatahajó felrobbant és elpusztult.

Ime, hogyan beszéli el a Möwe egyik támadását egy angol hajótestt, aki a Clan Macteavish hajón volt. Ezt a hajót a Möwe tartóztatta fel, aztán elsüllyesztette.

A hare a Möwevel január 16-án folyt le. A Clan Macteavish körülbelül száz mérföldnyire Madeirától déli irányban haladt, mikor két hajót pillantott meg. Az egyik hajó előárbocán világosság volt. Hamarosan utólértük. Öt órakor reggel a hajó távirójelzést adott. Erre én válaszoltam. A hajó azt kérdezte, hogy milyen hajó a mienk? Mi viszont azt kérdeztük, hogy milyen hajó az övék? A felelet így hangzott:

— A mi hajónk neve Anthon, Liverpoolba való.

Ekkor mi is közöltük nevünket: Clan Macteavish. Erre most már ez a jelzés jött:

— Rögtön megállni! Német cirkáló vagyok!

Persze eszünk ágában sem volt szótfogadni, sőt kapitányom a gépszeknek parancsot adott, hogy a legnagyobb gyorsaságot fejtsék ki. De azért mégis azt feleltük vissza:

— Igenis, megállunk!

Mihelyt a német cirkáló észrevette hogy nem állunk meg, tüzelni kezdett ránk. Mi viszonoztuk a tüzelést. Most megkezdődött a harc.

Az első gránát, amely a német hajóról jött, letépte nálunk a ventilátort és megölt egy matrózt. A következő gránát az első hajótestt kabinját ütötte át és fedélzetünket teleszórtá szilánkokkal. Egy újabb lövés a parancsnoki hídát találta. A többi gránát fejünk felett süvített el, de egyik ismét talált: belevágott a gépház felső részébe és megölt tizenkét matrózt, ötöt pedig megsebesített.

Ezután egy gránát hajónkat a vizvonat alatt találta. Kapitányunk erre parancsot adott, hogy tüzeink szüntessék meg a tüzelést, a hajót pedig meg kell állítani. Ekkor már a cirkáló mellénk ért és egy német tiszt több emberrel fedélzetünkre jött. Kapitányunktól, Olivertől azt kérdezte: a tiszt, hogy mért tüzeltetett a német cirkálóra?

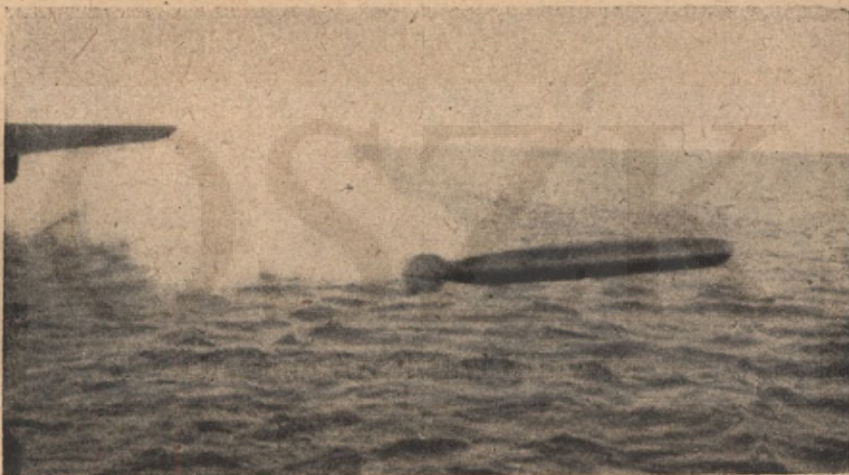

— Tüzeltettem, hogy hajómat védjem. Ha nekem ágyukat adnak a hajómra, akkor használok is azokat, mert az ágyu nem disztárgy.

A németek a fedélzeten sorba álltak és azt mondták, hogy mindenkit lelőnek, aki mozdul. Kis idő múlva megparancsolták, hogy szálljunk a csónakokba. A második hajótiszt csónakja és az enyém parancsot kaptunk, hogy a Möwe kísérőhajójához, az Appamhoz menjünk, míg a többi hajótisztet és Oliver kapitányt a Möwere vitték.

Másnap délután a Clan Macteavish elfogott legénységét mind átvitték a Möweről az Appamra, minket pedig a Möwere.

A német cirkálón nem volt név, de éppen aznap a német császár születés-

Német hadihajóról kilőtt torpedó, amely nyílegyenesen repül a több kilométer távolságban levő angol hadihajó felé, annak oldalába furakodik és ott felrobban. Amelyik hajót ilyen torpedó ér, az menthetetlenül elpusztul.

napja lévén, a németek diszruhában jelentek meg és sapkájukon ott volt a Möwe név.

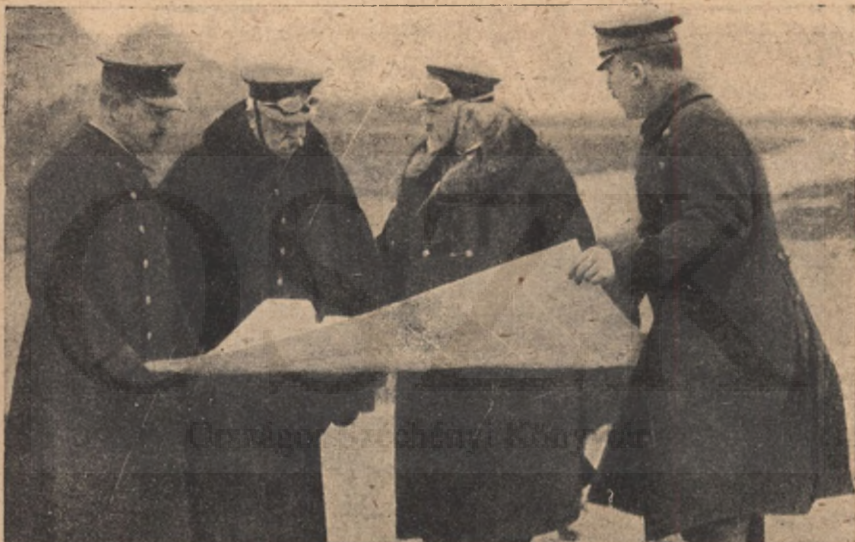
Persze most már velük kellett mennünk. A Clan Macteavish közben elsülyedt és másnap a Möwe hasonló módon megtámadta a Corbridge nevű angol kereskedelmi gőzöst, amely szintén fel volt fegyverezve. A Corbridge is a tenger fenekére került.

Ezután a németek sötétsárgára átfestették a Möwét és egyéb maszkírozásokat is végeztek rajta, úgy, hogy egyetlen tengerész sem ismerhetett rá, még egész közelről sem.

Három hétig voltunk a Möwe cirkálón, amelyet az Appam folyton

kisért, persze a Möwe egyik tisztjének vezetése alatt. A németek nem titkolták, hogy az Appamot épp úgy támadták meg, mint a mi hajónkat, csak nem sülyesztették el, hanem magukkal vitték, hogy egy semleges kikötőben átadják internálás végett. Bennünket is nemsokára Amerikában partra tettek, aztán eltűntek a tengeren.

Eddig tart az angol hajóstitzt elbeszélése. Ami a Möwét illeti, ez megkoronázta dicsőséges szereplését azzal, hogy több hónapi bolyongás után hazatért Németországba, ismét keresztültörve az angolok ostromzárát.

Az északi tengeri német haditengerészeti parancsnokai. Megbeszélnek egy tervezett tengeri támadás részleteit és megállapítják a tengeri térképről, hogy minden hajónak hol legyen a helye.

Pedig képzelhetni, hogy a történetek után az angolok mennyire lesték a Möwét !

Adjuk át most a szót Forstner György báró német tengerészkapitánynak, aki mint egy buvárhajó parancsnoka, Anglia nyugati partján és az Atlanti-óceánon több angol hajót elsülyesztett, többek közt a Crown of Castle nevű gőzöst is. A buvárhajó kapitányának elbeszélése így hangzik :

— Mielőtt munkánk végeztével bucsut mondtunk volna Anglia nyugati partjának és az Atlanti-óceánnak, még egy jó pecsenyére tettünk szert. Észrevettünk egy hatalmas, súlyosan megrakott négyárbocos gőzöst, amely Amerika felől jött ötezer toma zabbal és Havreba igyekezett.

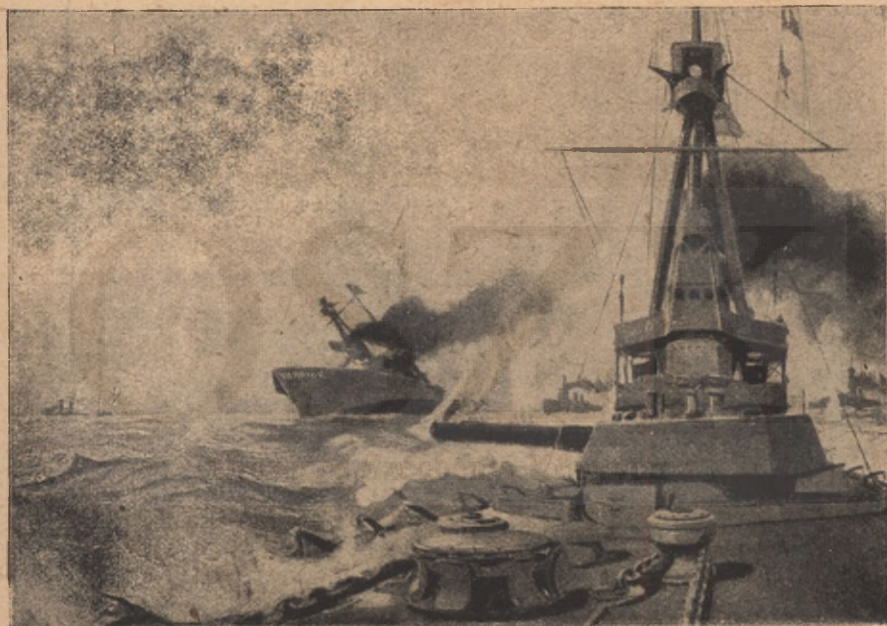

Német hadihajó legényeije tengert aknákra vadászik. Az aknákat az angolok rakták le a német partok körül, hogy megakadályozzák a német hajóknak kifutását a nyílt tengerre. A német tengerészek azonban sortűzzel messziről felrobbantják az aknákat.

Megkezdődött az üldözés. A gőzös el akart menekülni, de mindjárt a legelső lövés, amelyet ráirányoztunk, messzire látható robbanó felhővel a parancsnoki hid közepét érte. Erre rögtön megállott és jelezte, hogy gépét hátrafelé indítja. Nem kellett tehát többet lőnünk, már csak azért sem, mert csónakjainak lebecsátását is megkezdte.

Amikor közelebb mentünk láttuk, hogy *a kapitány és az egész személyzet a megadás jeléül feltartja a kezét.* Felszólításunkra nemsokára valamennyi

A skagerraki tengeri ütközetből: a Warrior nevű angol cirkáló süllyedőben. Elöl pedig a Queen Mary nevű szintén angol csatacirkáló, amelyet torpedólövés robbantott fel.

csónakját vízre bocsátotta és a személyzet hozzánk evezett, ahogy parancsoltuk.

Alig hogy az emberek látták, hogy életük a csónakokban biztonságban van, hajójuk elsüllyesztésének gondolatára szinte mulatni kezdtek: sportnak fogták fel az egészet. Az igaz, hogy a körülmények ezuttal nagyon kedvezőek voltak ránk nézve és így ezt a komoly eseményt még vidáman is fel lehetett fogni. A tenger tükörsima volt, a tavaszi nap mosolygott le a vízre és sugarának melegét már lehetett érezni.

Alig hogy a gőzös kapitánya hozzánk megérkezett, arra kért engem,

hogy menjek velem vissza a gőzöshöz és velem együtt szemléljem meg azt a lyukat, amelyet a mi kifogástalan lövésünk az ő kártyavarárnak falán ütött.

— A gránát, mondotta, közvetlenül a fülem mellett és a hajó kormánykereke mellett levő matrózok közelében repült el anélkül, hogy bárkit is megsértett volna. Minthogy Önök ilyen kifogástalanul lőttek, mindjárt láttam, hogy okosabb lesz, ha abban hagyjuk a menekülés kísérletét, mert hiszen a legközelebbi lövés talán nem is hajómat, hanem engem magamat találhatott volna, embereimmel együtt.

Tirpitz főtengető, aki a végletekig menő buvárhajó-harcot hirdette és aki megvált állásától, mert Amerika követelte távozását. A német buvárhajóflotta az ő fáradhatatlan és előrelátó tevékenységének köszönhető.

A kapitány csónakját odaerősítette a buvárhajóhoz, aztán mindkettőnk szórakoztatására a zabos hajó felém mentünk, hogy mi is megcsodálhassuk jó lövésünket. A hajó tisztjeinek egyike, akinek azt mondták matrózaink, hogy igazán örülhetnek, hogy nem mindjárt az első lövésünk sülyesztette el őket, hálás elismeréssel feleltek:

— Így jobb!

És a tiszt a csónakjából sem hiányzó whiskyből (angol pálinka) egy kortyval kínált meg bennünket. Persze köszönettel visszautasítottuk szíveségét.

Bár gyönyörű tiszta idő volt, köröskörül nem lehetett

semmiféle más hajót látni és így megengedhettük magunknak azt a tréfát, hogy lövésünk hatását megbámulhassuk a legteljesebb nyugalommal.

Amikor a hajóhoz érkeztünk, a kapitány megmutatta nekünk a rettenetes lyukat, miközben egyre tapsolva mindig ezt ismételte.

— Nagyon jó lövés!

Sőt a kapitány gratulált nekünk hajója elkobzásához, mondván: — Az én gőzösem olyan értékes, hogy ilyen jó fogást Önök aligha tettek még.

Miután a víz teljesen sima volt, elhatároztuk, hogy a torpedókkal és gránátokkal takarékoskodni fogunk és kicsiny robbanó bombákkal fogjuk a hajót elpusztítani. Ehhez szükségünk volt az angol hajó csónakjainak egy részére, amelyeken a robbanószerkeket és robbantó csapatunkat átküldjük.

Az angolok egy részét erre az időre ki kellett szállítanunk a csónakból és felvenni őket a buvárhajóra. Csak az evezéshez szükséges ango-

lokot hagytuk meg a csónakokban egy hajótiszt vezetésével. Amikor ez észrevette, hogy mi a szándékunk, mindjárt fölébredt benne is az igazi angol sportlélek. Azonnal arra kért engem, hogy engedjem meg, hogy ő maga helyezze el a robbanó bombát a hajó fenekén. Azt feleltem, hogy köszönöm szíveségét, de mi magunk ezt már jobban értjük. — Egy matrózunk le is ment a hajófenékre a bombákkal és nemsokára visszajött megjelenteni, hogy minden rendben van, tíz perc múlva fog majd bekövetkezni

Capelle tengernagy, Tirpitz utóda a német haditengerészet főparancsnokságában. Miután Amerika kétszínűsége napvilágra került, ő is Tirpitz nyomdokaiba lépett és a német tengeralattjárókkal ostromzár alá fogta Angliát és annak szövetségeseit.

a robbanás. Erre mindnyájan elhagytuk a hajót, visszamentünk a buvárhajóra és onnan néztük végig az izgató eseményt. A Crown of Castile (ez volt a neve az angol zabszállító hajónak), pontosan tíz perc múlva a levegőbe repült és nemsokára csak egyes faalkatrészei uszálltak a víz színén. A többi rész elsülyedt a tengerbe.

Az északi tengeren, Skandinávia partjain június elsején végre összecütközött az angol és a német flotta és az angol huzta a rövidebbet, a német pedig a teljes győzelem dicsőségével vonult vissza kikötőibe.

Ez a tengeri csata, amely a „skagerraki ütközet“ neve alatt lesz örök emlékezetű, arról nevezetes, hogy az angolok léptek fel támadóan és dölyfösen hívták a német flottát, hogy jöjjön már elő és mérje össze erejét az angolokéval, ha van bátorsága.

És a német flottának volt bátorsága. Elfogadta a kihívást, belement egy ütközetbe a sokkal nagyobb angol erő ellenében és az ütközetből a világ legnagyobb tengeri csatája lett.

Délután négy óra lehetett, mikor a keleti szemhatáron a német flotta feltűnt. A leselkedő angol torpedónaszádok azonnal harci sorrendbe helyezkedtek.

Jellicoe admirális, az angol hadi-tengerészet főparancsnoka. Ő vezette angol részről a skagerraki tengeri ütközetet, amelyet el is veszített. Otthon a vereséget diadalnak fújták fel és Jellicoe magas kitüntetést kapott.

A német hajóhad, mihelyt az angolokat megpillantotta, azonnal teljes gőzerővel közeledett feléjük. Öt sorhajó, több cirkáló és valami husz torpedónaszád: ez volt az egész német tengeri haderő, de a látvány, amelyet ez nyújtott, imponáló volt.

A német hajók azonnal heves tüzelést kezdtek az angolok ellen, akiknek hajói erre teljes sebességgel észak felé visszavonultak, üldözve és ágyuztatva az őket követő német flottától. Az ágyuzás egy időre elnémult, de öt óra után megújult hevességgel folytatódott és este 9 óráig szakadatlanul tartott.

Egyszerre az angolok, miután kedvezőnek ítélték magukra nézve a helyzetet, megállottak. Megkezdődött a kölcsönös ágyuzás, amelynek folyamán a németek

két angol csapatcirkálót és két torpedórombolót elsüllyesztettek.

Most derült ki, hogy az angol flotta mért hátrált, holott ő volt a kihívó. Azért hátrált, hogy a német flottát jó messzire elcsalja, mert valami két órai távolságban egy másik angol flotta várakozott, hogy a németeket körülkerítse.

A németek azonban — az angolok nagy bosszuságára — átláttak az ellenség tervén és a ravasz számításra keresztet huztak. Nem üldözték az első angol flottát tovább, csak addig, amíg nagy részét meg nem semmisítették, aztán visszavonultak.

A skagerraki csatában, nem számítva a számos könnyebb hajót, angol

részről résztvett 25 nagy csatahajó, 6 cirkáló, és 4 páncélos cirkáló, míg német részről 16 nagy csatahajó, 5 cirkáló és 6 régi sorhajó volt jelen, páncélos cirkáló pedig egy se.

Az angolok vesztesége volt: a Warspite nagy csatahajó, a Queen Mary, Inincible és Warrior cirkálók, egy páncélos cirkáló és hat torpedóromboló naszád. Ezzel szemben a német hajóhad vesztesége mindössze a Frauenlob nevű régi sorhajó és az Elbing nevű kis torpedónaszád.

A skagerraki tengeri ütközet kétségtelenül bebizonyította a német haditengerészet felsőbbségét és a német haditechnika kitünőségét.

A csata lefolyásának adataiból kétségtelen, hogy a német tüzérség nagy munkát végzett. Erre vallnak az angol veszteségek. Bámulatos volt a német tüzérség kiképzése, mert olyan nagyszámú angol hajónak elpusztítása csak egy kiválóan képzett, fegyelmezett és önálló munkára is képes legénységnek sikerülhetett.

A csatában résztvett mindenféle típusú hajó, amelyet a modern technika eddig alkotott. A győzelemben az oroszflánrészt a német tüzérséget illeti Angliára nézve a vereség lesújtó volt, mert jelentékeny veszteségét a háboru alatt többé nem is pótolhatta. Az anglok összes vesztesége meghaladta a 100 000 tonnát több mint 500 millió korona értékben. Ezzel szemben a németek vesztesége rendkívül csekély volt.

A skagerraki győzelem megmutatta, hogy az angolok a tengeri háboruban sem vehetik fel a versenyt a németekkel és megfosztotta őket attól a nimbusztól is, hogy az ő flottájuk legyőzhetetlen.

A csata diadalmas hősei voltak német részről Scheer altengernagy és Hipper admirális. Az angol flottát Jellicoe főtenegernagy és Beatty altengernagy vezették.

Nagyon érdekes, hogy ez a két utóbbi szégyenkezve tért vissza Angliába és bizonyosra vette, hogy a kudarc miatt ott jól meg fogják mosni a fejüket. De nem ez történt, sőt pár nap múlva mind a ketten dicsérő elismerést kaptak az angol királytól azért, mert „a német flottának olyan nagy veszteséget okoztak”. Beatty altengernagyot még elő is léptették.

Beatty tengernagy, az angol nagy flotta parancsnoka. Ő vezette a skagerraki tengeri csatában az angol flotta egy részét, amely csúfos veszteség után alig birt megmenekülni. Ezért szintén kitüntette az angol király.

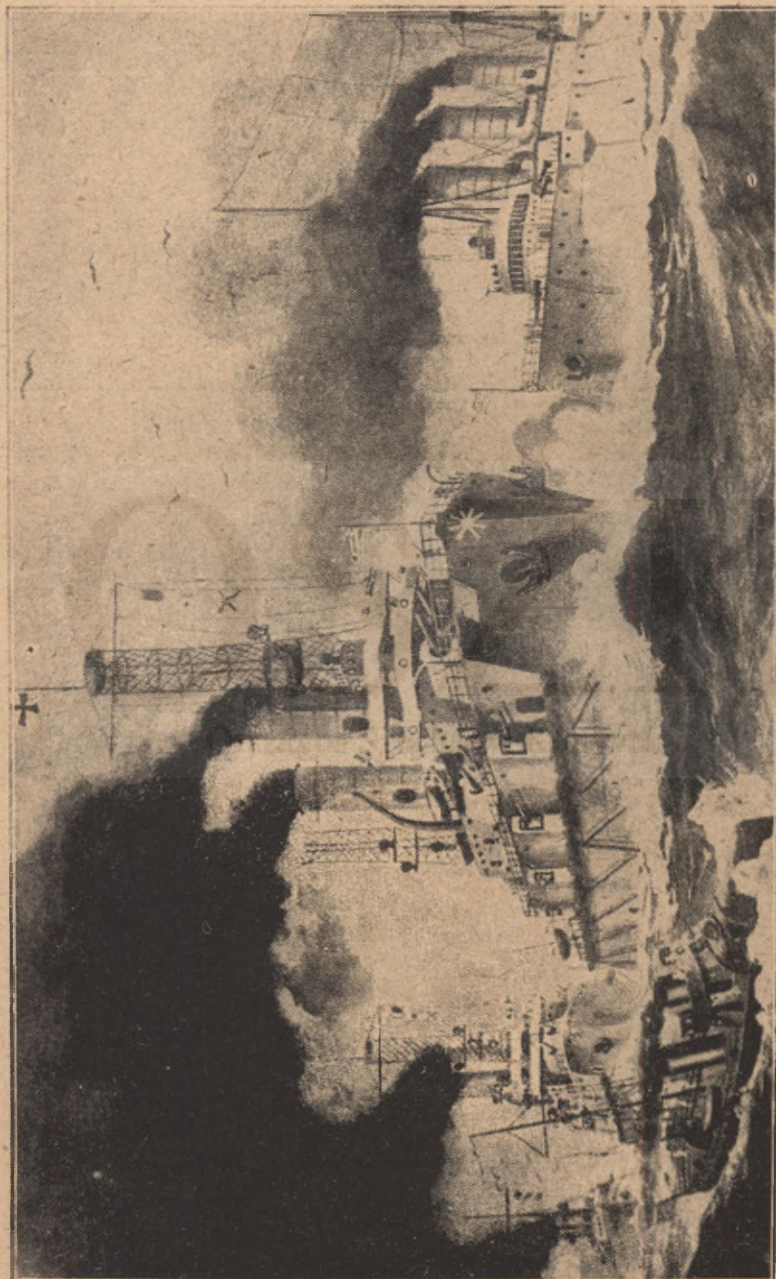
Még érdekesebb, hogy az angol lapok három napon keresztül üvöltöttek a vereség miatt és szidták az angol flotta vezetőit, mint a bokrot, hogy ostobák, hogy képtelenek egy tengeri ütközet vezetésére, tehát el kell őket csapni és okosabb, ügyesebb embereket állítani a helyükre. A negyedik napon azonban, csodák-csodája, az egész angol sajtó arról irt, hogy a skagerraki csata voltaképpen óriási angol győzelem volt és Jellicoe, meg Beatty admirálisok a világháború legnagyobb hősei, akik valóban megérdemelték a királytól kapott kitüntetést. Hát ilyen az angol. Az egész

Telefonbeszélgetés a víz alá merült búvárhajóval. A búvárhajó, ha valami közömi valója van a tengerészeti parancsnoksággal, fölereszt egy bóját (drótra erősített tömlőt). Ehhez aztán csónakon odaéveznek, a bójába bekapcsolják a telefonkagylót és azonnal kezdődhet a beszélgetés.

világ nevetett ostobaságán, de ő ezt egyszerűen nem vette tudomásul.

Az U. 202. (a 202. számú német búvárhajó) kiadta följegyzéseit, amelyeket tizenkilenc napi utazásán tett: kalandjairól, harcairól és veszedelméről, amelyekkel a tenger alatt és a tenger felszínén találkozott. Rendkívül érdekesek, sőt izgalmasok azok az esetek, amelyeket az U. 202. leír amelyekben a búvárhajó mint támadó fegyver a maga félelmetes erejének hű kifejezésében jelenik meg. De nem kevésbé érdekes azoknak a veszedelmeknek a leírása, melyeknek a búvárhajó ki van téve azok részéről, akik mindenrendű új és leleményes eszközökkel azon iparkodnak, hogy

A görög haditotta hajói. Ezeket Anglia egyszerűen elvette Görögországtól, hogy pótolja velük az angol hadiflotta hiányait. A németek ugyanis annyi angol hadihajót pusztítottak el a háború alatt, hogy a háború után Anglia az ő meggyengült flottájával nem játszhatott volna olyan szerepet mint eddig. Hogy a görög hajók elrablása alávalóságvolt, ezzel Anglia nem törődött

elhárítsák maguk mellől ennek az acélcápnak halálos marását és hogy megsemmisítsék a támadót, amely elmerülve a tengerbe, oly irtóztató kárt tud tenni bennük. Ilyenformán magát a buvárhajót is ezer veszedelem fenyegeti és az U. 202. részletesen leírja azokat a módozatokat, amelyekkel az angolok és a franciák védekeznek a buvárhajó ellen, de egyben az életére is törnek ennek a tengeralatti vészes ellenségüknek.

Az U. 202. az Északi-tenger déli részéről kiindulva, a csatornán keresztül az Atlanti-tengerbe evezett s azután megkerülve Skóciát, vissza-

Lohmann Alfréd, egy nagy német hajóstársaság művezető igazgatója, aki a német kereskedelmi buvárhajókat építtette. Ezzel naggyá tette nevét a hajózás történetében.

tért a német öbölbe. Ez így röviden van elmondva, de vajmi nehéz megcsinálni Előőrsláncon kellett keresztültörni, hatalmas aknamezőket kellett elkerülni, hálókat kellett széttépnie: el kellett suhanni egész kutató flottilák mellett, amelyek a tenger mélységébe bocsátják acélkampóikat és robbantószerkeiket: torpedórombolók és őrhajók elöl meg kellett ugrani és végül védekezni kellett alattomos nékirohanások ellen, amelyeket egyes látszólag engedelmes kereskedelmi hajók intéztek ellene.

A buvárhajók legnagyobb gyöngesége tudvalevőleg abban rejlik, hogy aránylag csekély a villámos ereje, amely a tengeralatti hajtásához szükséges s mindig újra meg

újra a felszínre kell emelkednie, hogy olajmotoraival újra megtöltse akkumulátorait. Ha az elektromos erő már nagyon megfogyatkozott (egészen sohasem szabad kifogynia), akkor a buvárhajó csak úgy tarthatja magát a víz alatt, ha a tengerfenék nem fekszik mélyebben ötven méternél, ez esetben a buvárhajó ott nyugodtan elfekhetik. De ha sekélyebb a tenger, akkor a buvárhajó csak úgy lehet biztonságban a fenéken, ha az ellenség nem tud ottlétéről. Mert különben halászik rá hosszú acélos horgokkal, melyeknek vége hálószerűen szélesedik. Ha aztán ilyenformán az ellenség megállapítja a buvárhajó tekvő-

A Deutchland, az első német kereskedelmi buvárhajó, Amerikába való indulása előtt ugra készen a brémai kikötőben. A 6000 kilométeres utat oda-vissza négy hét alatt tette meg és szerencsésen kikerülte az ántánt hajóinak hajtóvadászatiát.

helyét, akkor robbanószerkeket és aknákat vet le, amelyek a buvárhajót megsemmisítik.

Egy másik veszedelem, amely a buvárhajót fenyegeti, hasonlóképpen olykép leelkedik rá, mint a kifeszített háló a halra. Egész flottila veszi körül a fölfedezett buvárhajót s két-két halászhajó vagy vontató huzza

a tenger mélységébe lebecsá-
tott horgokat és hálókat,
ami azonban természetesen
csak aránylag csekély, mond-
juk husz méter mélységű
vizben lehetséges. Ha meg-
fogják és kényszerítik arra,
hogy a fölszinre fölemelked-
jék, akkor kézigránátok, tor-
pedók és ágyuk készen álla-
nak az elpusztítására. A bu-
várhajó persze védekezik és
menekülni igyekszik az ellen-
séges körből; a menekülés-
hez azonban mulhatatlanul
szüksége van arra, hogy
tájékozni tudja magát, vagyis
időközönként föl kell emel-
kednie, hogy kidugván látó
szemét (a periszkópját), kö-
rülnézzen a tenger fölszínén.
De éppen ebben rejlik a
legnagyobb veszedelem s a
buvárhajó csak úgy mene-
külhet üldözői elől, ha vil-
lámszerű gyorsasággal emeli
ki szemét, s tájékozódván

Schwarzkopf kapitány, a „Bremen” német kereskedelmi buvárhajó kapitánya, akinek szintén sikerült eljutni Amerikába és onnan ismét hazatérni.

a saját és üldözői helyzetéről, pillanat alatt ismét elmerül a mélységben.

Az U. 202. utjában ki volt téve ilyen üldöző hajszának s szerencsésen áttört a Csatornán. Ott ugyanis nemcsak a horgászokkal és halászokkal kellett megbirkóznia, hanem két hatalmas aknamezőn kellett áthatolnia. Az első roppant terjedelmes volt, de szerencsére nem volt a közelében ellenséges őrhajó, mert az ellenség nem gondolta, hogy német buvárhajó

erre a veszedelmes területre is merészkedik. A sekély vizben a buvárhajó látta az aknákat és szerencsés kormányzással kikerülte. De sulyosabb volt a helyzet a második aknamezőn, mert itt két angol torpedóromboló állott őrt s így a buvárhajó nem emelkedhetett föl a tenger fölszínére. Keskeny tengervonalon, amely tele volt homokzátonnal, evezett a buvárhajó s irányítóul csak a bójákat nézhette, amelyekre az ellenségnek is szüksége volt s így el nem távolíthatta. Egy darabig közel a felszínhez, kibujtatott periszkóppal, majd pedig, amikor egy-egy aknának közelsége fenyegette, nagyobb mélységben haladt előre anélkül, hogy az ellenséges torpedórombolók meglátták volna.

Most azonban bekövetkezett a vészes komplikáció. Eső kerekedett s vele oly sűrű köd, amely teljesen elzárta a látás lehetőségét, úgy hogy a bóják is elmerültek a ködben. Az iszonyu bizonytalanság így tartott egy darabig, s amikor pillanatra kijutott a buvárhajó a ködből, akkor a bóját a rossz oldalán látta. Meg akart fordulni, de már késő volt. A hajó teste homokzátonyra jutott s az iszonyu hullámvérés mindig feljebb sodorta.

Már-már az a veszedelem fenyegette, hogy a tornya kilátszik a vízből, de szerencséjére az angol őrhajó szeme elkerülte és nem vette észre, bár egy izben már egész a közelébe ért. A buvárhajó mindent elkövetett minden tartályát megtöltötte vízzel, hogy a tenger alatt maradhasson. Amikor újra elborította a köd a szemhatárt, kibocsátotta a vizet és felemelkedett; ennek köszönhet te menekülését.

Rose Hans tengerészkapitány, a német flotta egyik hőse. Nagy feltűnést keltett azzal a dícsőséggel, hogy sikerült Wilhelmshavenből New-Yorkba vezetni az „U 53” jelzésű hadi buvárhajót. Bámulatos ügyességgel és vakmerőséggel játszotta ki a rá leselkedő angolokat, franciákat és japánokat.

De bezzeg nem maradhatott soká a felszínen, mert a tenger tele volt ellenséges hajóval s vele szemben állott egy új francia romboló, amelyet könnyű lett volna megtámadnia. De nem akarta magát elárulni a Csatorna közepén, s így lehető mélységbe ereszkedett alá. Itt azonban új veszedelem elé jutott. Épp az orra előtt állott egy kifeszített háló, amelynek felső része egy aknasort tartott. Ha e háló fölött elhalad, veszve van; de így is, a kö-

Fortsmann Walter sorhajókapitány, egy német buvárhajó parancsnoka. A legkiválóbb német tengerésztisztek egyike, aki tengeralattjárójával számos ellenséges, főként angol hajót elsüllyesztett.

zeli érintésre elsült egy akna s a robbanásnak lefelé ható lökése akkora volt, hogy a buvárhajó belsejében elszédülve hanyat-homlok estek az emberek. És amikor magukhoz tértek, akkor látták, hogy hajójuk fönnakadt a hálóban. Hogyan szabaduljon ki ebből? A buvárhajó — gépének minden erejével — nekiiramodott a hálónak és széttepte. Így szabadult és így sikerült tovább folytatnia útját. De tovább is a tenger alatt kellett maradnia. Ekkor azonban azt érezte, hogy valami akadályozza csavarjait a munkában s hogy kétszer annyi elektromos erőt használ el a motor, mint normális körülmények között. Fölemelkedett s kidugta periszkópját, hogy tájékozódjék; ekkor látta, hogy a francia torpedóromboló a nyomában van. Gyorsan alábukott

ujra. A francia hajó sokkal közelebb volt hozzá, semhogy torpedót — pontos célzással — megereszthetett volna rá; eltávolodni meg nem akart, nyilván azért, hogy el ne vétse szeme elői. De állandóan követte, s a buvárhajó, akárhányszor föltekintett messzelátó szemével, mindig ott látta maga előtt a francia üldözőnek sötét alakját. Mi árulja el a jelenlétét? tanakodott a buvárhajó parancsnoka. Eleinte azt gondolta, hogy talán egy olajsáv. Csak másnap reggel fedezte föl, hogy a széttept hálónak egy nagy darabját cipeli maga után, abba gabalyodott bele a csavar s az jelzi a felszínen is mintegy 200 méternyire nyúló parafavonalával a buvárhajó útját. A francia hajó, úgy látszik, ily körülmények között egészen biztosra vette zsákmányát; csak így érthető, hogy robbantószerekkel

nem tört megsemmisítésére. A buvárhajó azonban a sötétség beálltával eltűnt az ellenséges hajó szeme elől.

Beszéljünk most el egy legendát.

A hadüzenetnek forró napjaiban történt, mikor a világ burokja úgy hajólt fölénk, mint egy zúgó és zakatoló túlfűtött kazán. A tábornokok, művészei és tudósai a maguk foglalkozásának, hosszú sorban vonultak be a császár szobájába. Hindenburg még nem volt közöttük. A császár asztalánál ült s a virrasztás nyomai látszottak arcán, szeme a láz tüzeiben égett és úgy szegeződött a térképre, mintha ez a jövődő ködfátyola lenne : — hogy áthatoljon rajta. Elmondotta, hogy a háboru kikerülhetetlennek látszik. A történelem géniusza dolgozik e napokban, az ő utjai és végső céljai kiszámíthatatlanok és az események méhébe a tábornok vagy a császár épp oly kevéssé lát bele, mint a legegyszerűbb halandó. Mindnyájunknak legfőbb dolga most a hit, talizmánja a tiszta lelkiismeret és legfőbb kötelessége, hogy ennek parancsait teljesítsük. Vajjon ennek a sugalatát követjük-e, kérdezte a császár, ha elfogadjuk a háborut, melyet ellenségeink reánk hozni készülnek.

A tábornokok habozás nélkül feleltek :

— Igen.

— Vegyük sorjába — mondotta a császár. Ausztriával és Magyarországgal való szövetségben vállalhatjuk-e a háborut Oroszországgal szemben ?

A tábornokok nem is szóltak, csak intettek : — Nyugodtan, felség.

— Ha Franciaország is beavatkozik, Szerbiával három ellenségünk lesz.

— Birjuk.

— Tegyük föl, hogy Belgium ellenségeink pártjára áll.

+ Teszünk róla, hogy ne mozduljon.

— És ha Anglia is rántámad ?

— Nem félünk.

— Az események folyása — folytatta a császár — kiszámíthatatlan.

Bizhatunk-e a győzelemben, ha ellenségeink száma még növekedni fog, ha lesz nemzet, mely esküt szeg és feledi a jótéteményeket ? Hihetjük-e, hogy a kontinensen győzni fogunk ?

Gróf Dohna-Schlodien, a „Möve” német cirkáló parancsnoka, Budapesten is járt és ellátogatott a képviselőházba, ahol nagy tisztelettel fogadták.

— Az egész kontinens ellen felség.

... A tengerészet legfőbb katonái jöttek a tábornokok után. A császár velük is sorba vette a valószínű eshetőségeket. A partvédelem tökéletes, Németország városaira nem fog esni az ellenséges hajóágyuknak egyetlen golyója sem. De hát ha nyílt ütközetekre kényszerülünk, hogy

A „Möve” parancsnoka. Gróf Dohna-Schlodien, a „Möve” német cirkáló parancsnoka testvérei körében. A kis cirkáló hónapokig járta az Atlanti-óceánt és egész tucat angol, vagy francia hajót süllyesztett el. A parancsnok egyike a háború legnagyobb hőseinek.

utat vágjunk magunknak a tengeren idegen földrészekre, nehogy egy gyilkos és mesteri hálózatban elfogyjon a lélegzetünk. Oroszország? ...

— Jelentéktelen — mondották az admirálisok.

— És Oroszország Franciaországgal együtt? — kérdezte a császár.

— Az ellenség számban nagyobb — mondották az admirálisok. De a mi flottánk elszántabb s a mi kazánjainkat nemcsak a kőszén fűti.

A császár elismerően bólintott. Ezt várta. Odalépett az admirálisok sora elé.

— És Anglia? — kérdezte feszült várakozással. . .

Csend. Arra a kérdésre, hogy ajánlhatják-e a háborút akkor is, ha a három ellenségnek egyike Angolország; a tengerészek nem válaszoltak. És szólt a császár:

— Anglia gyógyíthatatlanul meg van verve, ha a flottájának csak a fele elpusztul. A szárazföldön Anglia nem hatalom és fél flottájával már a tengereknek sem ura. Ha evezőinek a felét kiejti kezéből, már nem hatalom a béketárgyalásoknál sem és mai szövetségeseinek tengeri erejétől sincs biztonságban. Ezzel szemben Németországnak itt van lebirhatatlan hadserege és a győzelem megítélésénél mellettünk szólnak majd azok a sikerek, miket ez a hadsereg kivív. Admirálisok ajánlhatják-e a háborút akkor, ha Anglia is beavatkozik, ajánlhatják-e úgy, hogy ha kell, Önök mindnyájan feláldozzák magukat, de megsemmisítik az angol flotta felét?

A császár elhallgatott. Az elmélyedés első pillanatában egymásra néztek a tengerészek, aztán nyílt, egyenes tekintettel a császárra néztek és nyugodtan így szóltak:

— Vállaljuk, felség.

A legendák közül itt fölelevenítettük a legrszebbet, mely akkor forgalomban volt. A legenda pesszimista ur, az olyan dolog, mely meghaladja az ember tudását, képességeit. És a német tengerészet — bár a legenda magát fő lesz emlékezetbe tartani — a német tengerészet Skagerraknál meghaladta a legendát.

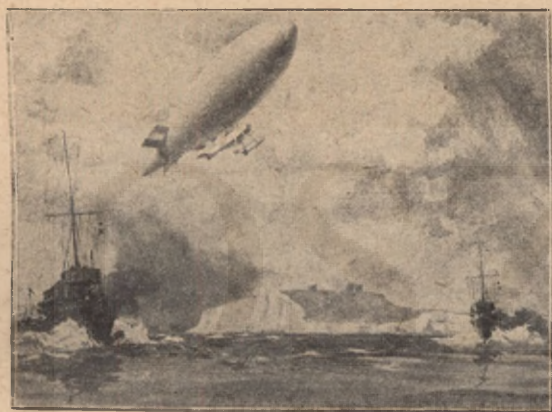
A skagerraki világraszóló kudarc után a tengerek gögös „ura“, Anglia nemsokára újabb csatát vesztett; egy német buvárhajó Brémából elindulva, június első felében Baltimoreba, Amerika kikötőjébe érkezett és országvilágnak megmutatta, hogy a német energiával, tudománnyal, tökéletességre való törekvéssel szemben az angolok nem tudják a blokádot hatássá tenni. Enélkül pedig nem érvényes a blokádot: Nem érvényes a nemzetközi tengeri jog tanítása szerint, de sajnos, ezzel a joggal most nem törődött senki, még a tenger szabadságát oly sűrűn hangoztató Amerika sem. És éppen ezért volt kettős fontossága a Deutschland nevű buvárhajónak amerikai útja, mert arra a lehetőségre, hogy a német hajó a szövetséges angol-francia flotta legélesebb őrködése ellenére is árut tudjon szállítani Amerikába bizonyára nem is gondoltak a semleges amerikaiak.

Berg német tengerészkapitány. Csekélyszámu tengerészeivel lefegyverezte az „Appam” nevű angol hajó tiszteit és legénységét s a nagy angol hajót zsákmányul ejtette. Ezzel a hőstettével világhírű lett.

A Deutschlandnak Amerikába való érkezése meglepetés volt azonban nemcsak Angliára és Amerikára, hanem az egész világra. Ez a meglepetés nemcsak abban állott, hogy egy német buvárhajó a nagy utat, minden fennakadás nélkül egyhuzamban megtehetette, hanem azért is, mert kitűnt, hogy a Deutschland egy új német hajótípust jelentett, a kereskedelmi buvárhajót. Egy külön német hajósvállalat létesült, amely elhatározta, hogy a külfölddel, főleg Amerikával való kereskedelem céljaira nagy ürtartalmu buvárhajót épít, amelyek nagyobb szállitmányt is magukkal vihetnek, hetekig a nyílt tengeren maradhatnak, nincsenek fölfegyver-

Angol léghajó és két torpedózúzó német buvárhajót kutat Dovernél. A buvárhajó ott is van a víz alatt, de nem bírják felfedezni.

kezve s egyedüli védelmük az, hogy a víz alá merülhetnek. Ilyen kereskedelmi buvárhajó volt a Deutschland, amely épp az elso-
rult körülményeknél fogva jogot tartott arra, hogy nem fegyveres kereskedelmi hajónak tekintsék, a mely árut visz.

Az az ut, amelyet a hajónak meg kellett tennie, ha a legrövidebb távolságot számítjuk (közel az egyenlítőhöz), 2900 kilométer. De természetesen

ezen az uton nem mehetett a hajó. Brémától Baltomóreig körülbelül hétezer kilométer a távolság, ami legjobban mutatja a német hajóépítőipar nagy fejlettségét. Az angolok fogcsikorgatva vették tudomásul a németek legújabb diadalát és különféle fogásokkal iparkodtak ezt a diadalt leszólni, a maguk szégyenét és kudarcát leplezni, Wilsont irányítani, angol zsinóron rángatni.

De az eset világos volt. Itt semmiféle mesterkedés nem használhatott. Most már igazán vége volt az angol blokádról szóló mesének és König kapitány, a Deutschland parancsnoka megbosszantotta az angolokat azzal, hogy valami olyast szállított haza Németországba, aminek elszállítása legjobban fáj az angoloknak. Hozott egy-két amerikai állampolgárt is pasasérnak.

Az első német kereskedelmi buvárhajó szerencsés visszatérése alkal-

mával Berlinben mindenütt örvendező izgalom volt. A blokádot a németek áttörték és Németország megmutatta a világnak, hogy Anglia tengeri önkénye ellenére visszaállítható a tengerentuli kereskedelmi összeköttetés. Érdekes, hogy Amerikában már 1916 májusában híre járt a német kereskedelmi buvárhajónak. A Newyork Herald Verne Gyula-féle álomnak nevezte a körkérdés alapján a terv megvalósítását lehetetlenségnek minősítette. Guy kapitány, a brit konzulátus tengerészeti attaséja maga is megvalósíthatatlannak mondta a tervet, mert egy, az Oceánon átkelő buvárhajónak legalább is négyszázötven láb hosszúnak és negyven láb szélesnek kellene lennie. Ezenfölül óránként negyven csomónyi sebességgel kellene haladnia s meg kellene valósítania azt a csodát, hogy Hamburgtól a víz alatt lopózik az angol partokon túl levő vizekig, ahol fölkerülhetne a víz színére s csak az amerikai partvidék előtt kellene az angol cirkálók elkerülése végett újból a víz alá süllyednie.

Mindez mégis sikerült és olyan 3000 tonnás buvárhajó építése, amely hétszáz tonna rakomány befogadására alkalmas, semmiféle nehézséggel nem járt. Az első kereskedelmi buvárhajón, amelynek Deutschland a neve és König Pál a kapitánya, tulajdonosának, a Német-Oceán-Hajóstársaságnak lobogója lengett, fehér mezőben kék kulcsok, a brémai szinnel, vörössel és fehérrel diszitve. A második brémai kereskedelmi hajót is munkába vették. A nemzetközi jog szerint az ilyen buvárhajó föl nem fegyverzett kereskedelmi gőzös, amely tetszés szerint való időig tartózkodhat semleges kikötőben.

Az új német siker hatalmas benyomást tett Amerikában és a semleges országokban és lényegesen fokozta a német erő és hatalom győzelmében való bizalmat. Lehetséges lett azután a német képviselőkkel való közvetlen összeköttetést is visszaállítani, aminek nagy értékét nem lehet eléggé megbecsülni. Végül az első rakomány könnyített az Amerikát fenyegető festék- és gyógyszerhiányon is.

A legnagyobb dicséret Lohmann Alfrédot, a brémai kereskedelmi kamara volt elnökét illeti, aki a kereskedelmi buvárhajó építésének gondolatát fölvetette.

Az a gondolat, hogy ezt a hajótípust nem katonai célokra is hasznosítsák, természetesnek látszott úgy a laikusok, mint a szakemberek számára, de azt a kieli Germánia hajógyár, amely, mint a legrégebb buvárhajó gyári telepe Németországnak, a legmesszebbre menő tapasztalatokkal rendelkezik a buvárhajók tekintetében, kezdettől fogva nemcsak tervbe vette, hanem nyomban hozzá is látott az eszme megvalósításához. A Ger-

mánia-hajógyár a legnagyobb gyorsasággal elkészítette az említett vállalat számára. Egy buvárhajóról volt szó, amely minden fegyverzet nélkül alkalmas arra, hogy könnyebb és nehezebb árukat a víz alatt és a víz fölött való utakon a legnagyobb távolságokra elszállítson. Terjedelem dolgában a hajó fölülmulta az eddigi katonai célokra épített naszádokat és fölfegyverzés céljára szolgáló helyet áruk fölhalmozására használták föl.

A Deutschland nemsokára ismét utrakelt és másodszor is megtette veszedelmes, de nagyszerű utját az Atlanti-océánon keresztül és pedig ezuttal Newyork kikötőjébe, ahol két hétig időzött. Aztán megrakodva amerikai árukkal, másodszor is szerencsésen visszatért Brémába, ahol a németek ujjongással fogadták. A buvárhajó kapitánya elbeszélte, hogy

Báró Klimburg fregattkapitány.

pár tucat angol és francia hadihajó leselkedett rája a newyorki kikötő bejáratánál, sőt az angolok és franciák egy amerikai vontatóhajót is felbéreltek, hogy „véletlenségből“ menjen neki a Deutschlandnak és üssön léket rajta. Az amerikai hajó — Amerika örök szégyenére — ezt jó pénzért meg is tette, de a szégyenteljes vállalkozás kudarcot vallott. A Deutschland a „véletlen“ összeütközésnél csak könnyebb sérülést szenvedett, amelyet Newyorkba visszatérve pár nap alatt kijavított, aztán akadály nélkül jutott vissza hazájába.

A dicsőséges Deutschland kereskedelmi buvárhajó az első csapást mérte az angolok kiéhezhető tervére, a központi hatalmak elleni blokádra. A felfuvalkodott Anglia azt hirdette, hogy flottájával képes lesz minden tengeri kereskedelmi összeköttetést lehetetlenné tenni az Atlanti-océánon át. A Deutschland június második felében mégis elindult útjára és július 10-én megérkezett Baltimoreba, majd ott értékes teherrel megrakodva, augusztus 2-án ismét elmerült a víz alá s a baltimorei öböl nyílását félkör alakban elzáró angol hadihajók és acélsövények közepette — helyesebben azok alatt — elhagyta Amerikát s augusztus 23-án délután horgonyt vetett Németország brémai kikötője előtt, a Weser-folyó torkolatában. A blokádtörő buvárhajónak és személyzetének, élén a hős König kapitánnyal, lelkes ünneplésben volt része.

A német vasakarát azonban nem elégedett meg azzal, hogy megmutassa

a világnak, mennyire képzelgés Anglia tengeri uralma, hanem tüstént utnak indított még egyet a készen levő több kereskedelmi buvárhajó közül. Szeptember második felében aztán Newyork városától keletre, a Long Island sziget keleti csucsánál megjelent egy másik kereskedelmi buvárhajó, amelyet egy amerikai uszálygőzös be is vontatott a sziget kikötőjébe, New-Londonba. Ennek a második német kereskedelmi buvárhajónak neve Bremen, kapitányának neve pedig Schwartzkopf.

Ez a buvárhajó még több veszedelmen ment keresztül, mint a Deutschland, de hőiesen leküzdötte valamennyit és indulása után két hónappal ismét otthon volt. Örök dicsőség neki és testvérhajójának, a Deutschlandnak, örök dicsőség König és Schwartzkopf kapitányoknak, akiknek neve méltán sorakozik a buvárhajók mártír hősei: Weddingen és társai neve mellé.

*

Egy angol író 1917 elején ritka bátorsággal ezeket írta Anglia háborújáról:

A brit haditengerészet a négyes-zövetség bázisa. Ha az angol tengeri haderőt megvernék, akkor Nagy-Britannia elpusztulna, Oroszország magára maradna, a francia front összeomlana, Olaszország semmivé válnék. A német tengerészeti hivatal és a német kormány nagyon jól tudja. A háboru

első napjaiban megkísérelték, hogy felülkerekedjenek. Ez a tervük meghiúsult. Azután kísérletet tettek a tenger alatti blokáddal. Ez a kísérlet sem járt több sikerrel. Már most csak az van hátra, hogy egyenesen megtámadják a britt flottát vagy pedig a tengeralattjáróikkal, vagy Möwe típusu hajóikkal irtó hadjáratot indítsanak az angol kereskedelmi hajók ellen.

A britt haditengerészet döntő sikere három tényezőtől függ: a személyzettől, a vezénylettől és az anyagtól; az utóbbihoz számítjuk a hajókat és az ágyukat.

Ami a személyzetet illeti, az angol tengerészetnek jóval több tapasztalata van ugyan a tengeren, de a németek tizennyolc hónapi háborúra nézve vissza, amely képessé tette őket arra, hogy jobban trénezzék rövid szolgálata, de igen nagy számu tengerészeiket. Némi gyakorlatuk is volt a Balti tengeren és Helgolandnak aknákkal borított vizein.

Konyovics sorhajóhadnagy, tengeri repülő.

A vezénylet tekintetében a németek határozottan felül vannak. Tengeri hajóik közvetlenül a tengerészeti kormány alatt állanak, nem mint az angol, amelynek ügyeit bizottság intézi. A britt flotta vezénylete első sorban a board of admiralty kezében van. Ez a bizottság négy tengerésztisztből és négy civilből áll. A civil emberek közül egynek sincs fogalma tengerészeti dolgokról. Ezek egyike, aki talán még tengeren sem volt, a tengerészet politikai főnöke és a címe: first lord of the admiralty, ő intézkedik a kormány megkérdése nélkül, amint ezt a gallipoli-i vállalkozásnál láttuk.

Ami az anyagot illeti, Anglia nagy türelővel lépett be a háboruba, de csak hajók és ágyuk dolgában, ellenben nagyon elmaradtak nagy buvárhajók és torpedórombolók tekintetében.

Az eddig vívott tengeri ütközetben azt tapasztaltuk, hogy a siker elsősorban és föltétlenül a türelőtől függ. Az az állítás, hogy egy angol ember fölér három némettel (amelyet sir John Simon kockáztatott meg és amelyet szakemberek nyomban és határozottan megcáfoltak), oly vakmerő, hogy politikusnak effélettől óvakodnia kellene. A siker egyesegyedül a hajók és az ágyuk számától és jóságától függ, annyival inkább, mert a tengeren mindig az ellenségé a kezdes. Ő állapítja meg,

Severa tengerész-zászlós, megfigyelő pilóta.

hogy mikor és hol akar támadni és folytonosan vigyáz és ügyel repülőgépeivel és léghajóival és amelyek alkalmas időben mindig leskelődnek az Északi-tengeren, hogy kiléssék az alkalmas pillanatot a támadásra.

Anglia ellen tengeri felsőbbségünket csak minden erőnk megfeszítésével biztosíthatjuk. Ebben a háboruban csak egy dolog bizonyos, s ez az, hogy Németország megtett s meg fog tenni mindent, ami emberi észtlől és emberi erőtlől kitelik, hogy új hajókat építsen és hogy a régieket nagyobb és jobb ágyukkal lássa el. A hamburgi Fremdenblatt-ból tudjuk, hogy a német hajógyárakban emberfölötti munkásságot fejtenek ki. A gyárak a legmodernebb gépekkel vannak fölszerelve és minden tekintetben versenyezni tudnak az angolokkal, sőt felül is mulják az angol gyárak teljesítőképességét. Valamennyi német hajógyár most kizárólag hadihajókat épít.

Németországban 1909-ben husz hajógyár volt úgy berendezve, hogy a legnagyobb dreadnoughtokat és cirkálóhajókat tudta építeni. Hat ilyen

gyár már a háboru kitörésekor kizárólagosan hadihajók építésével foglalkozott. Még abban az esetben is, ha nem keletkeztek volna új hajógyárak, pedig úgy tudjuk, hogy keletkeztek, Németország képes volt egy év alatt tizennégy dreadnoughtot és megfelelő számú cirkálóhajót építeni. Németország hajóépítő képességéről Mc Kenna 1909-ben a következőt mondta:

„Két évvel ezelőtt azok, akik ismerték Kruppnak és más nagy német cégeknek teljesítőkéességét nevéseknek tartották volna, ha azt mondták volna nekik, hogy ezek a gyárak képesek évenként nyolc csatahajó alkotórészeit szállítani. Ma ez a produktív erő megcáfolhatatlan tény. Minden erőnket meg kell feszítenünk, ha lépést akarunk tartani a német hajóépítészet gyorsaságával és tökéletességével. A német hajóépítészet technikája nemcsak fölér a mienkkel, hanem sok tekintetben felül is mulja.“

Ezt mondta Mc Kenna ezelőtt hét esztendővel és Németország nem állott meg. A Daily Mail 1909-ben figyelmeztette az angol kormányt a nagy veszedelemre, s figyelmeztetését azóta keserűen igazolták a tények. A kormány nem vett róla tudomást, sőt rossz szemmel nézett azokra, akik figyelmeztették, hogy mivé fejlesztette Németország az ő haditengerészetét.

E félelmetes hajóépítés és ágyugyártó tevékenység mellett, amely immár elérte a fejlődés csúcspontját, a német acélipar is oly tökéletes és fejlett, hogy az angol acélipart össze sem lehet vele hasonlítani. Németország nem versenyezhetett volna velünk tengeren, mert két nagy szárazföldi hatalom ellen kell harcolnia, de azzal, hogy meghódította Belgiumot az ő nagy gépiparával és ércbányáival, Észak-Franciaországot fejlett acéliparával és Lengyelországot az értelepeivel, hasonlíthatlanul fölének került.

Lássuk már most, hogy milyen intézkedéseket tett Nagy-Britannia tengeri uralmának biztosítása végett. Az angol alsóházban február 17-én Runciman azt mondta, hogy az angol hajógyárak legutóbb ötven kereskedelmi hajót készítettek el — s ez alatt az idő alatt az angol admirális megengedte, hogy husz hadihajót csak később, négy vagy hat hét múlva vegyenek munkába. A hajógyárak ezenkívül ez idő szerint még száznegyven kereskedelmi hajó építésével vannak elfoglalva. Az angol kabinet úgy határozott tehát, hogy a hajógyárak első sorban kereskedelmi hajókat építsenek, míg ellenben az annyira szükséges hadihajók elkészítése négy, öt, hat hétig várhat. Németország hadihajókat épít kereskedelmi hajók helyett.

Crewe lord a minap beismerte, hogy a munkás zavarok s egyéb okok miatt, a hadihajók építése nem halad úgy, amint kívánatos lett volna, Balfour pedig ugyanazon az ülésen kijelentette, hogy a hadihajók nem kaptak annyi ágyut, amennyire okvetlenül szükségük lett volna.

Ezek mind hivatalos kijelentések. Ezek a nyilatkozatok egyáltalában nem megnyugtatók és legfeljebb arra valók, hogy nagyobb erő kifejtésre buzdítsanak bennünket. Haditengerészetünkben nagy a zűrzavar, a sok bizottság nem viszi előre és mindaddig nem lesz rend, amíg Németország példája szerint nem bizzuk ezt az ügyet egy emberre.

Románia bűne és bűnhődése.

Az oláh hadsereg, mintegy 600.000 ember, már hónapok óta készen állt, hogy alkalmas pillanatban betörjön Erdélybe. Mert Erdély volt a

gonosz oláhok vágyainak netovábbja: ők erre lestek, ezt akarták hatalmukba keríteni, mert azt hitték, hogy 1916 nyarán már közelegnek a központi hatalmak végőrái. Azt hitték, hogy a világháború a befejezéséhez közeledik és az ántánt fog diadalmaskodni, mi pedig Németországgal együtt ki leszünk szolgáltatva az ántánt kénye-kedvének.

Igen, a kapzsi oláhok szentül meg voltak győződve arról, hogy 1916-ban már Magyarország és Ausztria felosztására kerül a sor. Ők tehát ott akartak lenni, amikor bennünket feldarabolnak; ez a rongy nép, mint a hiéna, lakmározni szeretett volna a mi holttestünköböl.

Ferdinánd, román király, a német császár rokona. Elhagyta magát ámtatni az orosz zsoldban álló, vagy magyargyűlölettől elvakult román politikusok által és két évi kétszínűsködés után megüzente nekünk a háborút. Most elvesztette szép országának háromnegyed részét.

Ugyanezt gondolta két évvel előbb Szerbia is: ezért vállalkozott ez a nyomorult kis ország arra, hogy a világot lángba borítsa. De Szerbia megkapta büntetését, eltűnt a föld színéről. Románia nem okult a példán: bűnhődnie kellett neki is. Csapdát állított nekünk és — ő maga pottyant bele.

Ma már tisztán lehet látni, hogy Romániát, amely gyáva módon minket akart becsapni, hogyan csaptuk be mi. Ugy csaptuk be, hogy elhittettük vele, mintha erdélyi határunk teljesen védtelen volna és hogy az oláh hadsereg nem fog semmi ellentállásra találni. Előnyomulásában nem fogja feltartóztatni senki, utja diadalut lesz egészen a Tiszáig és az oláh szerény volt, meglegedett volna azzal, ha Magyarországot csupán a Tiszáig hódítja meg.

A valóságban azonban mi nem álltunk készületlenül. Engedtük, hogy az oláh hadsereg betörjön Erdélybe, hogy elteljék diadalmi mámorral: ez volt haditerve Hindenburgnak és a prédára éhes oláhok csakugyan léprementek. Igaz, hogy nekünk magyaroknak rosszul esett, amikor látnunk és túrnunk kellett, hogy ellenség tör be hazánk szent földjére. Akkor nem is gondoltunk rá nagy rémületünkben, hogy mindezt a legfelsőbb hadvezetőség előre látta és zseniálisan kitervezte, sőt a magyar kormány még engedte is, hogy a közvélemény emiatt felzuduljon és torrongjon heteken keresztül. Ma már látjuk, hogy mindez szükséges volt: az áruló, hitvány ellenséget csak így lehetett kelepcébe csalni, hogy annál biztosabban galéron ragadhassuk. Mert ha magunk üritettük volna ki Erdélyt az oláh elől, akkor ez esetleg dejekorán gyanut foghatott volna és nem esett volna a kelepcébe.

Mária román királyné kis leányával, Iliana hercegnővel. Mindenki tudja, hogy a román királyné volt rossz szelleme férjének és hogy ő vitte bele Romániát a hitszegésbe. Azt hitte az együgyű asszony, hogy pár hónap múlva az egész román nép dicsőíteni fogja őt. Most pedig milliók átkozzák

A valóság az volt, hogy Erdély közepe táján és Szerbiában hatalmas seregeink állottak készen Mackensen és Falkenhayn német hadvezérek parancsnoksága alatt. Ez a két zsenialis hadvezér csak azt leste, hogy az oláhok jó mélyen benyomuljanak Erdélybe és higgyék azt, hogy mi nem bírjuk őket feltartóztatni.

Az oláhok csakugyan betörték az erdélyi szorosokon és miután nem találtak más ellenséget, mint a mi csekély számú csendőreinket, rögtön

Román gyalogság teljes parádében Bukarest egyik utcáján. A hadüzenet még nem történt meg, de titokban már megsúgták minden katonának, hogy nemsokára bevonulnak Magyarországra, ahol a magyarok folyton futnak előlük. No nem egészen így történt . . .

hozzáláltak az ő legkedvesebb foglalkozásukhoz : raboltak és gyujtogattak. Amit nem bírtak a magyar falvakból elvinni, azt fölégették. Így került hatalmukba Brassó, Nagyszeben, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely és sok-sok erdélyi határszéli község. Ezekből a magyar lakosság rémülten menekült, a legnagyobb rész Budapestre, ahol szeretettel fogadtuk szerencsétlen véreinket. Aki nem birt elmenekülni, azt az oláhok irgalmatlanul legyilkolták vagy legalább megkínózták.

De Románia bűnhődése sokkal hamarább elkezdődött, mint az oláhok

hitték volna. Egyszer csak a Mackensen és Falkenhayn vezérlete alatt álló magyar, német és bolgár hadsereg megmozdultak és ettől kezdve feltartóztathatatlanul nyomultak előre.

Nem telt bele pár hét, az oláh erdélyi hadsereget több véres csatában megvertük és kikergettük Erdélyből. Ezek a dicsőséges harcok Falkenhayn vezérezredes nevéhez fűződtek, aki Hindenburg zseniális haditervét az óra pontosságával hajtotta végre.

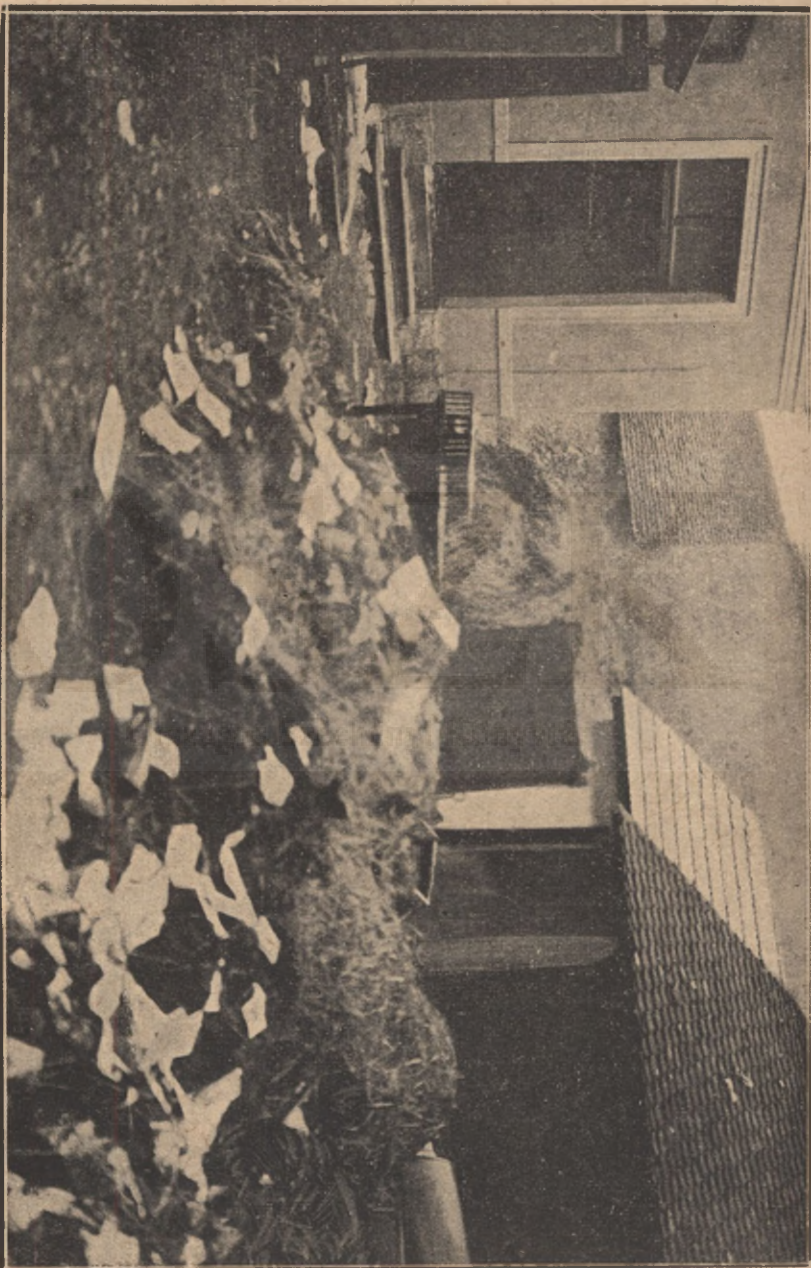

Az oláhok pusztításai Brassóban. A „kultura harcosai” (így nevezték magukat a románok), loptak, raboltak Erdélyben és amit nem bírtak elvinni, azt elpusztították. Brassóban kétezer lakást dultak fel és nyomukat mindenütt úgy hagyták ott, ahogy ez a kép mutatja.

Ugyanekkor Bulgária felől Mackensen tábornagy hadserege is megindult Románia ellen. Mackensen a Dobrudzsába tört be, abba a tartományba, amelyet a Románok pár év előtt Bulgáriától gaz módon elraboltak.

A ránk nézve diadalmas hadi események most gyorsan következtek egymás után. Két hónap alig telt bele, Mackensen elfoglalta az egész Dobrudzsát, ennek fővárosával, Konstanzával együtt, Falkenhayn pedig ugyanekkor Erdélyből nyomult be Romániába. A két hadsereg nemsokára egyesült és egymás után foglalta el Krajovát, Sinaját, Ploestit, Pitestit,

Az oláh pusztítás és fosztogatás nyomai az erdélyi Sarkány községben. A kép az ottani főszőlőbirtói ház udvaráról készült. A pusztítás és fosztogatás nem is a román csapatok műve volt, hanem az ott lakó oláhoké, akik előrúttak bennünket és a magyar csapatok közelédésének hírére ész nélkül menekültek. Előbb azonban, ősi szokás szerint otthagyták a névjegyüket.

aztán magát Románia fővárosát, Bukarestet, továbbá Brailát, mindenütt töméntelen zsákmányt ejtve, különösen élelmiszerekben.

A román hadsereg, amely azzal indult a háboruba, hogy segítségére megy az ántántnak, már egy hónap múlva jajgatott és rimánkodott az ántántnak, hogy — segítsen rajta az Isten szerelméért, mert a gyalázatos németek, magyarok és bolgárok tönkre akarják tenni.

Erdélyi menekült magyarok Budapesten. Az ország fővárosa szeretettel fogadta Erdély ide menekült lakóit. Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor egy vonatból, amely kénytelen volt nyílt pályán megállni, kiszáll néhány család és letelepszik a vonat mellett.

Ferdinánd román király és a román kormány, miután bevitték országukat a romlásba, persze siettek a bőrüket megmenteni és elmenekültek.

A román hadüzenet hirtelenül, de nem váratlanul köszöntött be. Abban a stratégiai nézőpontból előnyösnek éppen nem mondható beékelődött katlanban, amelynek földrajzi neve Románia, a világháboru első percétől fogva dohogott az ellentétes irányok és érzések harca. Senki sem tudta mit akar Románia. Szövetségi szerződése, melyet 1912-ben ujitott meg, azt követelte volna, hogy fegyverrel álljon a középponti hatalmak mellé.

Bratianu, román miniszterelnök, aki a háboru kezdete óta csak kedvező alkalomra várt, hogy Románia hadseregét ellenünk küldhesse. Ő is, mint királya, valamint az oláh politikusok nagy része abban bízott, hogy a háboru sort Románia diadalmas beavatkozása fogja az ántánt javára eldönteni és akkor Magyarország egész a Tiszáig Romániáé lesz.

szerűen meghúzódott a hármasszövetség árnyékában, érezve a vele határos pánszlávizmusnak fojtogatón halálos veszedelmét. Pedig ez a pánszláv birodalom ugyancsak kereste a román barátságot s a balkáni háborut befejező bukaresti béke körül meg is találta a közeledést hozzá. Románia Erdélyt is, Bukovinát is akarta és Besarábiát is akarta. A román hadüzenet azt mutatta, hogy odalent elfelejtették, hogy 1877-ben az orosz barátság Románia legszebb tartományába került, már elfelejtették, hogyan bánt el Oroszország Bulgáriával, a lengyelekkel és az ukrainaiakkal. Elfelejtették, hogy az orosz barátság csak addig tart amíg Oroszország politikai céljainak megvalósulása azt kívánja.

A világháboru első két évében Románia semleges maradt. Hogy minő volt ez a semlegesség, arról legföljebb találgathattunk, kézzelfogható adataink nem voltak, hiszen mint himes

A világháboru során mégis voltak pillanatok, amikor már-már úgy látszott, hogy csakugyan megmozdul, ám senki sem tudta, kinek az oldalán. Az, ami a fegyveres részvételtől visszatartotta délkeleti szomszédunkat, az üzlet volt. Mindenekelőtt üzletet akart tehát Románia, nagy üzleti hasznot — rizikó nélkül.

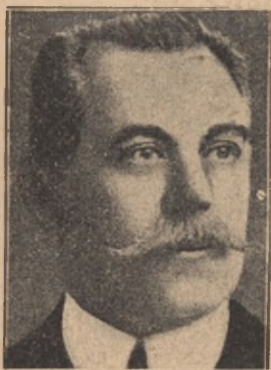
Ausztria, Magyarország és Németország sohasem kereste Románia kegyét. A világháboru ideje alatt sem Ellenben 1875-ben, az akkor még török vazallus Romániával az öreg Andrássy Gyula kötötte meg az első önálló kereskedelmi szerződést, ezzel gazdaságilag egy csapásra függetlenítve a nyomorult kis román fejedelemséget. Románia ezt rég elfelejtette, de ösztön-

Take Jonescu, a ruszofill izgatók vezére. Ennek a politikusnak volt a legnagyobb szája és szünet nélkül követelte, hogy Románia szakítson velünk. Most már láthatja, hogy mivé lett Románia a hítségés folytán

tojtást kezeltük e „szövetségesünket“. Carp, Marghilomán és Stere, a konzervatív párt vezetési vagy abszolút semlegességet, vagy mellettünk való fegyveres állásfoglalást követeltek. Filipescu és Jonescu ellenben az ántánt oldalára akartak állani.

A ruszofil románok nem tehettek szemrehányást a Bratianu-kormánynak, amiért Románia a Duna alsó folyásának nagy részén mindkét Dunapart birtokában s a folyó felső folyása mentén a balpart birtokában volt és igen jól tudtuk, hogy a román kormány megengedte volt Oroszországnak annakidején, hogy tetszésszerűen mennyiségben szállítson municiót és fegyvert s élelmet a szerb hadseregnek. Ugyanezt nem lehetett elmondani a Törökországnak szánt dolgokról. Románia úgy fogta föl a dolgot, hogy semmiféle kötelezettsége sem áll fenn senkivel szemben s így eladott az ántántnak nyers terményeiből éppen úgy, mint a középponti hatalmaknak.

Filipescu Niku román politikus, aki kétségtelenül orosz zsoldban állott és a háboru elejétől kezdve izgatótt ellenünk. Filipescu azóta meghalt, de még megérte hazája pusztulását, amelynek ő volt egyik okozója.

Gróf Czernin Ottokár, volt bukaresti követünk, aki a román fővárosban élt, a magyar kolónia tagjaival Oroszországon és Svédországon át utazott haza. Nem sokára Ausztria és Magyarország külügyminisztere lett.

Ámbár csak egyetlen nagy gabonavételről emlékezett meg annakidején a sajtó, kétségtelen, hogy Románia e várakozó és üzlethozó semlegességét inkább az ántánt hatalmak, mint szövetségesei javára magyarázta. Románia gazdasági viszonyát a lefolyt két év alatt velünk és Németországgal ebben az időpontban homály fődte. Mindössze annyit tudott a nagy nyilvánosság, hogy ismételen adott el nekünk gabonaneműt és kukoricát, s hogy 1916 tavaszán Németországgal forgalmi egyezséget kötött, amely 150 millió értékű csercárukról szólt. Ezek a gazdasági megegyezések, amelyeknél Románia járt jobban nemcsak a nagy árak miatt, de mert kivitele amugy is a béke utolsó éveiben passziv mérleget mutatott s ezen csak a középponti hatalmak tudtak segíteni,

egyengették a gazdasági érintkezés útját úgy Románia, mint Ausztria és Magyarország, mint Németország, de sőt Bulgária között is. Persze akkoriban olyannak látta Bratianu a helyzetet, hogy Románia megengedheti magának ezt a bő hasznot hozó komolytalan játékot. Mielőtt

Erzsébet özvegy román királyné, a háboru elején meghalt Karoly király felesége. Carmen Sylva álnév alatt kitűnő író nő volt és műveit az egész világon olvasták. A budapesti egyetem diszdoktori címmel tüntette ki.

Bulgária is mellénk csatlakozott, az összeköttetés vele és különösen régibb szövetségesünkkel: Törökországgal Románia kényén-kegyén mulott. Hogy ezt a kegyet nem a mi előnyünkre gyakorolta, az abból látszott, mily nagy fontosságot tulajdonítottak a második szerb offenzíva idején a dunai út és a Belgrád—Nis—Szófia keleti vasutvonal kézbekerítésének.

Románia békében rá volt és rá lesz szorulva a középponti hatalmakra gazdasági, forgalmi és egyéb tekintetekben ez utóbbi hatalmak fejlettebb

iparánál és kereskedelménél fogva. Hiszen a békében nagyrészt mi láttuk el nélkülözhetetlen iparcikkkel, amelyeket képtelen volt előállítani s éppen ezekért megint csak reánk lesz utalva a jövő béke idejében.

Ellenben azzal, hogy Oroszországhoz csatlakozott, legföljebb rövid életű eredményeket érhetett el s még csak az sem volt hihető, hogy el tudta őt Oroszország látni gépipari termékekkel, főként hadfölszerelési dolgokkal,

Román katonabanda Bukarestben. A hadüzenet hírére az összes katonabandák harsogó zeneszóval járták be a román főváros utcáit a császelék nép örömrivalgása közt. A nép többi része rosszat sejtett és bizony nem ujjongott.

amikben Románia határozottan szükölködött! Romániának tudnia kellett, hogy Oroszország Konstantinápolyra aspirált s hogy a Fekete-tengert orosz tengerre akarta tenni. A Dunatorkolat és a Földközi-tengerszorosok szabadsága pedig Románia életföltétele volt. Románia azzal, hogy az antánthoz csatlakozott, kimondta önönmagára a halálos ítéletet.

Paul Zindenberg, aki sokáig volt közeli vonatkozásban a román udvarral, a következő érdekes dolgokat mesélte: 1914 augusztus elején a Peles kastély terraszán reggeliztünk ép, amikor Károly román királynak táv-

iratot nyújtottak át. A távirat az angol-német hadüzenetet jelentette be. A király komoly hangon közölte velünk a fontos eseményt. Az imént még élénk beszélgetés hirtelen megszakadt, csak Mária királyné, akkor még trónörökösne adott hangos kifejezést őszinte örömének, amit egyébként derüs arca és csillogó szeme is élénken bizonyított. A trónörökösne főlemelte borral telt poharát és jobbról, valamint balról ülő szomszédaival

Mackensen, a romániai hadjárat zseniális vezére, aki éppugy, mint Hindenburg, vezértábornagy lett. Ez a legmagasabb rang, amelyet katona egyáltalán elérhet és békében ilyen magas rang nem is volt.

Todorov, bolgár tábornok. Succumbensan győzelemről-győzelemre vezette a bolgár csapatokat, aztán a román frontra került, Mackensen mellé és ott is fényesen megállta helyét.

kocintott, a király szigorú pillantása azonban elég volt arra, hogy túlradó örömét elnyomja. Amikor fölkeltünk az asztaltól, Mária újra kifejezést adott kárörömének, mire a trónörökös hangosan, hogy mindannyian hallhattuk, rákiáltott:

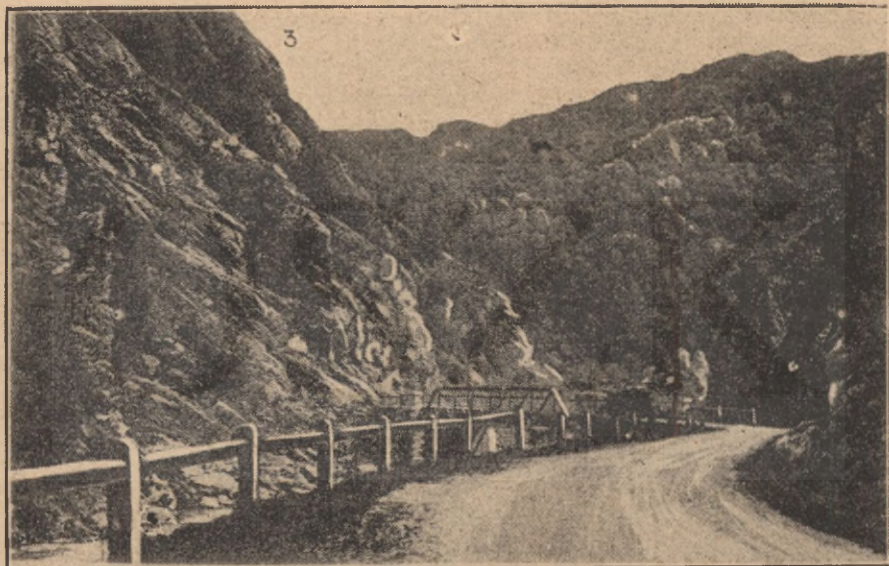
— Ne avatkozz a politikába!

Később Károly király halála után azonban mégis kelletténél többet törődött a politikával és nyilvánvalóan királyi férje nem is akadályozta meg ebben. Hogy Károly király halála után mennyire megváltozott a hely-

zet a román udvarban, ezt élénken bizonyították az időközben szintén elhunyt Erzsébet királyné szomorú szavai, aki ezt mondta egy alkalommal:

— Ugy látszik, nekem már nem szabad Németország nagy sikereinek nyíltan örülnöm.

A romániai terepviszonyok egyik legsajátosabb jellemvonása az, hogy az utak, legalább a főbb utvonalak jobbak, mint a galíciai vagy orosz országutak voltak. A román utak alapépítménye szilárd, kemény és megbízható. Itt nem lopták el a makadámozásra szolgáló

A szurdoki zoros, amely Petrozsényből Romániába vezet és amelyen át az oláhok betörték Erdélybe, — de csakhamar megtizedelve hanyat-homlok futottak vissza.

kőbuckákat, mint a cár birodalmában, s ha az időjárás tartósan száraz, akkor egy egész hadsereg minden trénje fönnakadás nélkül vonulhat el rajtuk.

Ha azonban esni kezd az eső, akkor lsten óvjon mindenkit attól, hogy ezeken az utakon kelljen mennie. Az eső egy vastag agvagréteget olvaszt meg, amelybe beleragad kocsí, ember és ló egyaránt. Ez a sár kegyetlenebb és marasztalóbb a galiciainál s nehezebben taposható a szerb országutaknál. Az ökrösszekér az egyetlen közlekedési eszköz, amely esős időben megbízható, s nemcsak a trénünk, de tűzérsegünk nehéz útegei is gyakran igénybe vették a jámbor kérődzők hatalmas erejét.

Krafft von Dellmensingen német tábornok, a Románia ellen harcoló magyar és német hadsereg egyik kiváló vezére. Különösen kitüntette magát a nagyszebeni csatában, ahol bámulatos ügyességgel bekerítette és alaposan tönkrevverte a szorult oláh hadakat.

számtalan kisebb-nagyobb folyó szeli át, nagyon sok hidat kellett majdnem egész újból fölépítenünk, mielőtt a vasúti forgalom teljesen helyreállt.

A hidak felrobbantásának módjából megállapíthattuk, hogy a román technikai csapatok kiképzése hiányos volt. A robbantás sehol sem volt teljes, s az okozott kár arra vallott, hogy a pusztítást tehetségtelen kezdők végezték. A Slatina-Olt-hidnál — amely egészen le volt szakítva — éjjel-nappal kétszáz ökrösszekér hordta át a folyó balpartjáról a jobbparti vasutállomáshoz a municiót és élelmet.

Nehéz volt a Brassó-Bukaresti vonalat helyreállítani, mert a predeálisoros fölrobbantott alagutjainak és kisebb hidjainak rendbehozása sok időbe került.

A menekülő románok néhány lokomotívot, tehervaggonot és sok száz ciszternát hagytak hátra. A személykocsikat és jobb mozdonyaikat magukkal vitték. De azért a zsákmányolt szerelvények is hasznunkra

A Dobrudzsában még sokkal rosszabbak a viszonyok. Ott az utak is feneketlenek, miért is a bolgár trén egészen ökrösszekerekből állt.

A vasutak — a szinaja — bukaresti vonalat kivéve — csaknem mindenütt egyvágányúak, de azért hálózatuk aránylag sűrű és építésüknél nem hagyták figyelmen kívül a stratégiai érdekeket. Egy egész csomó vasutvonalnak határaink közelében volt a végállomása, s az összeköttetések minden irányban lehetővé tették a hadmozdulatokat. A mi hadseregünk természetesen még csak kevés vasutat használhatott, mert a románok csaknem az összes hidakat fölrobbantották. Miután pedig Romániának a Duna-medencéjét

Falkenhayn Erik német vezérrezedens, a német hadsereg volt vezérkari főnöke. Császára kívánságára készséggel átengedte helyét a nagy Hindenburgnak és átvette egy hadsereg vezényletét a román fronton. Mint hadseregvezér is zseniális volt.

voltak ; a szabad pályákon sűrűn követték egymást a román gépészek és vasuti személyzet által vezetett vonatok. Érdekes, hogy két leszakadt hid közötti szakaszon olyan teherautók tartották fenn a közlekedést, amelyek vasuti kerekeik segítségével a sineken is tudtak járni.

Az utakon mindenfelé teherautó-oszlopokat lehetett látni, melyek váltott sofförökkel, szünet nélkül, éjjel-nappal jártak. Ezeken szállították a sebesülteket, a municiót, élelmet, mindent. A sűrű forgalmat lehetővé tette az az óriási benzinkészlet, melyet Ploestiben találtunk, s amely a német ipar öt hónapi szükségletét fedezte.

A városokban, falvakban visszamaradt román és saját sebesültjeink mesélték, hogy az oláh egészségügyi viszonyok rosszak voltak. Nem volt orvosság, nem volt kötőszers, kevés volt az orvos és kevés volt és tanulatlan volt az ápoló. A bánásmód ellen azonban alig panaszkodtak. Román kegyetlenkedésről keveset lehetett hallani. Ugy látszik futás közben nem értek rá kegyetlenkedni. Csak két esetben lett hivatalosan megállapítva, hogy futásuk közben két fogságba esett sebesült bajor tisztet lelőttek. Az egyik azonban nem halt meg, hanem halottnak tetette magát, s így akadtak rá a mieink.

Az oláhországi városok és falvak nem egyenlően szenvedtek. Néhol egész utcasorok ki voltak rabolva, másutt egyetlen háznak sem történt baja, s voltak helyek, ahol meg egyáltalán nem járt katonaság, ahol szelét sem érezték a háborúnak. A gyurgyevői—bukaresti vonalat kivéve, a hadseregek általában kevés kárt okoztak s a mi kár történt, azt maguk a románok többnyire a

Carp Péter, a 80 éves román államférfi és volt miniszterelnök. Kezdetől fogva ellene volt annak, hogy Románia ellenünk forduljon.

Avarescu tábornok, a román hadsereg vezérkari főnöke. Ő is a háború mellett izgatott és nagyon kötötte az ebet a karóhoz, hogy majd megmutatja, hogyan kell elbánni a magyar sereggel. Most már nem heneeg többé, mert azóta elcsapták.

csőcselék garázdálkodásának tulajdonították. Az élelmiszerkészleteket összeirták. A parasztok eleinte titkolták készleteiket, marháikat pedig az erdőkben rejtették el. Mikor azonban látták, hogy katonáink nem rabolnak, maguk hozták elő az eladnivalót. Érdekes, hogy gabonáért, húsert pénz helyett szívesebben fogadtak el ástót, ekét, gazdasági eszközöket és egyéb iparcikkeket.

Egyszerűség kedvéért a frank értéke — Bukarestet kivéve — ország-szerte egy koronában lett megállapítva. A földeket legtöbb helyen a háboru

A főter Kézdivásárhelyen, amelyet az oláhok, miután nem védelmeztük, vitézül elfoglaltak és persze kiraboltak.

ellenére megművelték, bevetették, ahol szükség volt reá katonáink segédkeztek a föld megmunkálásában.

A nyersanyagok értékesítéséről, kihasználásáról fogalmuk sem volt, s a német uralomnak kellett eljőnnie, hogy a célszerű munkát, a szervezést, a kulturát megismerjék.

Ploesti és Kampina vidéke, a Prdeál-szorostól egész a Jalomica-folyóig Románia leggazdagabb területe. Ebben a medencében vannak a híres naftaforrások, melyekből sok ezer kút szívja föl a föld drága olaját és sűrű csőhálózat köti össze az egymás mellé épült raffinériákat. Milliárdokat rejt itt a föld méhe és számlálhatlan milliókba került az amerikai arányu

berendezkedés, mellyel az angol, a francia, amerikai és német tőke Románia kincseit kiaknázza.

Természetes, hogy e vagyonokat érő kincset az oláh hadvezetőség a végsőkig iparkodott megvédeni. De viszont természetes az is, hogy Anglia nem bizott valami túlságosan a román katonák ellentállóképességében. Már az első harcok után nyilvánvaló volt a veszedelem, hogy a campinai naftaforrások rövidesen Falkenhayn teherautó-oszlopainak százait fogják táplálni.

Brassó főtere a városházával. Ez a szép város esett legelőbb az oláh hordak ujjába; elfoglalták, de nem sokáig tellett benne gyönyörűségük, dicső honvédek kiverték őket.

Ámde az angol kiéheztetési politika haditervébe sehogy sem illett bele az, hogy a ploesti petróleum vidék német kézre kerüljön és ugyanakkor, amikor a francia gyárak szénhiány miatt korlátozzák üzemeiket, ugyanakkor a német ipar beláthatatlan bőségű ingyen erőforráshoz jusson.

Hogy tehát Ploesti és Campina meghódításából ne legyen hasznunk, az angolok elhatározták a vidék virágzó petróleumiparának megsemmisítését. Inkább pusztuljon el a román nemzeti vagyon egy tekintélyes része és virágzó városok békés lakossága jusson koldusbotra, csak a kiéheztetési hadjárat ne szenvedjen vereséget, csak a németeknek ne legyen haszna valamiből!

A Ionián-tengerben: Némi tengerészeti és hadi szállítási munka a Dardanellákban. Egy nagy gőzös mindkét oldalon egy-egy megterhelhető szállítóját vonlat, amely megvan rakva ágyakkal, kocsikkal és mindenféle felszereléssel. Az utmagd. nem egy hétig tart és ezalatt a német hajócsapattal jól élnek, pihennek, erői gyűjtve az új nagy harcok megpróbáltatásaihoz.

A pusztítás munkáját Thomson ezredesre, a bukaresti angol katonai attaséra bízta a londoni kormány. Thomson, akinek nevét 1915-ben a szerbiai misszióban való kegyetlen és tehetségtelen szereplése tette híressé néhány héttel azelőtt halálos komolysággal fogott föladatához. Először,

IV. Károly király a felszabadított Brassóban Falkenhayn vezérezredessel beszélget.

egy pusztító dandárt szervezett, amelynek tagjait szakszerűen kioktatták arra, hogyan kell a kőolaj-kutakat betömni és a benzintartályokat felgyújtani. Azután hozzáfogtak a munkához. A rezervoárokat mind gondosan körülárkolták, hogy égő benzin szét ne folyon, a kutak szívócsövébe

pedig vasdarabokat is kalapáltak, hogy a műszerfinomságu hengereket ne lehessen többé használni.

Mindez persze nem ment könnyen, a részvényesek kártérítést követeltek, a lakosság pedig, amely látta, hogy a munkalehetőséget veszik el tőle, s hosszú időre kereset nélkül marad, forrongni kezdett. Am Thomson

A Cenk-hegyen álló Arpád-szobor Brassóban. Az oláhok fel akarták robbantani, de alávaló tervük nem sikerült.

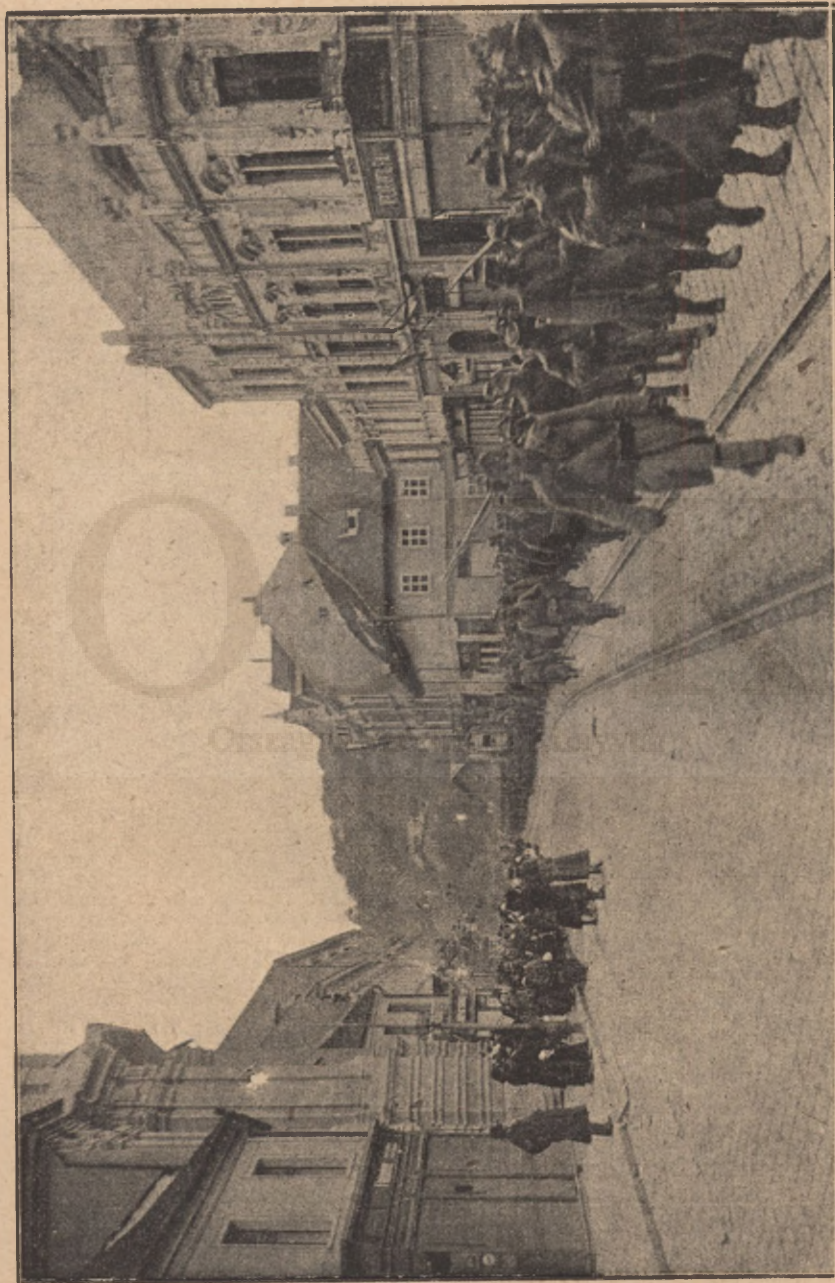
ezredes nem egykönnyen riadt vissza. A részvényeseknek pénzt adott, állítólag a helyszínen több mint 8 millió dollárt fizetett ki (ez az összeg a ploesti zsidók fantáziájában már 8 milliárdra növekedett), a zugolódo munkásokat és lakosságot pedig fenyegetésekkel, erőszakkal kényszerítette a pusztításban való részvé-

Részlet Petrozsény vidékeről: vasuti alagut a Szurdoki szorosban, a Bollbarlang mellett.

A Brassói „Ickete templom”. Azert hívják így, mert 1869-ben tűzvész hamvasztotta el; ennek nyomai ma is látszanak.

Honvédeink bevonulása Brassóba. A Barcaság felszabadítását Brassó város visszafoglalásával koronázták meg győzelmes eseményeink. A magyar vitézeket örömmujongással fogadta az ottani nép, amely az oláhok betörésétől oly sokat szenvedett.

telre. A célt mindenáron el kellett érni: a campinai naftamedencéből sokáig ne legyen hasznuk németeknek . . .

Falkenhayn azonban gyorsabb volt Thomson ezredesnél. Romániai hadműveleteink, megkerülő mozdulataink oly gyorsan követték egymást, hogy a pusztító dandár nem készült el munkájával. A német szuronyok gyujtogatás közben ütöttek rajtuk s a magasan lobogó lánggal égő rezervoárok közül üzték el őket. A naftavidék az első pillanatra kétségbeejtő

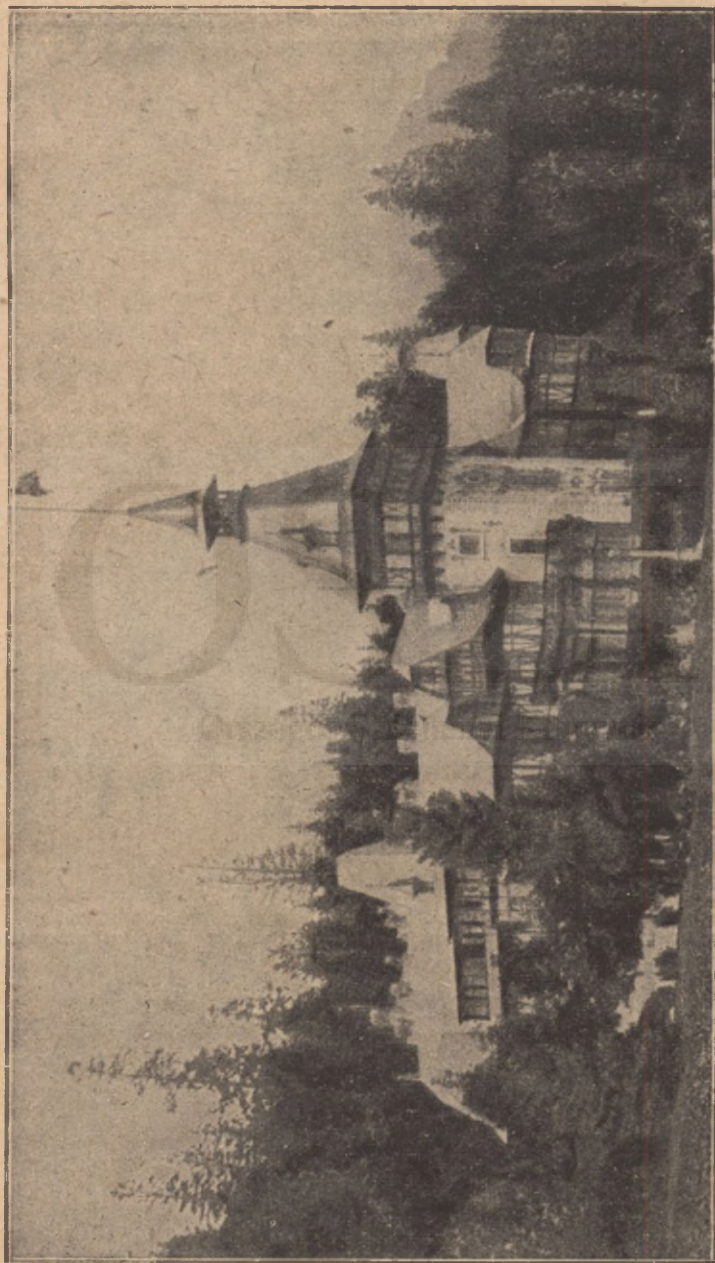
Jostov tábornok, bolgár vezérkari főnök. Rendkívüli érdemeket szerzett Mackensen oldalán a dobrudzsai harcokban, ahol a bolgár hadsereget nagyszerűen vezette.

Zsekov tábornok, a bolgár seregek főparancsnoka. Ebben a háboruban is, épp úgy, mint a balkáni háboruban (1912) kitűnően képzett hadvezérnek bizonyult.

látványt nyújtott. A sötét füstgomolyagban, mely egész Brassóig eltakarta a napot, véres tűznyelvek fényénél nem lehetett rögtön megállapítani a kárt, de amikor elült a páratlan tűzijáték, kiderült, hogy Thomson ezredes nem érte el célját, mert sem az egész benzin-készletet, sem az összes kutakat nem tudta megsemmisíteni.

Rendes harcok Nagyszebenben nem is voltak. Mindössze Nagytalmács előtt ütköztek össze a románok és a mi bakáink. A mi embereink hihetetlen veszteségeket okoztak az oláhoknak és ennek hatása igen hamar mutat-

A szinajai kastély, a román királyi család világhírű nyári tartózkodási helye, nem messze Brassótól, Erdély déli havasai alatt, gyönyörű vadregényes vidéken. Most magyar és német tisztok laknak benne.

kozott. A román katonák igen könnyen megadták magukat. Ahogy olyan helyzetbe kerültek, hogy veszedelem nélkül átszökhettek csapatainkhoz, siettek eldobni a fegyvert.

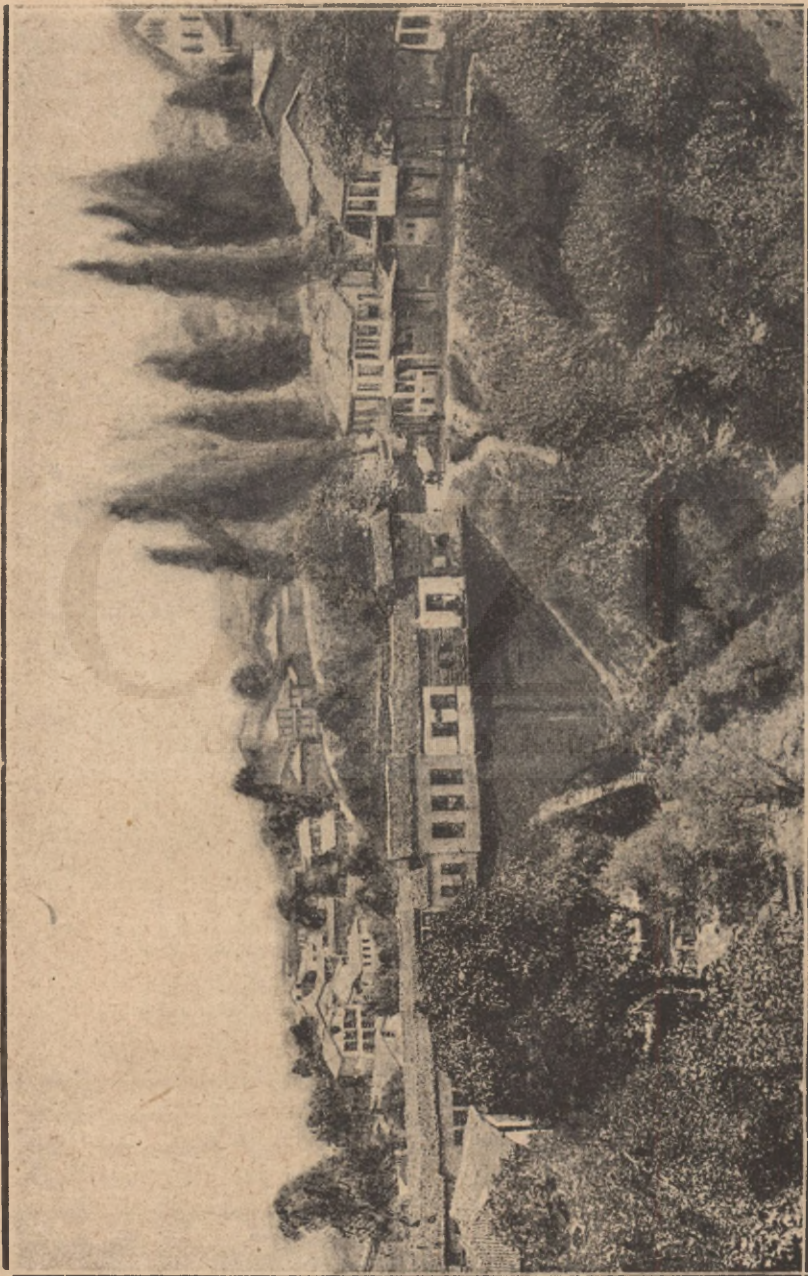
Nagyszeben kiürítése a parancs szerint megtörtént. A katonaság a város északi oldalára vonult vissza. Az első nap nyugodtan telt el, hiába figyeittek a katonáink, a románok nem jelentkeztek. Estefelé a hegyekről nagyobb csapat járőrök ereszkedtek le. Ruhájuk teljesen azonos volt a

A dobrudzsai harcokból: Bolgár csapatok román repülőgépekre vadásznak azokkal a gépfegyverekkel, amelyeket a macedóniai fronton a franciáktól zsákmányoltak.

mi formaruháinkkal és így igen nehéz volt megkülönböztetni őket. Egyetlen különbség a sapka formája volt. Két oldalán csúcsban végződött. Amikor egészen közel értek, vettük észre, hogy román járőrök. Az egyik főhadnagy parancsot kapott a bekerítésre. A város két oldalán vonultak föl és beengedték a románokat. Amikor az első házakat elérték, két oldalról és hátulról megtámadták őket. A románok segítségre vártak és így tartották magukat. Aki nem halt meg, foglyunk lett.

A bombázás nem okozott nagyobb kárt a gyönyörű kis városban. Mindössze a református templomot találta el egy ágyulövés és a színház

Szilisztría, a Duna déli partján álló erős dobrudzsai vár, mely Ruszusokkal, Szumlávalés Várnával együtt a híres dobrudzsai várnégyszögét alkotta. Szilisztriát 1913-ban rabolta el Románia a bolgároktól, akik most győzelemesen visszafoglalták, Mackensen hadserege bámulatos gyorsasággal foglalta el ezt a fontos várat és innen kezdve szinte ellenállhatlanul ment előre Bukarestig.

előcsarnokát rombolta szét az ágyugolyó. Itt-ott apró károk voltak láthatók, de jelentékeny veszteségről igazán nem volt szó.

Különös figyelmet érdemelt a hazai románság állásfoglalása. Az odavezényelt oláhok igen bátran és elkeseredetten harcoltak. Az oláhság közül sokan jelentkeztek és kérték a hadseregbe való besorozásukat. Mindegyik azt hangoztatta, hogy szülőföldjét és a kis földjét nem hagyja bitangásra jutni.

A városban nagy volt a bőség. Mindennemű élelmiszer nagy mennyiségben volt fölhalmozva. A lakosság az értékes holmit nem tudta elszállí-

Német és muzulmán katonák pihenője a dobrudzsai harcok alatt. Egyforma vitézséggel küzdöttek és testvériesen osztották meg egymással mindenüket

tani és mindent ott hagyott. A katonaság vonatokkal szállította ki az árukat.

Magában a városban a régi lakosság közül csak igen kevesen maradtak vissza. A németek és magyarok mind eltávoztak, de az oláhság se akarta bevárni a betörő hordákat. A város teljesen kihalt volt. A várost mindössze néhány lövés érte.

Nehéz fölszabadulni a nyomás alól, amelyet a lélekre az erdélyi harc-tér levegője tett. Minden háborúnak megvan a maga jellege. Van hódító-, védelmi-, faji-, vagy sorsdöntő-háboru. A Mare Románia (Nagy Románia)

háboruja egyik fajtához sem tartozik. Egészen speciális műfaj, rablóháború, telve atavisztikus jellemvonásokkal, egy elmaradt, szolgáskorban élő, alantas nép barbár erkölceivel. Az oláh katonák ennek a tanubizonyságai. Nyíltan, őszintén vallották, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne, hogy „mi nem harcolni jöttünk, hanem rabolni“. A rémuralmat átélte székelyek sűrűen, egybehangzóan reprodukálják az oláhok szálló igéit :

— Magyarország milyen roppant gazdag, mennyi mindene van

Nagy öröm a romániai haretéren : egy dunai kikötőbe megérkezik a posta és a leveleket csomagokat szétosztják a német, bolgár és török katonák közt.

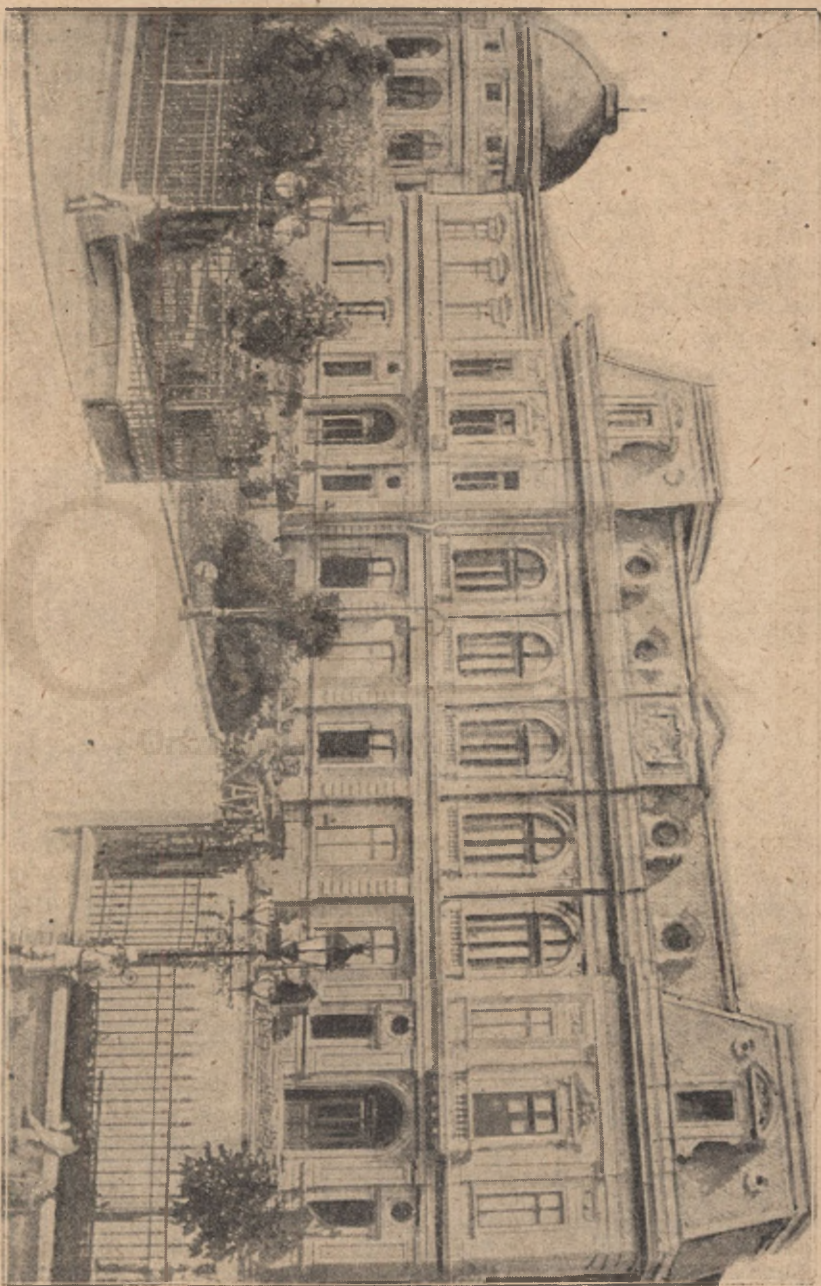
és mégis zsarolta Romániát, mert mennyi gabonát vett meg tőle !

— Itt milyen sok ember van, akinek van háza, földje, tehát bojár.

Aki tehát mástól drága pénzért, csengő aranyért vásárol, az már méltó a büntetésre, a kirablásra. Akinek valamije van, az már bojár, vagyis oláh fogalmak szerint milliomos. Ilyen volt az oláh lelki világa, civilizációja, kulturális érzéke.

Mikor az oláhok óvatos előrelopakodások után betelepedtek egy-egy székely községbe vagy városba, igen méltatlankodtak, hogy a legtöbben nem tudtak oláhhul. Mennyit maszlagolhatták őket a ruszsofilek, a pálinkás

A Román Királyi palota Bukarestben, ahová diadalral vonultak be szept. csapataink. Kívülről a palota nem valami nagyszorú és Budapest-en tucatszámra van olyan, amelyik különb. Belső berendezése azonban igazán fejedelmi és sok-sok millióba került. A palota előtt té nem nagy, de szép.

pópák, dászkálok, hogy Erdélyben mindenki oláh és ime kítünt, hogy — magyarok !

Az oláhok kulturális fokát jellemzi, hogy miképpen becsülték meg a templomokat. A brassói egyik templomban mészárszéket állítottak és az

Bolgár tábori konyhafelszerelés. A főzőedényeket lovak hátára rakják és így szállítják, míg alkalmas helyet találnak a főzésre.

oltár volt a vágópad. Ugyanigy jártak el több háromszékmegyei templommal. A székelyek egymásután panaszolták, hogy templomaikat aljasan meggyalázták, beszennyezték, orgonáikat szétrombolták, a kegyszereket, szent edényeket elrabolták. Egyébként körültekintő rablók voltak, mert még a kriptákat és sirokat is feltörték.

Dobrudszai parasztlak dolgár hadiszolgálatban. Tra előrehusodt k. is, erzespen megmaradtak dolgárokknak és a felszabadító polgár-
német és magyar hadsergeknek fontos szolgálatot tettek, mint vezérlők. Ismerték a rejtett ösvényeket és egyetlen áruú sem akadt.

Épületes az a magánjog is, amelyet a bocskoros had hirdetett.

— Itt most már Mare Románia van, tehát mindenki birtokába veheti azt a házat, amelyet megszáll. Aki elmenekült, az vissza nem térhet és nincs

A román frontról : Magyar bakák előnyomulása az erdélyi határszéli hegyek között a Moldva felé.

többé igénye földhöz, házhoz. A földek termése az itthon maradottakké, de fele a katonaságé.

Rendkívül jellegzetes az oláhok rablási módszere, amely különben alapos gyakorlatra vall. Sohasem a kapu felől törtek a házakba, hanem orozva, a kertek felől és többnyire éjjel. Éppen ezért a kutyákat rendszere-

sen etették, hogy le ne húzzák őket. A lakások kifosztása elárulta az egyéni stílust. Egyik helyen a butorokat is összetörték, a képeket összevagdalták, hangszereket, varrógépeket tönkretették, máshol pedig csak ruha és fehérneműt, fölszerelési tárgyakat raboltak el. Nem egy helyen fölhalmozták az el nem vihető tárgyakat és — elégették. A fürdőszobás lakásokban elrongetták a csöveket, úgy, hogy a lakás megtelt vízzel s butor padló elrothadt. A pénzszeckrényeket gyatra eszközökkel ütötték, verték, de a legtöbbet nem tudták feltörni. Akadt azonban olyan oláh katona is, aki modern

Bolgar gyalogosok egy csapat foglyot szállítanak a front mögé. Utközben pihenőt tartanak egy domboldalon.

gyorsfűrógéppel „dolgozott“, akárcsak a professzionista betörőkirályok.

Nagyon szívesen rabolták ki a temetkezési intézeteket. A diszes ércoporsókban aludtak, a gyászhuszárok ruháit fölvtették s vihogva kiáltották az utcákon, hogy ők most — tábornokok.

A főurak és birtokosok kastélyait rendszerint tiszték rabolták ki. Autókkal álltak be a parkokba s napokig rakatták föl a zsákmányt és hordták a drága butort. Külön trént szerveztek, amely egyenesen Oláhországba vitte a holmit. Egyik főuri kastélyban ötvennél több teljes ágykészlet volt. Megmaradt belőle egy pár párna és egy paplan, amit egyik tiszt a megyei kórházba lopott föl, s mikor a rablóhadnak menekülni kellett, ottfelejtődött.

Talán mondani sem kell, hogy az italokra nagy volt a gond. Szesz és likörgyárakban semmi sem maradt, amit pedig el nem fogyasztottak, azt elöntötték. „Ital erányában“, mint a székely mondja, megszűnt a katonai figyelem. A katona és az altiszt rá sem hederített a tisztre, aki a rablást tiltotta — mert ő maga akart kezét tenni a jóféle bojáritalra. Tisztek birokra keltek a parancsnokkal, aki nem akarta megengedni, hogy bort lopjanak a tiszt urak. Mulatságos esetek is voltak, amikor a tisztek az udvarokban rendszeres hajtóvadászatot rendeztek, hogy csirkéket fogjanak össze.

Német repülők Braila fölött. Bombákat hajigáltak le és sok roman katonai raktárt elpusztítottak.

Valószínű kész programmal jöttek az oláhok s nagy helyi ismerettel osztották be a polgári tisztviselőket. Megható volt az a figyelem, amellyel egy városban az oláh pap fogarasmegyei rokonát tették meg polgármesternek, a katonai parancsnok pedig, egy magyar, volt Máv. alkalmazott sógora volt.

Az oláh hadjáratot tökéletessé tette az Oláhországból a hadsereggel bevonult rablóhad. Ez volt a nemzeti trén, amely az otthoni keserves nincstelenségből kincses Erdélyben hozzájutott a duskáláshoz.

Egynémely „testvér“ szomoruan emlékezik vissza az oláhok uralmára. Amelyik nem tudott olá hul, azt kegyetlenül elpáholták és a házából ki-

Insizanza, Románia legfontosabb tengeri kikötővárosa, melyet Mackensen német-bolgár-török serege elfoglalt. Ebben a szép kikötővárosban összpontosult egész Romániának kivitteli kereskedelme és ide van vezetve csöveken a tömredék petroleum, amelyet az erdélyi hegyek alján levő források termelnek

dobták. Egy köztünk élt talián keblére ölelt egy oláh katonát, de az félreértette a barátkozást, s a taliánt alaposan fölpofozta. Egyik községi oláh bíró azt merete mondani, hogy a magyarok nem bántották az oláhokat, sőt ime, ő oláh létére is bíró, erre lekapták a tiz körméről s vizes kötéllel huszonötig verték.

Megállapítható, hogy mindaz a kegyetlenség és gyilkosság, amit az oláhok elkövettek, megokolatlan büntett volt és közönséges fegyencerkölcsre vall. A mindenfelé kiválogatott túsokat minden ok nélkül bebörtönözték, verték. Aki nem tudott elég pénzt adni a rablóknak, azt puskatussal verték, szuronnal megsebeztek, sok esetben agyonlőtték, vagy agyonverték. Mindez azonban eltörpül a bikfalvi esethez képest, ahol egy öreg asszonyt elevenen megégették s ott van a farcádi tizenkét kereszt rémes sora is . . . Meg fog borzadni a világ, ha annak idején köztudomásra jut, miképpen gyötörték az asszonyokat — öreget, fiatalabbat egyaránt — s ezzel kapcsolatban mennyi gyilkosság esett.

Ezek az adatok teljesen megokolják azt az általános erdélyi fölfogást, hogy az oláh sereg közönséges, rabló fegyenhad volt és nem hadijogra érdemes katonaság. Csakugyan jól jellemezték önmagukat, hogy ők nem harcolni jöttek, hanem rabolni.

Minden egyéb mellett talán a legjellemzőbb az a respektus, amellyel a magyar katonát illették. Tudniillik iszonyuan félték tőle. Ezért jártak rabolni csapatostul, hogy ha kell, tülerőben legyenek. A kirabolandó lakókat folyton azzal gyötörték, hol a magyar katona? Ahol egy katonasápkát találtak, ott nyomban fegyverhez kaptak — itt valahol magyar katona van! Csűrökbe még nappal is alig mertek bemenni, hátha ott rejtőzik egy magyar katona. A tornyokat naponta kétszer átvizsgálták őrzárattal, hátha magyar katona figyel őkön. Harangozni sehol sem volt szabad, hátha ez jeladás a rettegett magyar bakának. Mikor aztán Nagyküküllőmegyében dörgött az ágyu, s csakugyan megjelent a magyar katona, a Székelyföldön garázdálkodó oláh hordák fejvesztetten kezdtek menekülni a határhavasok felé. Akár csak a zsvány a csendőr elől. Egy városba 45 huszár vonult be a rémuralom utolsó napján s ilyen tülerővel ezer oláh katona gépfegyverestől sem mert szembeállni. A háromszéki oláh helyőrség, Mare Románia szive, virága is sirva menetelt Brassó felé, ahol utólérte a büntető végzet. Hiszen ott már nem rabolni kellett, hanem harcolni.

Hosszu, tömött sorban állottak a friss román foglyok. A közepesnél alig magasabb, szikár termetű, olajbarna arcú legények. Kócosak, beretvátlanok, csak a szemük csillog lázassan, nyugtalanul. Formaruhájuk

zöld, pirossal keskenyen beszegve s alakjuk, megjelenésük, mozdulatuk élénken emlékeztetett minket az Isonzónál támadó latin testvérekre. Más, egészen más emberanyag volt ez, mint az orosz és amint az ember nézte őket, önkéntelenül a laibachi fogolytábor jutott eszébe.

Egy tiszt megkérdi tőlük :

— Tud valaki magyarul ?

Ekkor előlép három oláh katona. — Mink kérem magyarok vagyunk.

Ferdinand bolgar car a háború alatt többször meglátogatta Magyarországot, mert a gömői hegyek között nagyon szeret vadászgatni. Egy ilyen látogatása alkalmával misét hallgatott, aztán a papságtól környezve lefotografáltatta magát.

A ruhájuk ugyanolyan zöld volt, mint a többi fogolyé, a sapkájuk két csücskü, mint más román katonáé. De a hangjuk, a szavuk, a kiejtésük magyar volt : „Mink magyarok vagyunk“. És amint ott állt a három magyar legény, arcán a turáni rokonság ősi jellegével, mikor hallottuk a román katona ajkáról a magyar beszédet, önkéntelenül fölmerült lelkünkben a kérdés : Vajon, hogy megy a soruk Ferdinánd jogara alatt élő véreinknek ? Vajon tudnak-e rólunk ? Gondolnak-e ránk ? Érzik-e a rokonságot ?

A három csángó, mert csángók voltak, sovány, de szívós, edzett emberek voltak. Kettejük földműves, a harmadik, a Frenku Illés „nem dolgozik a boernak, mert az keveset fizet, hanem oda jár, ahol hidat építenek“. Ez tudott közülök legkevesebbet magyarul, sokat felejtett a román munkások között, beszéd közben sokat gondolkozott és kereste a szavakat. A másik kettő, a földhöz hű csángó megőrizte a nyelv tisztaságát, sőt zamatja is volt a beszédjüknek, mintha valahonnét az Alföldről kerültek volna. De

Ferdinánd bolgár car fényes ünneplése Várnában, az otahoktól elfoglalt egykori bolgár városban. A polgári lakosság leirhatatlan lelkesedéssel és mély hódolattal, zászlódiszben fogadta új uralkodóját.

amit mondtak, az fájdalmas és elkésritő volt. Szan Dolembé való volt az első. Véres Jánosnak hívták, 25 éves, apja, anyja élt, ő maga Tezhonás bojárnak dolgozott, s kapott ezért nyáron két, télen pedig az erdei munkáért egy koronát naponkint. Szan Dolemnak mindössze harminc lakosa volt, mind magyarok, egy kicsike sziget a nagy román tengerben, s valóságos Isten csodája, hogy még nem tűnt el a hullámok között. Iskolájuk nem volt, írni, olvasni nem tudtak, római katolikusok, de már román-katolikusoknak mondták magukat.

— Magyarul tanácsolunk, azért a gyerekeknek is meg kell tanulniok magyarul, mondta Veres, hanem Magyarországról, a magyar rokonságról bizony édes-keveset hallott.

Antal János, a másik fogoly, megtörtnek látszott, korán megöregedettnek. Neki csak egy leit fizetett a gazdája, a milliomos bojár Kutjikoun. Egy leit naponkint — és a kenyér kilója Romániában husz fillér volt.

— De az urak kenyere, a fehér kenyér, harmincöt fillérbe is belekerül.

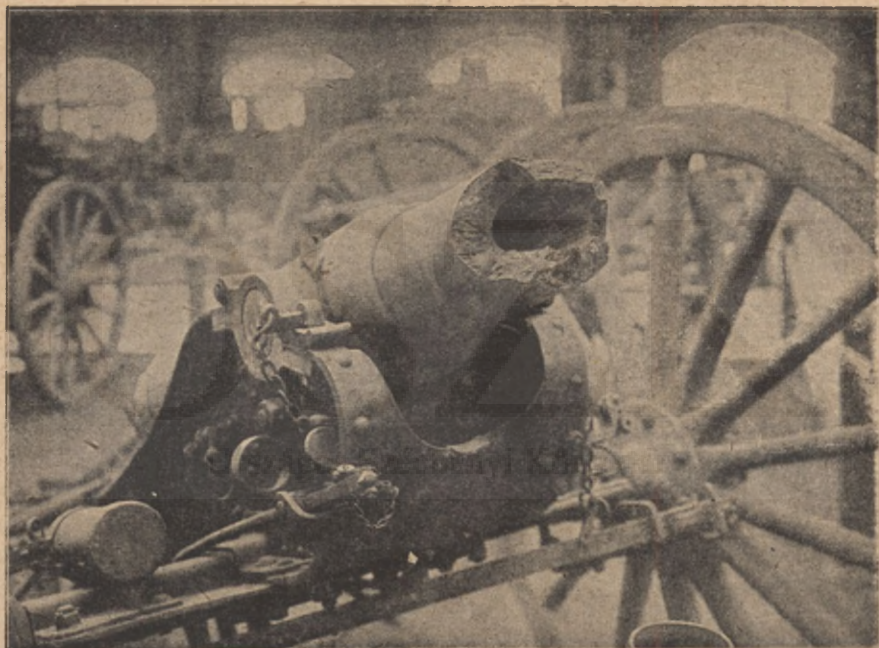

Magyar katona Varnában megszólít egy bolgár népfelkelőt azzal, hogy, hogy vagy bolgár testvér?

- Hogy tudott akkor megélni napi egy koronából?
- Bizony csak puliszkára tellett...
- Magyarországon meddig akarták a földet elfoglalni?
- Nem tudom, úgy mondták, hogy Alba Juliába (Gyulafehérvárba) megyünk.
- És hogy képzelték ezt, hogy odáig senki sem fog utjokba állani?
- A tiszt urak azt mondták, hogy a magyarok most másutt harcolnak, most el lehet tőlük venni mindent...

Ugy látszik, nemcsak Antal Jánosnak, de a tiszteknek is meglepetés volt, hogy a magyarok mégsem voltak másutt elfoglalva. Legalább az a parancs, amelyet a csángók és társai kaptak, hogy addig lőjjenek, amíg a tiszt urak elfutnak, ezt mutatja.

— Hát lőttünk is, de a magyarok balról béjöttek, a románok meg már nagyon félték a maguk ágyujától, mert az letette őket a „fődre“ . . . így aztán elnyomtak, békerítették, aztán úgy elfogtak bennünket . . .

A román frontról: Óriás orosz ágyu, a melyet egy német gránát „telibe“ talált. A robbanás ereje az ágyut kettészakította.

Még a csapatjuk kedvéről beszélt a csángó igen józanul, értelmesen. Ennivalót kaptak, néha „keveskébbet“, néha „többecskébbet“; a ruhájuk jó volt, s a „bundicskájuk“ meleget tartott. Csak az volt a baj, hogy a háboru óta nem volt szabad magyarul beszélniök. Aki mégis beszélt, azt megverték, tizenöt botütést kapott.

— Hát a háboru után visszamegy-e a falujába Antal — kérdeztük bucsuzáskor s erre egyszerre mindhárman feleltek :

— Fődünk nincsen, mit csináljunk ottan ? Ugy gondoljuk a munkás-

kéz talán itt is elkél . . . Isten éltesse az urakat, Isten éltesse ! tették hozzá szerényen, illemtudóan, s azzal eltűntek a csángók.

A katonai főparancsnokság úgy intézkedett, hogy a fogoly csángók magyar vidékekre kerüljenek földmunkákra.

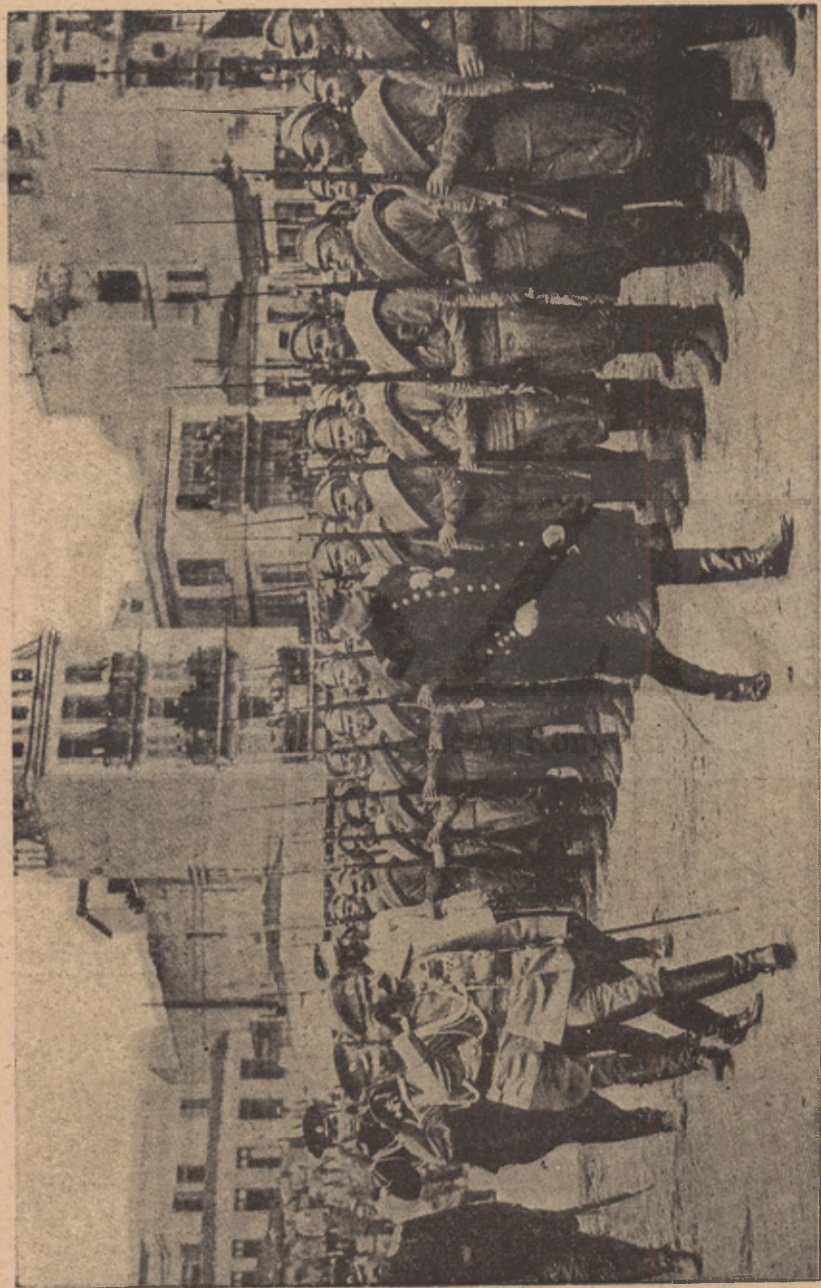
Győzelmes előrenyomulásunk után az Oláhországba betört hadseregünk magva a Zsil völgyében azonnal tovább nyomult délnek. A megvert és lassan kelet felé hátráló ellenségnek erős csapatait rábizta balszárnyunkra. November közepén elértük Filiasut, amely fontos csomópontja volt két vasuti vonalnak, három folyóvölgynek és több nagy országnak. A városnak lakossága, amelyet a német lovasság hirtelen megjelenése mód fölött meglepett, nyugodtan viselkedett. Gyalogságunk gyorsított menetben követte a lovasságot. Éjjel-nappal masirozott előre a fölázott és részben menekülő-ekkel zsufolt uton. Egy novemberi napon közvetlen Krajova előtt állott és ezzel meg is pecsételte Oláhország és fővárosának a sorsát.

Ahogy a hegységből kijutottak győzelmes csapataink, hét nap alatt harcolva százharminc kilométert tettek meg és eközben nagy csatát is vívtak.

Az elfoglalt oláh országrészek lakosságával folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a nyugat oláhországi hirtelen összetörés katasztrófálisan hatott mindenkire. Azoknál, akik kezdettől fogva bizalmatlankodtak, még sokkal jobban le voltak sujtva azok a körök, amelyek szükségesnek jósolták a Magyarországgal való háborút. Különösen egyre jobban kiderült, hogy amikor Ausztria és Magyarországnak háborút üzentek, sok románnak az a különös, de szilárd meggyőződése volt, hogy Németország nem fog a háboruban résztvenni. A gyors német hadüzenet és erős német csapatoknak az erdélyi fronton való hamaros megjelenése, Románia komoly köreiből már akkor is nagy aggodalmat keltett, amikor a román seregek még Erdélyben voltak.

Mindenütt nagy volt a csalódás Oroszország miatt, amelynek segítségére erősen számított mindenki. Oroszország Moldvában már úgy viselkedett, mintha ő lett volna az ur. Azok a foglyok, akik Moldvában harcoltak, azt mondták, hogy ott nagyon rosszul vélekedtek a betolakodottakról, az oroszokról.

Az ojtózi-hágó bejárójánál emelkedik a Magyarostető. Jó, széles hegyhát, mely elzárja a kilátást, mintha csak attól félt volna a természet, hogy kívülről benéz valaki és elirigyltőlünk a medence dusan termő rónáit, a szép Székelyországot. Lent a völgyben, Berecknél, ahol egykor Bem és Petőfi találkoztak, még nyár van. A nap melegen tűz és a földeken cséplőgépek

Sarrail francia tábornok személt tart a Szalonikiba érkezett orosz csapatok felett, akikkel o.f.nzivat akart kezdeni Bulgária ellen, hogy azt hátba támadja és arra kényszerítse, hogy a bolgár hadsereg hagyja ott Romániát. Sarrail offenzívája meg is indult, de csufosan befagyott, mert a bolgárok a hátba támadó muszkákat is elverték.

nyelik a szalmát. De a hegyoldalra fönt, már ráült a hosszú erdélyi ősz. Aranyos sugarak pajkosan siklanak végig az ezer szint játszó lombkoronákon. Sárga meg vörös palástot öltöttek az erdők és párás földszagot lehel a levegő. Nagy szinifoltok . . . csendes, hangtalan szomorúság . . . Ősz van Magyarostetőn.

Nehéz harcoknak fájó emlékét gyászolta a természet. A tetőre kényel-

cs. orosz harcterről: Orosz tabori agyu, amelyet a Szereth menti harcokban ejtettünk zsákmányul.

mes szerpentin ut vezet, de katonáink nem ezen az uton mentek föl. Az ő utjuk a meredek volt, ahol tövis tépte, ág szurta a ruhájukat, vagy orgyilkos oláh golyó leselkedett rájuk. Órákig tartott a kézitusa a hegyoldalon, az erdőben, a bokrok között és a fölturt föld sokáig viselte sajtó sebeit a borzalmas viaskodásnak. Itt egy eldobott lándzsa, ott egy marék hervadt virág — talán kinos vergődésében valamelyik szerencsétlen haldokló tépte ki.

A Magyarostetőn esett el Karp Péter rosiori-kapitány is, az öreg Karp Péter fia, aki agg apjától ezt az egy mondatot hozta el utravalóul a harctérre :

— Fiam, nekünk még van veszteni valónk a háboruban s ez a Carp-név becsülete.

A fiu elesett bátran, hősieen harcolva, mintha csak kereste volna a halált, hogy a Carp név becsülete megmaradjon. És az öreg Carpnak szomoru vigasztalása maradt az a tudat, hogy Románia államférfiai közül egyedül az ő neve maradt tisztának, mocsoktalannak.

Német harcéri autó a román fronton. Az autót egy munkasño megvizsgalja es seruléseit kijavitja.

Egy elfogott román lovashadnagy, aki Carp Péter századában szolgált, a rajongásig szerette vitéz kapitányát, mesélte ezt a megható esetet s ugyancsak ő volt az, aki Carp halála hírét megerősítette. Bakáink ugyanis eltemettek egy halott rosiori-kapitányt, akinek fchérnemüjébe vörös selyemmel P. C. monogram volt himezve, s akit ezért Carpnak vélték. Ám kiderült, hogy a halott Péter Costinescu rosiori-kapitány volt, Carpnak ezredtársa, de nem Carp, s így utóbbi halála iránt kétségek támadtak. A fogoly hadnagy azonban eloszlatta a kétségeket.

Bolgár labortri isenluszetelet a macedoniat fronton. A X eljelűt tiszti Barnell vezérőrnagy, bolgár hadosztály parancsnok.

— Carp elesett és meghalt, az biztos. Golyót és szúrást kapott a mellébe és huszárjaim mári élettelenül vilték őt hátra, hogy legalább a holttestét megmentsék.

A küzdelem helyét is megmutatta a hadnagy. A serpentin ut mellett, egy kis tisztáson volt a halálos összecsapás. Ott tették tonnyadt levelekből az utolsó párnát a feje alá és a délutáni nap a magyarostetői honvédemlék

Szenegali négerkék, a kiket a franciák Szalonikiben partra tettek, hogy onnan a bolgarok ellen vonuljanak harcolni. A fekete hadi fiak azonban már djrt az első támadásnál megfuttak és azontul csak a kenyeret pusztították. Végre is vissza kellett őket küldeni Afrikába.

hosszu árnyékát vetette rája. Ezért az obeliszkért is nehéz harcok folytak. Az oláhok, amikor betörtek, ráírták a büszke jelszót: A román sasok átrepülték a büszke bérceket, és szégyelték itthagyni az elcsufított honvédemléket. De hiába volt minden erőlködésük: mire az alkony leszállott, a simafalu köpiramisról már lekapartuk az oláh mondatot, s a tréfás kedvű honvédek nevetve mondogatták az utánuk jövőknek:

— Visszarepültek már a román sasok a bérceken, sőt gyorsabban repültek vissza, mint ahogy jöttek...

Túl a tetőn, a szorosba fut fel a szerpentin. Két oldalán az utnak magas, járhatatlan hegyek emelkednek, rengeteg erdővel, amiket soha emberláb nem taposott. Hideg szél sajgat el a fák között, s nyomában halk zörgéssel hullanak le a száraz levelek. Az ojtózi szorosban kegyetlen és zuzmarás az ős, méla mosolya innen maradt a Magyaroson. A csapatok, a katonák, akik ott éltek, képzelhetetlen harcot vívtak a megélhetésért. Élelmet, vizet, minden töltenyt külön kellett fölszállítani. Naponkint minden zászlóaljnak huszonöt öszvér húsz óráig vitte az ellátáshoz szükséges holmit. A rengeteg

Dzsavid bej, török államférfi, aki Szófiában meglátogatta Radoszslavov bolgár miniszterelnököt.

szűz földön állásokat kellett építeni, utakat vágni, megélhetési feltételeket is kellett teremteni. Kettős harc volt ez: ember és természet ellen, s nehéz volna hamarjában megmondani, hogy melyik volt a nehezebb...

De a véres küzdelmek és a zord idő nem tudták kiölni az emberek lelkéből a melegséget. Öreg katonák, marcona külsejű tüzerek kicsiny gyermekeket találtak az uton. Csenevész, éhező, pusztulásra ítélt kisdedek, szülők: oláh árulásnak ártatlan áldozatai, ők maguk a borzalmak elől menekülő

szerencsétlenek. Mint kóbor kutyák, úgy bujkáltak az üres falvakban, árok partján, utmentén — s itt szedték őket össze a tüzerek. Öt-tíz éves gyerekek, apró csecsemők — az egyiket halott anyjának melléről vették el — ugyan mit csináljanak ezekkel a rideg harcosok?

Az ember szíve nem kérdez, ha jót akar tenni... a tüzerek magukkal vitték a magyar gyerekeket. Minden ütegnél volt egy pár; a fiuk ágyucsövön lovagoltak, a pólyásbabákat pedig csontos öklü legények ajasgatták ölükben. Valami csodálatos melegség fejlődött ki az ütegalásoknál, egy-két kilométerrel a front mögött. A gyerekek ott játszottak a tűzokádó ágyuk

körül, vagy édesen aludtak a dühödt bömbölés mellett. Senki sem kérdezte : mi lesz velük ? Senki sem gondolt a jövőre, csak éltek együtt igaz barátságban : kicsiny székely csemeték és meleg szívü magyar tüzerek.

Hanem az ősz, a hideg az első fagyok az ojtózi-szorosból is kiölték az idilt. Ahogy javultak a viszonyok, s a front mögött lassan-lassan visszatért az élet — egy jótékony egyesület hátrább, biztosabb helyre vitte az üteg gyermekeit. S aztán a tüzerek a hosszú sötét éjszakákon föl-fölradtak álmukból, kezük a kis ágyat kereste . . . Vajon nem csuszott-e le a pokróc ? Azután bosszusan fordultak vissza és sokáig nem tudtak elaludni, hiszen úgy hiányzott a gyerek-sírás. És megint csak az ágyuk bömböltek az ojtózi szorosban . . .

*

A román főváros meghódítása után alig volt népszerűbb ember Bukarestben Mackensennél. A lakosság tudta, hogy az őszhaju hadvezér az elsők egyike volt a városban, hogy autója угyszólván a csapatokkal együtt robogott be a Calei Victori-cire. A személyes bátorság e megnyilvánulása jobban imponált az oláhoknak,

mint a tábornagy valamennyi diadalmas hadművelete, s azóta egész Bukarestben nem volt román, aki Mackensenben ellenséget látott volna.

A győzelmes tábornokot lépten-nyomon megcsodálták, megsüvegelték, ő pedig akárhányszor hosszasan elbeszélgetett a járókelőkkel. Különösen a gyerekekkel, nagy előszeretettel szólitotta meg őket.

— Tudtok németül ? — szokta kérdezni, s ha igenlő választ kapott, családi viszonyaik, kívánságaik iránt érdeklődött. Egyszer egy kis német fiúnak, aki a drágaság miatt panaszkodott, megígérte, hogy majd gondoskodik arról, hogy olcsóbb legyen a cukorka, egy lánykának pedig, aki amiatt

Halil bey török külügyminiszter, egyike a legkiválóbb török államférfiaknak.

kesergett, mert az iskolák be voltak zárva, a rendes állapotok közeli visszatérését helyezte kilátásba.

Mint ismeretes, a város megszállása után a főparancsnok a királyi palotában szállt meg. A vezérkar azonban nem itt, hanem a Palace Athe-neben dolgozott: innét intézte Mackensen a további sikeres operációt s innét adta ki hadiparancsait. A diplomáciai művészetnek remekei ezek a parancsok. Őt ország seregeinek a vezére, négy uralkodónak a tábornoka

Sebesültek szállítása a moldvai hegyek között. Két ló baktat egymás után, a nyergeik rudakkal összekötve, a rudakon függőágy lóg, ebben fekszik a sebesült. Amelyik sebesültnek nem jut két ló, annál az ágy egyik vége a földön csuszik.

a nagy német generális. Német, magyar, osztrák, bolgár és török csapatok harcoltak alatta, s neki mindegyikhez egyenlő igazságosnak kellett lennie parancsaiban és dicséreteiben egyaránt.

És Mackensen stratégiai diadalai mellett sikerrel oldotta meg ezt a föladatot is. Parancsai szövegezésében nem volt egy közjogi botlás és sehol sem volt jobb viszony a harcoló csapatok között, mint az ő haderő-csoportjában. De nemcsak katonái szerették őt, hanem a balkáni államférfiak és hadvezérek is sűrűn fordultak hozzá. Enver pasa, a török hadügyminiszter

Japán, koreai és szibériai katonák, akik a román fronton kerültek a mi fogságunkba. A japánok ezuttal nem igen tunteknek ki magukat bátorságukkal, mert mihelyt alkalom nyílt, mindjárt megadták magukat.

is volt nála Bukarestben. A porosz generális török vendégének a legnagyobb katonai tiszteletet adta meg: Enver pasa lakása előtt diszörség állott, s a fogadtatás valóban fejedelmi volt.

Mindez természetesen élénken foglalkoztatta a téflenségre kárhozottatott bukaresti nép fantáziáját. A jó románok szerettek gyönyörködni a fényben, pompában, látványosságban és igen boldogok voltak, hogy ebben olyan részük volt, aminő a világ egyetlen nemzetének sem jutott ki. Igaz,

Magyar tüzér katonák, a kiket a román frontról Törökország kölcsönkért, hogy a kisázsiai frontra vigye őket.

hogy más nemzet nem is kívánta ezt a kétes értékű gyönyört, hogy fővárosának utcáin. őt ellenséges ország katonasága tartson gyülekezőt. De a bukarestiek csodálkoztak, örültek és talán még hálásak is voltak érte.

Hiszen igaz, volt abban valami grandiózus, valami hihetetlen, amikor a kis balkáni Párisban magyar huszárok végtelen sora tisztelgett az ezüsfürtű német tábornagy előtt. Még aki belefásult is a háboruba, akinek fogékonyságát eltompította a kétesztendő katonaélet, az is csak szivdobogva, lélegzetfajtva nézhette a tüneményt. Istenem, mi mindennek kellett történie

a román háboru rémétől egész addig, amíg az ősi ellenség országában adott találkozót egymásnak a négy szövetséges.

Egy napon, délben, kissé hűs, nedves és ködös időben volt. A Boulevard Elisabeth sűrű forgalmába egyszerre trombitaszó harsogott bele. Azután vágató lovasok jöttek: Mackensen és törzskara. Elöl hófehér paripán a tábornagy, utána kivont karddal a fényes kíséret: a mi vezérkari tisztjeink, prémkalpagos német huszárok, apró mokány lovakon bolgár katonák

A román frontról: Munióót és élelmet szállító kocs.k és autók várják a parancsot, hogy hová induljanak.

és tropikus sisaku törökök. A trombita pedig egyre harsogott, a generálmarsot fujta . . .

A Teatrul Nationale előtti téren állott föl a törzskar. A fővezér legelől. Kezében marsallbot, mellén a főhadsegédi aranyaszomány. Bizony Gorlice óta megöregedett. A szeme körül finom apró ráncok, a szemében valami csendes szomorúság, de különben ugyanaz a szép, jószágos arc, ugyanaz a nyugalmas, büszke tekintet . . . Néhány perc alatt ezer ember csoportosult s a vaslancos német csendörök alig tudták az utvonalat szabadon tartani,

Bojauzsélt labornok (X) az I. bolgár hadsereg parancsnoka a Dobrudzsában, vekerkarával egy utközet letöllyasat szemléli.

ahol a magyar huszárok jöttek. Öreg magyar legények, akik már végigtapodták egész Romániát, de azért keményen ülték meg a lovat s a paripák szőre csillogott, mintha parádéra mentek volna. A tömeg extázisba jött, az emberek tapsoltak, a nők suttogtak. Mackensen szalutált a tiszteknek, a lópaták pedig egyhangu kopogással verték a kövezetet. Mint a végtelen sor kigyózott a huszárság a Calea Viktorián, el, ki a városból. Azután le-

Egy angol repülőgép szállt a szaloniki táborból Szófia fölé és néhány ló utat dobott le a bolgár fővárosra. Az egyik bomba a tüzérségi kaszárnya udvarára hullott és ott egy lovat megölt.

csendesedett az utca. Mackensen hazalovagolt — s ott kint a harctéren valahol új csata kezdődött.

*

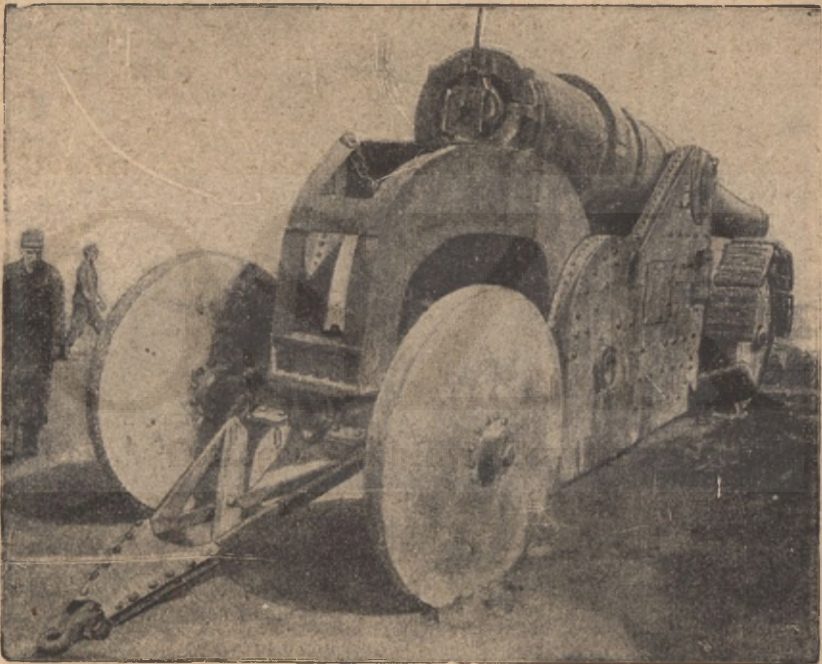
Egy öreg, nyolevan éves remete él Bukarestben : Carp Péter. Egykor Károly király bizalmasa volt, s a román kormányoknak többszöri feje, ma magányosan él, elvonultan a világtól, félreállva az események rohanó áradatából. Lakására, a Dorobone Stradéra nem jut el Bukarest utcáinak

zsvája, s hangos szó nem zavarja a fiát és nemzetét gyászoló öreg ur érzelmeit.

A bukaresti köztudatban úgy szerepelt Carp, mint a legbecsületesebb román politikus. Szilárd jellemét, egyenes lelkét mindenki elismerte és még politikai ellenfelei is tisztelettel beszéltek róla.

Egy magyar haditudósító később meglátogatta ezt az agg román politikust és ezeket írja azon alkalommal lefolyt vele való beszélgetésről:

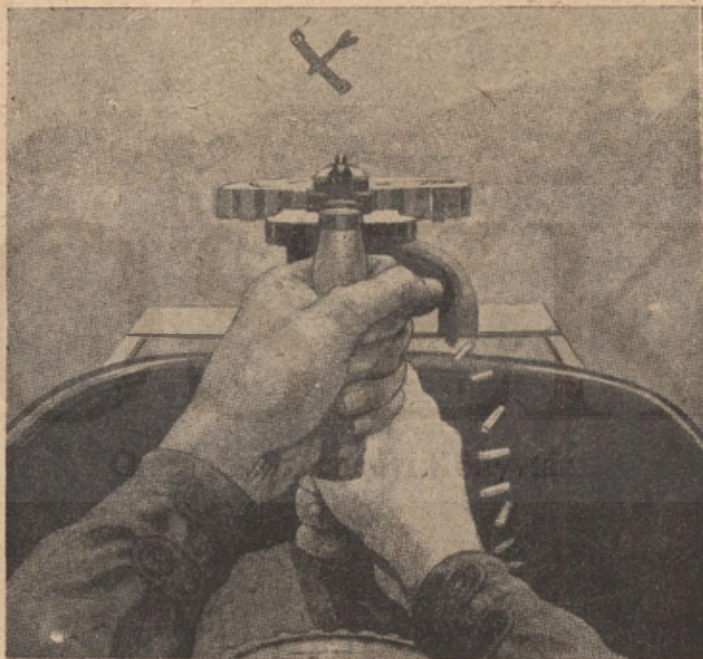
26 centiméteres román óriáságyu hátsó része.

A Strada Dorobonci palotában egy hajlott vállu, ezüsthaju öreg urat találtam, aki azonban olyan frissen gondolkodik, olyan tájékozott, olyan bölcsen és okosan beszél, mintha nyolc évtizednek minden fáradalma és szenvedése nyomtalanul suhant volna el fölötte. Szavából valami csodás életbölcsesség hangzik és mindenről, még a közelálló eseményekről is úgy beszél, mintha történelmi távoból itélné meg a dolgokat. Kérem : mondjon valamit a román politikáról.

— Amíg az ágyuk beszélnek — mondja — addig nekünk hallgatnunk

kell. És most még nagyon hangos az ágyuk szava. Azután gondolja el az én helyzetemet . . . A németek és osztrákok most mint ellenség vannak az országban. Ha mellettük szólnék, népem ellen beszélnek, ezt pedig nem akarom. A háborúról ugyis tudják a véleményemet, a jövőről pedig ugyan mit mondhatnak ?

Talán az elmúlt dolgokról mondhatna valamit excellenciád ? Talán a koronatanácsról, amelyről akkoriban oly sokat irtak a lapok. Igaz,

Géppuskával felszerelt német repülőgépek, a melyek egész Jassig-ig, Moldva fővárosáig elkalandoztak.

hogy azon a koronatanácson kegyelmes ur Románia vereségét kívánta ?

— Rég nem olvastam lapjaikat s így nem tudom, hogy mit irtak. A koronatanács lefolyása azonban nagyon egyszerű volt, elmondhatom : Amikor meghívtak rá, azt hittem, hogy egy tanácskozássra, discussiora hívnak meg. De nem így történt. A tanácskozáson a király fajt accompli elé állított minket. Először ő maga beszélt ; egy rövid beszédet mondott, amelyben közölte velünk, egyszerűen tudomásunkra adta, hogy elhatározta a monarchia ellen a háborút.

— Mi meglepődve vártunk valami magyarázatot, de miután sem a király, sem Bratianu nem mondtak többet, én állottam föl s körülbelül a következőket mondtam :

— Oroszország nem azért áldozott föl tizmillió oroszrt és nem azért vesztett el husz milliárd rubelt, hogy Erdélyt, Bukovinát és a Bánátot Romá-

niának ajándékozhasssa. — Elmondtam továbbá, hogy meggyőződéseim szerint az ántánt szerződésileg biztosította Oroszországnak Konstantinápolyt. Ez a megegyezés volt az, a melyről most Trepov nyilvánosan beszélt, s amelyről én már akkor tudtam. Ezért kifejtettem e szerződés következményeit.

Konstantinápolyt a tengerről nem lehet megvédeni, ha tehát a török főváros a cár birtokába jut, akkor Oroszországnak egy szárazföldi katonai utra lesz szüksége. Ez az ut pedig Románián és Bulgárián át vezetne. Ha tehát Oroszország győz, meg fogja nyitni ezt az utat s az ántánt győzelme a mi halálunk volna.

Semhogy ez elkövetkez-

zék, inkább azt kívánom, hogy vereséget szenvedjünk, bár három fiam van a fronton.

Halkan, indulat nélkül beszélt Carp, de szavai tompán, szárazon kopogtak, mint az egymáshoz vert fadarabok, mikor a nehéz órának történetét elmondta. A könyvtárszoba sötét háttere és a halálos csend, amellyel az aggastyánt hallgattuk, még misztikusabbá, még komorabbá tette a földézett emléket. Az íróasztalnál magas malakit-oszlopon halványfényű

Egy bomba, a melyet Szófiában a románok segítségével jött angol repülők egyike ledobott. A bomba a G. vardszka nevű kaszárnya udvarára esett, de nem robbant fel.

petroleum lámpa: Karp belebámul, egy pillanatig hallgat, majd kijavítja önmagát.

— ... Most már a negyedik fiam is elment... — Azután tovább beszélt egyszerűen, közvetlenül, minden póz nélkül. Neki már nem volt szüksége hazug gesztusokra, mint a többi zsoldos államférfiaknak.

— Utánam Majorescu és Marghiloman beszélt a semlegesség föntartása mellett. Azután vártunk egy darabig, vártuk a választ, de Bratianu és a király néma maradt. Végre szavazásra került a sor, s a koronatanács a háboru mellett döntött. Azután megtörtént a hadüzenet, s ami azóta történt, azt önök jobban tudják.

— Számított excellenciád a román hadsereg sikertelen szereplésére ?

— Én ismertem hadseregünk állapotát, s előre megmondtam, hogy ki fogunk kapni, ha a centrális hatalmak ellen megyünk háboruba.

— A háboru tehát igazolta a kegyelmes ur politikáját... .

— Sajnos igen, ezt most ők is belátják, de most már késő. Pedig éu akkor mindent megtettem a katasztrófa elhárítására. Lapom, a „Moldva“, nem a semlegességet akarta, hanem az Oroszország ellen való háboru szükségét hangoztatta.

Hogy van az mégis, hogy a döntő tényezők ellenünk fordultak ?

— Bratianu-t máig sem értem. Róla nem tételeztem föl, hogy valaha ennyire félrevezesse önmagát. Hisz ő nemcsak a mi hadseregünk, de az orosz hadsereg állapotát épp úgy ismerte, mint én.

— A nép állítólag szintén nem akart háborut... .

— Persze, hogy nem akart, a nép csak szenved, mert bizonyára ön ismeri a latin mondást: Királyok vétkeiért a népek bűnhődnek.

— Mi a véleménye excellenciádnak Románia jövőjéről ?

— Amíg a háboru tart, nem mondhatok semmit. Mert három eset lehetséges: vagy az egyik fél győz, vagy a másik, vagy a végleges győzelem előtt megegyeznek valahogy. Mindhárom eset más és más konzekvenciákkal járna Romániára nézve. Ezekről beszélni tehát csak teória volna, amolyan kávéházi politizálás, amit szívből utálok. Higyje el a kávéházi politika önöknél is, nálunk is nagy kárt okozott. Maradjunk azért a reális politikánál, amelynek még nincs szava.

— Vállalna excellenciád újra aktív szerepet Románia érdekében ?

— Nyolcvan esztendő vagyok — felelte erre Carp s arcán, mintha valami mosolyféle csillant volna föl — aki nyolcvan esztendő, annak már csak napjai vannak hátra és az élettől nincs sok várni valója. Azután meg egyedül állok, s nem is keresem az érintkezést senkivel. Különben a béke-

Istentisztelet a fronton : román katonánk húsvéti ájtalosságáa. Lelkész gyanánt egy román álliszí szerepet, a ki civilben tanító

hírekben sem bízom. Szkeptikus vagyok — most még nem lesz meg a béke.

— Van valakije kegyelmes urnak, akire politikai örökségét rábizhatja ?

— Nincs, de nincs is szükségem politikai utódra. Mindig azt tartottam, hogy az észmének nem kell személy : az eszme, ha életképes, minden nehézségen keresztülvergődik.

— Igaz, hogy excellenciádnak kellemetlenségei voltak a hadüzenet után ?

— Ez is téves hír. Ha az utcára mentem, hallottam, hogy az emberek körülöttem morogtak. De ma már nem morognak, s egyébként egész nyugodtan élek itt az unokáimmal, a mi csöndes családi körünkben.

Mindig nyugodtan, csöndesen beszélt az őszhaju politikus, s hangja egy árnyalattal sem változott, amikor ez érdekes nyilatkozatok után fia halálára terelődött a beszélgetés. — Igaz-e, hogy elesett a hős rosiorikapitány ?

— Elesett, de úgy tudom, maguknál másvalakit temettek el helyette. Mikor a fiam megsebesült, odaadta a tárcáját egy bajtársának, hogy jutassa el hozzám. Ez a tiszt volt az, akiről másnap, amikor szintén elesett, azt hitték, hogy az én fiam, mert C. P. monogrammos tárcsa volt nála.

És így mesélt az öreg Carp fiáról, unokáiról, egyről s másról. Nem türelmetlen és nincsenek indulatai. Ítélete tiszta, érzései pedig szenvedélytelenek, mint aki már mindennel leszámolt ezen a világon. A fiát elvesztette, nemzete örvénybe sodródott és nyolc évtized van a vállán, ugyan mi meglepetés érhetné még Carpot ebben az életben ?

Most ime mit mondott egy másik román államférfiu, Marghiloman Sándor ugyanannak a haditudósítónak.

Marghiloman Sándor a balkáni háboru idején a konzervatív kormány pénzügyminisztere volt, a balkáni béke tárgyalásakor Románia képviselője, azóta pedig mint a „jövő embere“ szerepel állandóan a bukaresti politika berkeiben. A háborus vajudás korszakában a semlegesség mellett foglalt állást, sőt a konzervatív-párt zömének vezére a Bratianu kormánynak e sorsdöntő kérdésben is ellenzéke volt.

Marghiloman a Strada Mercur 14. szám alatt lakott. Háza előkelő főúri palota, óriási tükörablakokkal, nagy kerttel, kastélynak is beillő garázzsal. De ő maga sohasem volt otthon, hanem a román Vörös Keresztnél dolgozott, amelynek Styrløy herceggel együtt volt az elnöke.

Magas termetű nagyon előkelő megjelenésű ur.

Bemutatkozás után félreültünk s ő maga segített át azon a kissé félszeg

helyzetet, melyet mindenkinek éreznie kell, aki egy ellenséges, legyőzött ország államférfiát akarja meginterjuvolni.

— Nálunk Magyarországon — ezzel kezdtem a beszélgetést — az a hír volt elterjedve, hogy excellenciád tárcát vállalt a Bratianu kabinetben . . .

Bolgár szépségek Janula v d kérés.

— Ebből csak az igaz, hogy a miniszterséget kétszer is fölajánlották nékem. Először közvetlenül a koronatanács után, másodsor pedig a román hadsereg kárpáti veresége idején fordultak hozzám, s nyomatékosan sürgették, hogy vállaljak tárcát, de én egyszer sem voltam hajlandó a hábo-

ruért való felelősséget Bratianuval megosztani. Én mindig a semlegesség mellett törtem lándzsát s népünket föl akartam világosítani és meggyőzni a semlegesség szükséges voltáról.

— Nem tehetett volna a kormány valamit ?

— A kormány ? . . . — és Marghiloman fáradtan legyintett a kezével.
— A kormány . . . hisz Bratianu soha egy pillanatig nem volt semleges. Én rögtön fölismertem a politikáját s mindjárt ellene foglaltam állást. A felelősség az övé . . .

Most egy kényes kérdést kockáztattam meg : — És a felelőségnek mekkora része háramlik Ferdinánd királyra ? Nálunk azt beszélik, hogy ő az oka a háborúnak ?

Marghiloman azonban nem jött zavarba. Egy gyakorlott diplomata határozottságával felelt s válaszában meglátszott, hogy egy pillanatra sem téveszti el szeme elől a jövőt, amelyben alighanem nagyobb szerep vár rá, mint Bratianura.

— Azt kérdi ugyebár — felelte — hogy mennyire felelős a király a háboruért. A király mindig alkotmányos király volt. Alkotmányos király volt, aki azt tette, amit kormánya javasolt és a parlamenti többség akart. A parlamentben pedig Bratianu liberálisai és Filipescuék, sőt a konzervatívok ama része, mely nem az én vezetésem alatt állt, a háborút akarta . . .

— Ha tehát Bratianu a felelős, mi indíthatta őt erre a lépésre ?

— Megvallom, azt én sem tudom elképzelni.

— Hiszen Bratianut egyes politikusnak, nagy államférfiúnak tartották . . .

Ekkor történt először, hogy Marghiloman nem várta be a mondat végét, hanem közbeszólt :

— A nagy államférfiu az, akinek sikere van — azután pedig olyan mozdatot tett a kezével, mintha azt akarná jelezni : hogy „hiszen az urak itt ülnek Bukarestben, minek akkor Bratianu diplomáciai ügyességét tovább firtatni“ ?

— Kegyelmes ur mily kibontakozást vél a háboruból Románia számára ? Elképzelhető például valami közeledés, vagy a jó viszony helyreállítása a középponti hatalmakkal ?

— A háboru eddigi eseményei nem leptek meg, én ezt a sorsot előre láttam, de hogy ezután mi lesz, azt nem tudom. Amíg a háboru tart, addig nem lehet látni a jövőt . . .

— Keresett már excellenciád valami érintkező módot a középponti hatalmakkal ?

— Nem, most nem politizálok, de remélem, hogy lesz idő, amikor hazánknak pártommal együtt még jó szolgálatokat tehetünk.

— Bizik excellenciád Románia függetlenségének megmaradásában? Erre megint élénkebbek lettek az ellenzéki vezér hideg arcvonásai.

Woyna német tábornok (×), a román front egyik legjobb hadvezére.

— Hogyne, a konzervatív politikusok közül sokan itt maradtak Bukarestben, s mondhatom, hogy Románia függetlenségébe vetett hitet egyikünk sem vesztette el. Az önálló román királyság európai szükségesség és a hatalmak részéről nagy hiba lenne, ha ezt elfelejtenék. Én bizom.

Miután azt nem mondotta meg, hogy az önálló Romániára a hatalmak melyik csoportjának van szüksége, megkérdeztem, vajon lehet-e legalább azt remélni, hogy az új Románia nem kerül majd ismét érdekellentétbe Magyarországgal? Remélhető-e, hogy jövő politikusai okulva a tanulságon, felhagynak az irredentizmus szítással?

Marghiloman átsiklott e megjegyzés fölött.

Odakünn az előszoba megtelt várakozókkal. A titkár már vagy a tizedik látogatót jelentette be, amikor elbucsuztam. Azzal az érzéssel mentem el, hogy ez az előkelő politikus, ha nem is mondja, s ha három hétig nem is olvas újságot — akkor is kész programmal maradt itt. Az összes kérdésekben való tájékozottság, az öntudatos válaszok azt mutatták, hogy Marghiloman és a konzervatív politikusok nagyon céltudatosak, óvatosak, előre-látók voltak.

Bratianu és társai elvégezték kiseded játékaikat, az ő románságuknak befellegzett — de egy másik csoportja a balkáni ügyességű diplomatáknak Bukarestben maradt, hogy a romokból egy új Romániát támasszon föl.

A szövetséges csapatoknak abban a kétnapos nagy csatában lévő győzelme, amelyet az Argesul mellett, emellett a vízmélységénél fogva jelentős akadályt alkotó hegyi folyó mellett vívtak ki, stratégiai nézőpontból kiváló fontosságú volt. Közel kilométerre terjedt az a csatater, amelyen a szövetséges hadaknak sikerült döntő csapásra egyesülve az ellenségnek megsemmisítő vereséget okozni és tőle, mintegy 20.000 foglyot, csak 100 ágyut és azonfelül óriási mennyiségű mindenféle hadi- és szállítóanyagot zsákmányolni.

A fényesen előkészített hadműveletnek nagy siker lett az eredménye. Az egész azzal indult meg, hogy egy ugyancsak háromnapos csatában kitűnő előkészítés után Targiu-Jiu-nál áttörtük a román védelmi állást és azután a 9. hadsereg hihetetlenül rövid idő alatt egész Krajováig tört előre. Ezzel megérkezett a pillanat, hogy Kosch gyalogsági tábornok készen álló dunai hadserege átkeljen a Dunán és északnak törve fenyegetse az Oltnál húzódó román hadállást. Ugyanekkor északról más szövetséges csapatok nyomultak előre az ellen a sarokszerű vonal ellen, amely Rimmik-Valcea és Kurtea-Darges vidékén fedezte az Olt melletti haderőt és amelyet a szívós védelmezők ellen megvívott nehéz küzdelem után áttörtünk és délnyugati irányban visszavetettünk. Ennek következtében a románok az Olt-állásukat nem tarthatták többé, hanem meg kellett kezdeni a visszavonulást.

A román hadvezetőség erre elhatározta, hogy az első hadsereggel a Prahovó-völgyben, Tragovistétől északra az Argesulig húzódó vonalban

A román harctérről: Egy bojár rommá lőtt vadaskastélya a Sinaja melletti erdőben.

— egy a román oldalt fedező állásban — az ellenséges részek nyugati szárnyának előnyomulását föltartóztatja, egyéb erőivel és rendelkezésére álló tartalékokkal pedig átvág a dunai hadsereg balszárnyán, azt megveri és így megakadályozza a Falkenhayn-sereggel való egyesülését. Egyidőben ezzel a seregcsoporttal, amelyet méltán nevezhetünk Bukarest vára kirohanó csoportjának, nagyobb erők délnek törtek, Giurgiu felé, hogy fedezzék a keleti oldalukba várható ellenlökést. Ez a csoport az alsó Argesulon és a Neajlovon át délnyugati irányban Draganesti ellen nyomult. Célja Alexandria volt. Ilyen módon a dunai hadsereg arcvonalán heves harcokra került a sor, mialatt a Falkenhayn-seregnek jobbszárnya nyugatról előnyomulván, az oldalt támadó románokat átkarolva támadott. Itt a két front között harapófogóba került hadcsoportot megvervén a Neajlovon visszavetettük az északkelet felé az Argesul iránt, sőt kissé túlszorítottuk.

Az I. román hadsereget eközben már a csata első napján áttörtük és ennek gyorsan meg kellett hátrálnia, mivel a szövetségesek derékhada már az Argesul középső szakasza felé közeledett és csakhamar át is lépte azt, annak ellenére, hogy a folyó szélessége Pitestitől kezdve 200—300 méter között váltakozik és azonfelül igen mély. A gyors üldözés alatt a románoknak persze semmi idejük sem maradt, hogy megsemmisítsék a folyó átjáróit.

*

Külügyminiszteriumunk a román háboru hatodik hetében kiadta Vöröskönyvét, mely a román árulásra vonatkozó diplomáciai okiratok gyűjteményét tartalmazza. A Vöröskönyv aktáiból világosan és részleteiben is elének tárul Románia gyalázatos hitszegésének minden előzménye és szinte drámai módon elevenedik meg előttünk a hadüzenetet megelőző két esztendő története.

A történetírónak, aki a román háboru történetét meg fogja írni — legyen bármilyen nemzet fia — meg kell állapítania ez adatok alapján, hogy alávalóbb árulást nemzet még sohasem követett el, mint Románia, melynek viselkedése hitványabb volt Olaszországnál is. A történelmi azonban már be fog számolni a végzet büntetéséről is, amely immár uton van.

A háborut megelőző diplomáciai tárgyalásokra vonatkozóan Burián báró külügyminiszternek szeptember elején megjelent nyilatkozata és a német kancellár beszéde után kevés új dolgot találunk. A pontos dátummal közzétett jelentésekből csupán az derül ki megcáfolhatatlan bizonyossággal, hogy Czernin gróf bukaresti követünk valóban jó előre és egészen tisztán

látta Románia készülődéseinek minden fázisát s jelentette is a veszedelmet, napról-napra pontos képét adván a romániai eseményeknek. A meglepetés-szerű támadás pedig — mert Románia még szeretett volna várni a had-üzenettel — a váratlan orosz ultimátum következménye volt, melyről a Vöröskönyv utolsó okirata számol be.

1914 július 22-én Berchtold gróf közli a bukaresti követtel, Czernin Ötökár gróffal, a királlyal és Bratianuval való bizalmas közlése végett, hogy Szerbiának jegyzéket fog átadni.

Július 26-án arról értesíti táviratban Berchtold gróf Czernin grótot, hogy Romániától szigorú semlegességet és Oroszország támadó föllépése esetén loyális együttműködést kér.

Július 28-án táviratoz a bukaresti követ, hogy Károly király szerb-osztrák-magyar háború esetére kezeskedik a semlegességről. Azt mondja

A franciaktól zsákmányolt ostromágyu, melyet a németek a román fronton használtak.

továbbá a király, hogy Oroszország föllépése esetén Románia katonai támogatására sajnos nem számíthatunk. Hozzáteszi, hogy a világnak semmiféle hatalma sem bírhatná őt arra, hogy a monarchia ellen fegyvert ragadjon.

Augusztus 6-án közli a király Czernin gróffal a korona-tanács határozatát, amelyen a szövetségi kötelezettség teljesítését nem tudta elérni. De meglehetősen egyhangúsággal utasították vissza Oroszországhoz való csatlakozást, mint a mire gondolni nem lehet. A követ azt hiszi, hogy ha a monarchia főiosztásáról kitalált jelszó az ellenünk irányuló ösztönöket életre kelti, akkor Románia is jelentkezni fog és ebben az esetben Károly király inkább lemond, semhogy ellenségeinkkel tartson.

Szeptember 23. Czernin gróf, mivel Károly király nagybeteg, Ferdinánd trónörökössel folytatott tanácskozást. A trónörökös azt mondta, hogy az egész világ háborút akar ellenünk. Oroszország ellen lehetetlen hadat viselni, minden más lehetséges. A követnek arra a kijelentésére, hogy tudja, hogy sem a király, sem a trónörökös nem lenne képes árulásra, azt mondta

a trónörökös, hogy ha ő ezt megtenné, ez a legnagyobb árusítás lenne és ő nyomorult fickónak tartaná magát.

Október 6. Czernin gróf jelentést tesz a kitálynál való kihallgatásáról. *A király sir.* Azt mondta, hogy csak egy kívánsága van már : *meghalni és véget vetni mindennek.*

Október 1°. A király meghalt.

December 2. Mint Czernin gróf jelenti, az összes irányadó tényezők megegyeznek abban, hogy 1915 tavaszának elején tettelesen beleavatkoznak a háboruba. Csak a hadműveletek további folytatásától függ, hogy Románia hátba támad-e bennünket, vagy hirtelen arra eszmél, hogy becsületbeli kötelessége vállalva velünk együtt harcolni.

1915 május 11. Bratianu azt mondja, hogy az ő állása, ha Olaszország kitör, borzasztóan nehéz lesz. Mégis a követ azt a benyomást kapta, mintha Galiciában elért nagy győzelmünk miatt Romománia habozni kezdene.

Május 26. A király azt mondja, hogy mindent megkísérel, hogy semleges maradhasson, az uralkodók azonban nem cselekedhetnek úgy, ahogyan szeretnének. A király azt hiszi, hogy ha megvernek bennünket, a vihar egyenesen a dinasztia ellen támadna.

Szeptember 14. Czernin gróf egy óráig tartó kihallgatáson volt a királynál, aki fölhatalmazta annak a jelentésére, hogy ha mi megszüntetjük a határzárt, akkor ő parancsot ad a csapatok visszavonására. Miután a követ nyomban a kihallgatás után tudomást szerzett a határzár megszüntetéséről, ezt rögtön közli a királynak.

Szeptember 17-én folytatott beszélgetésben Bratianu a király ígérete ellenére ragaszkodik hozzá, hogy a csapatokat csak körülbelül két hét múlva vonja vissza.

November 3-án Burián báró megbizsa Czernin gróf követet, hogy mivel a hadsereg parancsnoksága hirt kapott a román határon történt csapatösszevonásokról, kérdezze meg barátságosan Bratianut, miképpen viselkednék Románia Oroszországnak azzal a kísérletével szemben, hogy kikényszerítse Románián való átvonulását. Czernin grófnak másnap küldött távirata azt jelenti, hogy Bratianu biztosította affelől, hogy orosz hadseregnek az átvonulását nem engedné meg, azt hiszi azonban, hogy az oroszok komolyan meg sem kísérelnék azt.

Burián báró *1916 március 7-én* egy táviratban ismét a novemberben tárgyalt kérdéssel foglalkozik, Czernin gróf a miniszterium nevében barátságos, de nyomatékos formában kérje meg a királytól, hogy Románia haladéktalanul intézkedjék semlegességének megvédésére csapataival az

orosz határon, ahogyan többi határán már is megteszi. Czernin grófnak ennek folytán március 10-én hosszabb kihallgatása volt a királynál, aki alaptalannak mondotta az orosz átvonulástól való félelmet és hozzátette, az oroszok tudják, hogy rájuk lőnének, ha ezt megkísérelnék. Czernin gróf

A nyugoti (francia) fronton a németek által elfogott muzulmán katonák, a kiket arra kényszerítettek, hogy az antant oldalán harcoljanak. A németek aztán a román frontra szállították őket, a hol már szívük szerint harcolhatnak az oláhok és oroszok ellen.

a kihallgatásról szóló jelentéséhez hozzáfűzte, hogy nem vonja ugyan ezt kétségbe, hogy a veszedelem Bratianu erélytelen közömbösségében és abban a rosszindulatban van, amellyel elmulasztja a megelőző rendszabályok elrendelését, továbbá az ország és a hadsereg anarchikus állapotában.

Május 12. Bratianu Czernin gróffal folytatott beszélgetésében kifejti,

hogy valószínűnek tartja, hogy a béke a statusquo alapján nemsokára bekövetkezik, s akkor Románia örülni fog, hogy nem avatkozott bele a háboruba. Egyik hatalmi csoportnak megese mmisitó veresége csak távoli időpontban történhetnék és így Románia, amely nem is bírna ki egy egész esztendeig tartó háborut, mindenesetre továbbra is várakozásban maradhat. Közben jó üzleteket csinálhat. Bratianu érezte, hogy a monarchia megese mmisitését lehetségesnek tartja, Oroszorszá gét azonban lehetetlennek, hogy tehát Erdély állandó birtoklása elképzelhető, Besszarábiáé ellenben elképzelhetetlen. Czernin gróf ömlékeztette őt a szövetségre és arra, hogy a mi leverésünk kizártnak tekinthető. A velünk való együttműködés a befejezett győzelem után azonban utópia.

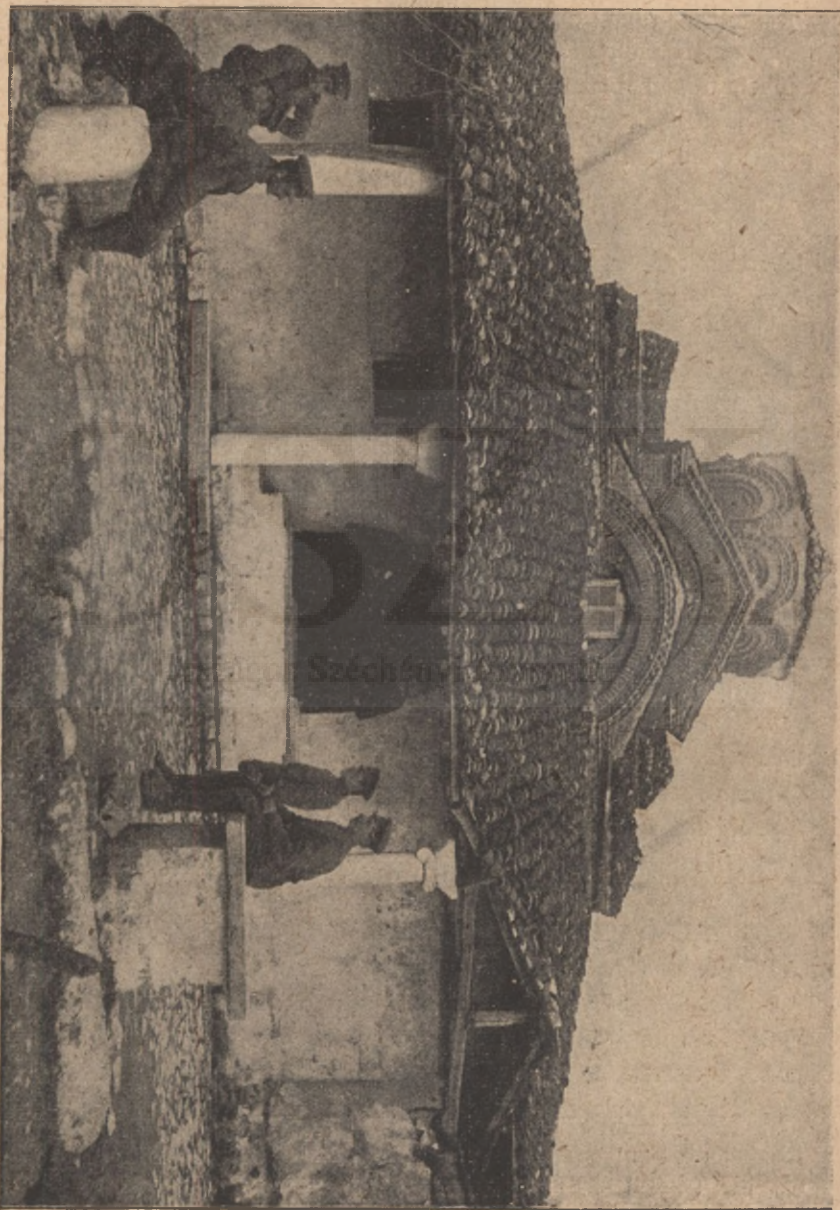
Czernin grófnak *julius 19-ről* szóló jelentében a többi közt ez foglaltatik : Ami megtörténhet arra nézve, hogy Bratianu urra halasztóan hassunk, az megtörténik. A diplomácia munkája elődázhatja és késleltetheti Románia veszedelmes lépését, de a végső fórumon való megakadályozására nem képes, azok a tények, amelyeket az ágyu teremt, sokkal erősebbek a diplomáciai fogásoknál, övék az utolsó szó és ezek fognak dönteni.

Junius 25-ről kelt jelentésében ezt írja Czernin gróf a királynál való kihallgatás után : Meg vagyok győződve róla, hogy Románia máris behatóan tárgyal az ántánttal és hogy további orosz győzelmek itt nagyon veszedelmessé teszik a helyzetet.

Junius 28-án megtudja Czernin gróf, hogy Bratianu követelései az ántánttal folytatott tárgyalásokon körülbelül ilyenek : az ántánt általános támadása és az oroszok további győzedelmes előrenyomulása, hátvéd Bulgáriával szemben, Erdély a Bánság és Bukovina átengedése, s hogy Románia csupán a monarchiának üzenjen háborut, Németországnak azonban nem. Hadiszer és tüzérség szállítása. Czernin gróf azt mondja, hogy Bratianu szandékaiban a válságos helyzet, körülbelül augusztus második felére eshet, feltéve, hogy a katonai helyzet az árulást lehetségesnek mutatja, Junius 30-án megismétli Czernin gróf ezt a föltevését egy Bratianuval folytatott újabb tárgyalása alapján, úgy vélekedik, hogy ez a háboru kezdete óta még soha sem volt olyan közel a semlegesség feladásához, mint most. Bratianu arra utal, hogy a háboru a végéhez közeledik és azt állítja, hogy a középponti hatalmak emberanyaga kimerült, ellenben az ántánt és főképpen Oroszország kimerithetetlen.

Julius 7. Mint Czernin gróf értesül, az ántánt hatalmai tudatták a román kormánnyal, hogy ha most nem avatkozik bele a háboruba, a békekötésnél nem törődnek Románia érdekeivel.

A bolgarok által visszahódított Ocurda, macedon Város templom. E veskes egyházi műkincsai vannak, amelyeket az ellenség már nem ért rá elvinni, s így ezek a győző zsákmányai lettek.

Julius 18-án Burián báró közli Czernin gróffal, hogy határozott bizonyítéka van arra a feltevésre, hogy Bratianu ismét folytat eszmecezerét az ántánt kormányaival az együttműködés feltételére nézve. Jó lenne még egyszer megkísérelni, hogy a királyt figyelmeztesse a durva szószegeés erkölcsileg nyomasztó hatására.

Julius 27-én jelenti Czernin gróf, hogy a királynál történt kihallgatáson a megbizatas értelmében beszélt. A király azt mondta, hogy ő is ugy vélekedik mint nagybátyja, csak hogy neki kisebb a tekintélye. Azt mondta továbbá, hogy Bratianu a monarchia esetleges felosztásánál csupán jelen lenni kíván, de előidézni a felosztást nem akarja. 29-én azt jelenti Czernin gróf Bratianuval 26-án folytatott újabb tanácskozásáról, hogy megmondta neki, hogy az a benyomása, hogy ez a beszélgetés egyike az utolsóknak, amelyeket véle folytat, mert biztosan tudja, hogy Bratianu tárgyal az ántánttal és izgatja Románia közvéleményét. Bratianu erre azt felelte, hogy most nem gondol a háborura, mert a mi leverésünk ugyis elháríthatatlan. Czernin gróf jelenti, hogy törekvése csak arra irányult, hogy meggyőzze Bratianut, hogy a román árulás esetén német csapatokat fognak Erdélybe vetni és félmillió bolgár fogja Romániát hátbatámadni.

Augusztus 5-én azt táviratozza Felner főkonzul Galacról, hogy halmása szerint adott esetben külön mozgósítási parancsot egyáltalában nem fognak kiadni, mivel Románia már ténylegesen készenlében van.

Augusztus 8-án jelenti Czernin gróf Bratianu hosszabb beszélgetés folyamán azt mondta neki, hogy Bukovinára vonatkozó területi ajánlattal segíthetnének a semlegesség megőrzésében, s hogy ő Bratianunak ezt az ajánlatát határozottan elutasította, egyrészt Burián báró erre vonatkozó fölfogását ismervén, másrészt pedig abban a meggyőződésben, hogy Románia elfogadná ugyan ezt az eredményt, később azonban, mikor megvertnek hisz bennünket, mégis megtámadna. Burián báró másnap telegrafál Czernin grófnak, hogy az ő álláspontjának is megfelel, ha Bratianu zsaroló kísérletét tárgyilag határozott, de alakra nézve barátságos formában visszautasítja. Ugyanennek a hónapnak 10-én Burián báró Czernin gróffal információkat közöl, amelyek szerint Románia katonai konvencióról tárgyal Orószországgal: az ántánt hatalmaival pedig háboruba való belépéséről.

Utasítás értelmében Czernin gróf *augusztus 26-án* beszél a királlyal és megérteti vele, hogy mi barátságos viszonyt óhajtunk ugyan Romániával, de a háborus készülődések a mi részünkről energikusan követelik a határozott állásfoglalást. A király az ő sajátos homályos módján felel. Azt mondja, hogy Bratianunak esetleges megállapításai őt nem kötik, azt hiszi

azonban, hogy a hadserege nem tudná feltartóztatni az oroszok átvonulását. Bizik Majorescuban, ámbár nem tudja, hogy lesz-e a parlamentben többsége, noha a nép kilenven százaléka nem kívánja a háborút. A holnapi nap, a koronatanács a semlegességet elhatározza, meghozza a leszerelést.

Az orosz fogságból megszökött török katonát kikerdezi a feljebbvalója, hogy hogyan sikerült megszöknie.

Czernin gróf éjszaka hosszabb beszélgetést folytat Bratianuval, aki leghatározottabban kijelenti, hogy akar is, tud is és fog is semleges maradni : a holnapi koronatanács be fogja bizonyítani, hogy ő igazat mond.

A koronatanácsot az ő akarata ellenére hívták össze és célzást tesz arra is, hogy Majoreszku ki akarta szorítani a helyéből. Ismételten kijelentette,

hogy Románia csak akkor fog a háboruba belépni, ha megtamadják és ezt a szándékot a leghatározottabban fölteszi a bolgárokról.

A gyűjtemény utolsó előtti darabja az *augusztus 27-én* $\frac{3}{4}$ órakor este a császári és királyi külügyminiszteriumban átadott hadüzenet.

Az utolsó darab egy távirat, amelyet II. Hadik gróf stockholmi követ a Svédországon keresztül utazó Czernin gróf kérésére küldött Burián bárónak. A távirat közli, hogy Oroszország *augusztus 24-én* Bukarestben ultimátumot adott át egyrészt messziremenő ígéretekkel (Erdély, a Bánság, Bukovina és valószínűleg a Duna torkolata is), másrészt pedig százezer ember bevonulásával fenyegetőzik. A király a koronatanácsot bevégzett tények elé állította. Abban az órában, amikor a koronatanács összeült, a követségi épületet már körülfogta a katonaság, Bratianu, mondja Czernin gróf ebben a táviratban, még rövid idővel a koronatanács előtt is becsületszavát adta rá, hogy semleges marad és az utolsó pillanatban a királyt tólta előtérbe, hogy elhárítsa magától a felelősséget, ha a dolgok balul ütnek ki. Kétségtelennek látszik, hogy Bratianu szívesen várakozott volna még egy ideig. Az az eset, amelyet előre láttam, hogy az ántánt hirtelen kierőszakolja Románia közbelépését, elkövetkezett.

*

Budapest, Bécs, Berlin, Brüsszel és Belgrád mellé hatodik nagy B-nek odasorakozik a középponti hatalmak fővárosai sorában Bukarest, a Kelet Párisa is. Ezt a kitüntetető melléknévet nem világot járt külföldiek, hanem a franciák majmolásában felülmulthatatlan, s gyorsan föllendült fővárosukkal hivalkodó románok adták Bukarestnek. Ez a város épp olyan messze van Páristól, mint Románia értelmisége a franciától, s ha alaposan lekaparják róla a sebtében magára mázolt nyugateurópai kenőcsöt, testben és erkölcsben ott van előttünk a rosszabb értelemben vett Balkán nyers, kiforratlan nagyzó, fölszines műveltségű durva és alattomos román intelligenciája.

Bukarest az igazi parvenü városok típusa. Máról-holnapra lett gazdag és viruló várossá, de fejlődését nem a duzzadó életerő segítette elő, mint Budapestét, hanem a nagyzó mánia, a Keleten való nyugatiasság fékezhetelen erőltetése. Innen van, hogy bármennyi új körút, új utca, új üzlet, új középület emelkedjék is Bukarestben, bármily duvatosan is öltözködjének a divatos dámái és kikent-kifent lovagjai, a tisztán és tárgyilagosan élő idegen szemében Bukarest mégis csak a Kelet városa, Konstantinápoly ragyogó szépségei, Athén megragadó emlékei, Szófia és Belgrád nemesen komoly hangulata nélkül.

Mackensen tábornagy (X) és Bojadzsefi bolgár tábornok (X X) dereglyén átkelnek Brailánál a több kilométer széles Dunán.

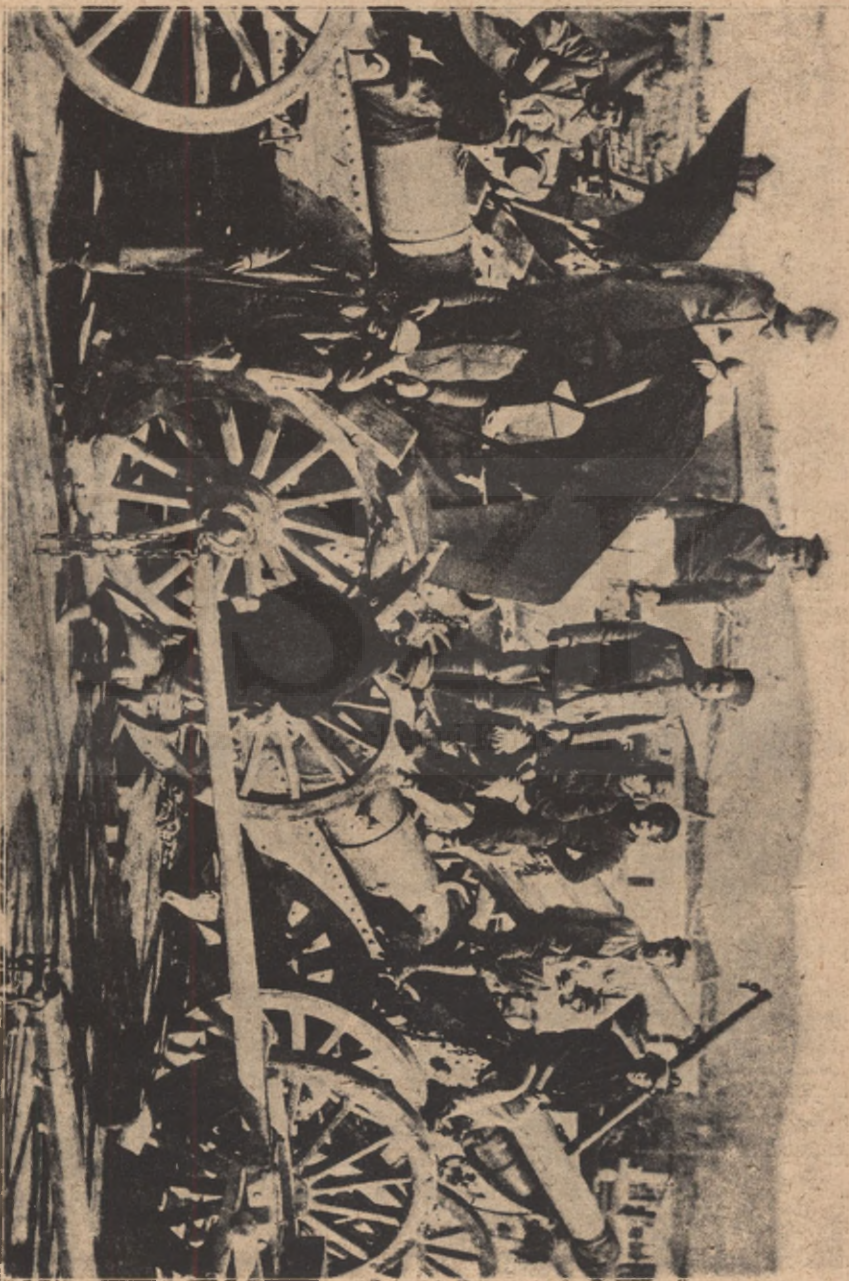
A természet maga sem pazarolja klncseit Románia fővárosára. Zavar-talan kiterjedésű síkságon, aránylag igen nagy területen épült, s olyan rendszertelenül, hogy még az ugynevezett körútjain is nehéz volna kör-utat tenni anélkül, hogy valamely piszkos, zeg-zugos, sárral felöltött utcába ne ütköznék az ember. S hát még milyen sanyaru, milyen szintelen ábrázatu, milyen vékony és költőietlen Bukarestnek a Szajnája, a szegény Dimbovca ! Ahogy a magyar államiság ezeréves multja, a magyar faj méltósága, öntudata a magyar nemzeti jövő nagyszerűsége tükröződik a hatalmas, a fönséges Dunában, a sekélyvizű, sovány és sóvárnézésű Dimbovica a gyöngye, erőlködő, zavaros multu és kétes jövőjű románságnak a képe.

A népmonda szerint a kis folyó partján egy Bukur nevű pásztor templomot épített, s e körül alakult ki a későbbi város, melynek neve is e pásztor-tól való. Más hagyomány szerint a XIV. században győzelmet ünnepelve, Murce a fejedelem alapította Bukarestet, az „öröm városát“. A valóság az, hogy ennek a századnak a végén Bukarest már román fejedelemnek téli tartózkodó helye, s már ebben az időben fontos találkozó pontja a levantei kereskedelemnek. Török és görög befolyásrésztint előmozdították, részint hátráltatták a város fejlődését, míg végre 1822-ben Gika György trónra-lépésével kedvező korszak kezdődik Bukarestnek. Ebben az időben Batthyány Vince gróf utleírása szerint, Bukarestnek nyolcvanezer lakosa volt, vagy tizezer agyagból és fából épült háza, hatvan temploma, husz kolostora, egy gimnáziuma, sok görög kereskedője, hatalmát és vagyonát vesztett bojárja, ácsmesterséget és üstfoltozást végző cigánya. A mocsaras vidéke miatt egészségtelen várost 1805-ben földrengés, 1813-ban pestis járvány, 1847-ben borzalmas tűzvész pusztította.

Bukarest jelentősége már Kuza fejedelem idejében nagy volt, de tulajdonképpen virágzását és fontosságát 1866-ban, Károly király trónralépésével érte el, aki, mig maga szerény, mértéktartó, szinte polgári életet folytatott, rendkívül sokat tett Bukarestnek, nagyvárossá való fejlesztéseért, s bizonyára nem rajta mult, hogy építkezésben és utcarendezésben Bukarest nem szolgálhat követendő példával.

A néhány napra Bukarestbe rándult idegen mindazáltal elég kedvező képet kaphatott a városról, hiszen utja és dolgai csaknem kizáróan Bukarest belső területére, a nagyforgalmu, gazdag üzletektől és fényes kirakatoktól ragyogó utcákon és körutakon vitte keresztül. A bukaresti Kossuth Lajos-utca, a Calea Viktoriei, a legszebb üzletek a legdrágább hotelek, a legelkelőbb sétáló és vásárló közönség utcája. Legnagyobb nevezetessége mégis a háromszögben épült emeletes királyi palota, melynek egyszerű külseje

Orosz kikötői ágyuk szállítása Odesszából a román frontra. Mackensen serege annyi ágyut zsákmányolt az orosz és román csapatoktól, hogy az orosz hadvezetőség ezeket is rászorult. Ám ezeket a partvédő ágyukat a harcúterem nem használhatták.

alig árulja el a gyönyörű lépcsőháznak, a káprázatos fényű trónteremnek, a király és királyné művészi berendezésű dolgozószobának sokféle csodált szépségeit.

A királyi palota mögött csinos park háttérében emelkedik az Athenaeum kupolás épülete, a művészetek hajléka, ahol rendszerint hangversenyeket szoktak tartani, míg szembe vele a Strada Vaniein, a magyar-osztrák követ-ség izléssel épült palotája áll

Még néhány elegáns utca, a Strada Lipscani, a Strada Regala (ahol a román Nemzeti Színház van) a Bulevardul Elisabeta, a Calea Rahovei. Bukarest legszebb és leggazdagabb templomái, a Balasa-templommal, a Károly-körut, a Ferdinánd bulvard s egy-két finomabb szabású sétá-ut, köztük a Kiselev-chaussé pompás hársfaival, aztán szinte bejejeztük Bukarest főbb és díszesebb utcáinak a sorát. Ami ezeken túl van, pedig igen sok van túl, az mind rendezetlen, össze-vissza piszokkal és büzzel tele tér, utca és piac, betegségek és járványok fészke, a jóízlés és tisztaságszeretet riasztója.

Viszont nem szabad eltagadnunk, hogy Bukarest, ha külső toalett tekintetében csak a fölületes szemlélőt ragadja mérsékelt elismerésre, a középületek és kulturális intézmények dolgában nagyobb méltánylásra tarthat számot.

Mindenekelőtt föltűnik Bukarestben a rendkívül sok templom, régi és új, ragyogó díszűek és szerény berendezésűek, nagy tömegeket befogadók és csupán meghitt társaság számára valók. A Metropáliában koronázták meg 1881-ben Károly királyt, s itt őrzik ezüst üvegkoporsóban Szent Demeter holttestét. A hozzá való imádkozás termékenyítő esőt áhít. Monumentális templom a Szent József római katolikus székesegyház, de templomaik vannak az evangélikusoknak, reformátusoknak, zsidóknak és más valásfelekezeteknek is.

A kulturát legfelsőbb fokon a bukaresti tudományos akadémia szolgálja. Kiváló tudósai Xenopol, a történetíró, Majoreszku, a bölcseő, Babes Viktor a magyar földről átszakadt bakteriológus, s még sokan mások, kik német, francia és angol összeköttetésekéből táplálkoznak, s kik közül nem eggyel a háboru előtt a magyar tudományos világ képviselői is érintkezésben voltak.

Nevezetes intézményei Bukarestnek a tudományos egyetem, az állattani és ásványtani muzeum, az állami könyvtár, az állatorvosi akadémia, a hidépítési akadémia, a tanárképző intézet, egy sereg közép- és szakiskola, a katonai iskolák, a zenei és színművészeti akadémia, leánynevelő, számos

Mackensen tábornagy Isztambulnapjában. A nagy hadvezér, mielőtt verte a románokat, azért látogatást tett a török fővárosban, ahol rendkívüli tisztelettel fogadták és a legnagyobb kitüntetésekkel halmozták el, amelyeket máltán még is érdemelt.

emberbaráti alapítás. kórházak, menedékhelyek, színházak, dalszarnokok és kinematográfok.

A bukaresti nép nagyon szenvedelemmel látogatja a színházakat és a kabarékat, de az utcákon, a bulvárdokon sétálni talán még ennél jobban is szeret. Az újságok, melyek korlátlanul ordítják tele az utcákat, legtöbbször üres szenzációkkal, elmaradhatatlan szórakoztatói a bukaresti benszülöttnek, ki egy darab bániért mázsás hazugságokat vásárol, s azon sebtibe tovább is adhatja.

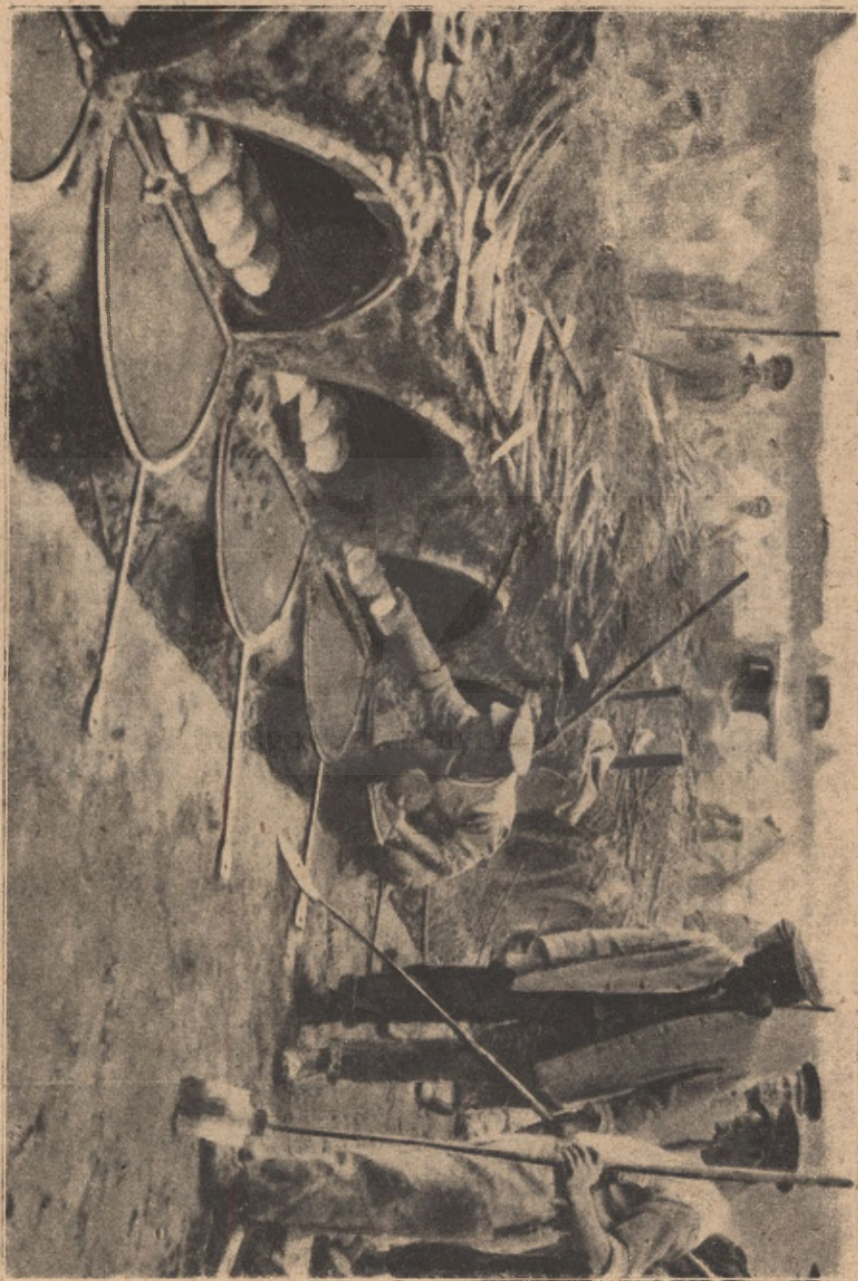
Bukarest legérdekesebb és legsajátosabb jelensége a mozgalmas, zajos, tülekedő utca, a kiáltó ellentét, a kaftános oroszoktól hajtott, arab lovaktól húzott pompás fogatok és a prekupectól vont nyikorgó zöldséges talyiga, a pazar (sokszor hamis) ékszerrel és prémmel csillogó hölgyek és a cigánykerekét hányó, kezét koldulásra nyitó naplopó, a fényes kirakatok, gazdag teritékű vendéglők és a nyomorult, szegénységtől siró utcai elárusítók és lacikonyhák közt.

A város népe jobbára román és ezen a nyelven is beszél. De, akárcsak Londonban vagy Párisban, uton-utfélen megüti fülünket egy-egy idegen hang, német, bolgár, görög vagy török szó, leggyakrabban pedig az utcán is otthont nyert francia beszéd, s fülünknek legkedvesebb, legédesebb magyar szó. Bukarest uriházaiban, csaknem mindenütt erdélyi csángó és székely leányok szolgáltak. A kocsisok, iparos legények igen nagy száma szintén magyar, s békességes időben ezeknek komoly panaszra nem is volt okuk. A gazdag vagy legalább is gazdagságot fitogtató bukarestiek jól fizették cselédjeiket, s igen nagy pénzek azok, amelyeket ezek időnként hazaküldtek. Sajnos Bukarestbe szakadt véreink egy része végkép ottrekedt, lassanként magyarságát is elvesztette.

Bukarest első sorban téli város. Juliusban és augusztusban pokoli hőség árad szét a városon, akinek csak módjában van, fürdőre menekül.

A háboru előtt minden nyáron ezrével mentek át a bukarestiek Brassóba, ahol nemcsak kellemes klímát, de kényelmes és olcsó lakást, s bőséges európai élelmet is kaptak. Ugy mentek a barcasági városba, mintha csak hazamennének. Meggyökeredzett hagyomány volt az náluk, hogy ez a virágzó, festői szépségű város az övék, ha odamennek, otthon vannak. Borzalmas lehetett a csalódásuk, mikor ettől az otthontól oly messzire kerültek, s most még borzalmasabb, amikor igazi otthonukból, Bukarestből is menekülniök kellett.

Kenyésütés a bolgár front mögött.

A román hadügyminiszter 1916 október hónapjában egy megrázó jelentést adott ki, amely a román és orosz hadseregnek a Csernovic-bukaresti vonalra való visszavonulását jelentette be. Ezt a jelentést Jászvárosban Ferdinánd király elnöklésével tartott koronatanácskozás előzte meg. Jászvárosban szállásoltak el ugyanis azokat az angol, francia és orosz vezérkari különítményeket, amelyek azért érkeztek Romániába, hogy a román vezérkarral együtt működve, a további haditervet megállapítsák és a Románia segítségére irányuló ántánt akciót irányítsák.

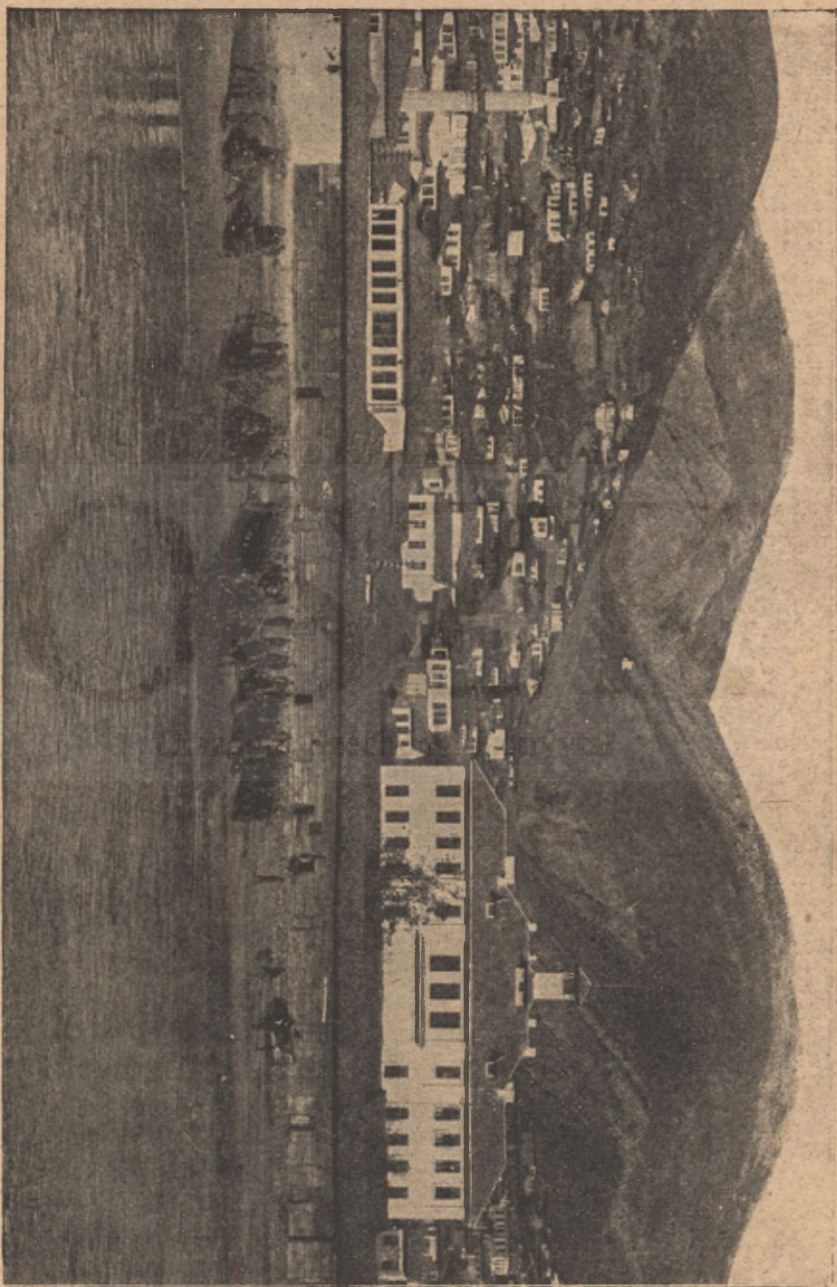
Természetes ezek a különítmények, amelyek vezetői orosz részről Kuropatkin és Dimitrieŧ tábornokok, francia részről pedig Berthelot tábornok, szintén résztvettek a koronatanácscon, amely két napig tartott. Az első napon fejtette ki Berthelot tábornok azt a stratégiai tervet, amelyet a román hadügyminiszterium említett hivatalos közleménye bejelentett. Tőle származott az a terv, hogy *Moldvát föl kell adni*: mert, mint részletesen kifejtette azt, hogy Falkenhayn tábornok, Mackensen tábornagy seregével Romániában összeköttetést találjon, a német offenzíva akkori előrehaladott stádiumában csakis azzal lehetne megakadályozni, ha Moldovát, különösen pedig nyugati részét teljesen kiürítenék addig a területig, amelyet a Szereh-folyó határol és ezt a folyót választanak az orosz és román seregek fő védelmi vonalául

Berthelotnak ez a terve heves és hosszú vitára adott alkalmat. Az angolok a francia tábornokkal szemben azt az álláspontot vallották, hogy az erdélyi Kárpátokat és a határszorosokat tovább is védelmezni és a végéig tartani kell és kifejezést adtak nézetüknek, hogy Románia és az ántánt hadihelyzetén csakis az változtatna, ha Oroszország a Kárpátoktól Rigáig terjedő vonalon erőteljes és nagylendületű offenzívába menne át.

Az angoloknak ez a kijelentése a két orosz tábornoknál nagy felindulást idézett elő. Az orosz küldöttek, akik a tanácskozásokon résztvettek ugyan, de Románia megsegítésére irányuló akcióval szemben igen hűvös és tartózkodó magatartást tanúsítottak, indulatosan tiltakoztak az angol követelés ellen és kifejtették, hogy Oroszország emberanyaga se kimeríthetetlen. továbbá, hogy Oroszországnak már fogytán van a municiója és olyan körülmények között, ennyi véráldozat után az orosz birodalom még közös ügyért se vállalhat újabb terheket. A vita szenvedelmes és heves szóváltássá fajult, mire Ferdinánd király, aki az egész tanácskozás alatt szótlanul hallgatta a szövetséges tábornokokat és a saját főtisztjeinek se engedte meg, hogy a vitában résztvegyenek, a tanácskozást másnapra halasztotta.

Este a király sorra fogadta vezérkarának vezető tisztjeit és másnap

A dobrudzsai harcokról : Bolgár csapatok a Duna partján

délelőtt tartott tanácskozáson arra kérte a szövetséges tábornokokat, hogy a Berthelot tábornok tervét tegyék megfontolás tárgyává, mert az ő nézete is az, hogy a jelenlegi hadihelyzetben, nagy fájdalomra ugyan, de nem tehet egyebet, mint hogy feláldozza országának egy részét. A királynak erre a rezignált kijelentésére a koronatanács magáévá tette Berthelot tábornok pozícióját.

A románok Moldova nyugati részét ki is üritették. Hogy különösen az oroszok mennyire értékelték Falkenhayn offenzíváját és Hindenburg balkáni terveit, azt élénken jellemezték, hogy erődítés vonalaik nemcsak Besszarábiában húzódtak el, hanem egész Kiew vidékéig terjedtek ki. Miután Moldova nyugati részének feladásával a Csernovitz-bukaresti vasutvonal is kiesett a román-orosz seregek védelmi vonalából, a románok az ezzel párhuzamosan húzódó Jászváros-Vaslin vonalat építették meg és ezt a szárnyvonalat tovább vezették északra, a bukovinai határon levő Lipkaniig.

*

Hat pataki diák egy tanárával elindult a kollegium udvaráról, s meg sem állt a miskolci honvédezredig. Ott mundért kapott a hat diák is, a tanár ur is és akkor tovább mentek a görgényi hegyek felé.

Olyan volt, mint egy álom. Mert a hat diák, tiszteletes sorban álló teológus, a tanár ur pedig szelid nagytiszteletű ur volt egyébként. Soha világi hiúság nem érintett egyet is közülök, neveltetésök Istennek tetsző és jámbor vala, hogy majd egykor hívsséggel kapálhassanak az Urnak szállójében. És mégis utra kelének, talán utolsókul a kollegiumból, nem hivalkodással, hanem csöndesen halk sorban, mint egy nekibusult vándorfalka.

Utolsókul, mert az Alma-Mater négyszázéves folyosóin a harmadik ósz óta egyre gyérült a zsbongás és addig-addig gyérült, hogy a harmadik ószre kihalt belőle minden visszhang. Először a jurátusok széledtek el, utánuk a jogtudományok tudorai is elmentek, s hetek s hónapok multak, mire hír jött a tanárról, tanítványról, hogy az öldöklések földjén is megtartották jó nevüket. Aztán hadirendbe gyűltek a gimnazisták és akkor Csontos tanár ur is nem a tatár-futásról menydörgött a katedréről, hanem a volt fiaikról, kik akkor már új történeti könyvet irtak. Kamionka égő homokjában. Egyszer aztán elmenének a história tanárai . . .

Nincs benne semmi új, ha nem volt maradásuk, mert nyughatatlanok voltak minden időben. Ha fölfakadtak a hires magyar nemzet sebei, a kollegium egy-kettőre magára maradt. Ott voltak a tógátusok, mikor a feje-

delem kibontotta zászlóit a beregi piacon s ismét csak be kellett zárni a kapukat, midőn ama rebellis fiskális arról panaszkodott a ceglédi vásártéren, hogy megritkult a regimentje . . . De soha még krónikában nem volt, hogy a prédikátorok leveszik vállukról a palástot s a testamentum helyett vért s haláltokozó szerszámokat vesznek kezükbe s nem gondolván többet az őrzésükre bizott nyájjal, emberölő szándékot forgatnak magukban.

Patakon ősz volt, a legcsodásabb ősz Magyarországon.

A hat diák káplán lehetett s vizsgázni jött a tudós és nagytiszteletű tanár ur elé. Exegezisből vagy kántortörténetből. A kollégiumi kertben hullni kezdett a levél és a kollégium mohos homokával a messzeségbe figyelt, ahonnan tompa dobogás hallatszott s ahol talán akkor töltögette ágyuját valamelyik lerongyolt pataki önkéntes káplár. S a hat utolsó összenézett :

— Tanár ur, bajban van a székely haza !

Meg fogják irni egyszer, hogy amikor már idegen erdőkben aludtak Hadfy és Szurmay daliái, s amikor minden kollegium igen sok jogásza vérzett el a hazáért, a görgényi hegyek felől pihent ellenség rohant rá a meggyöngült hazára. Egyetlen sikoltás lett egész Erdélyország, s Csaba népe kietlen karavánokban özönlött az anyaország felé . . . És akkor számtalan kollegiumból elindult a hat utolsó diák, a tanár ur vezette őket s csöndben, kérdés nélkül bakancsot és puskát kértek a miskolci gyalogezredtől.

Olyan volt mint egy álom. Hat theológus hadba szállt a nagytiszteletű urral . . .

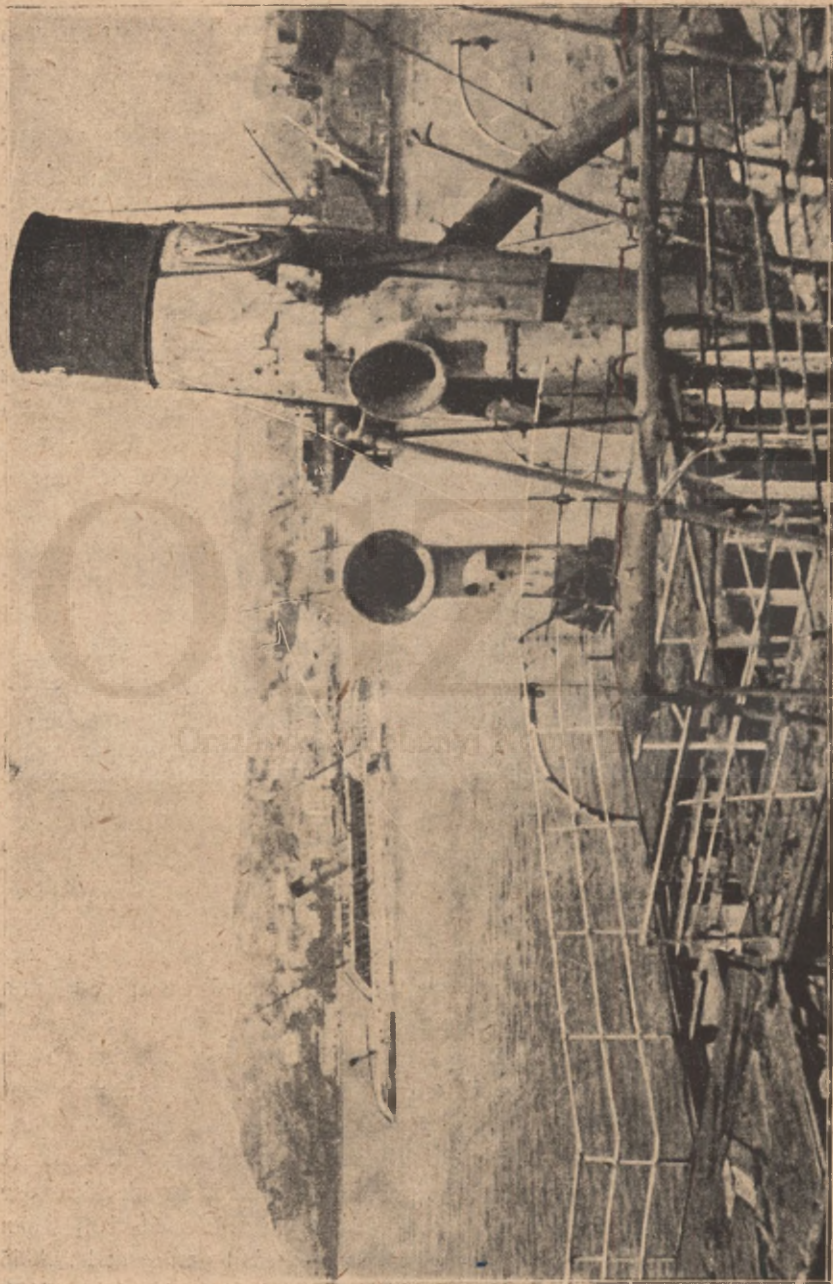
*

Öt nap zugott a harc Nagyszeben körül s a fényes győzelmek sorozata az oláhok teljes leveretésével s nagy részük elfogatásával végződött.

Nagyszeben a két rajvonal közt feküdt : a mienk 3—6, az oláhoké 2—5 kilométernyire húzódott a város északi, illetően déli határán félkörben. A mienk főként Kis- és Nagycsürre támaszkodott, az ellenség főereje Sellenberk, a nagyszebeni Jungerwald s annak folytatása a poplákai erdő tájékán helyezkedett el megerősített állásokban.

Sellenberkről lőtték shrapnelllel Szeben városát is, szeptember 1-étől 12-éig, míg ottani ütegeiket a mieink fel nem fedezvén, el nem pusztították. Talán akkor mondotta a jókedvű német tüzér magyar kollégájának, hogy : Kamerad, der Kollega dort drüben springt schon in die Luft !

Megszállva tartották a Cibin-folyó keleti partján emelkedő (598 m.) Gregori hegyet is, mely a Nagyszebennel majdnem összenőtt Szent Erzsébet felett emelkedik. Innen ellőhettek a mi lövőárkainkig.

A konstancai kikötőből egy orosz hajó menekülni akart, de a bolgár tüzérség egy jólirányzott ágyúval utána lőtt és eltalálta.

A 30.000 lakosu városból 8000 maradt otthon. A háboru alatt egyetlen élenkebb pont a Római Császár-szálló környéke volt. A várost nem védte senki, akkor szállhatták volna meg, amikor akarták; de vagy azért nem tették, mert nem akartak arra fordítani vagy egy hadosztályt, vagy cseltől félték, vagy mert a város előtt portyázó néhány száz honvéd oly ügyesen tüntetett, hogy sok ezernek vélték az ottani őrseget. Az oláh előőrök csakugyan 7—9000 honvéd közelségéről tettek jelentést ezredesüknek, mikor egy szebeni szász ur és egy oláh ügyvéd náluk járt.

A szebeni egy hónapos zárlat ez érdekes epizódját Dörr polgármester úgy beszélte el, hogy a vöröstoronyi-szorost őrző katonáink augusztus 30—31. éjszakáján vonultak vissza, a városon át, gyalogság, tüzérség és huszárok. Azt mondták, hogy az ellenség követi őket a város felé. Erre a polgármester a tanáccsal s néhány polgárral augusztus 31-én kiállott a város véhén a kaszárnyáknál levő Hermann-térre és várták az oláhokat, hogy a város kimélésére kegyelmet kérjenek. „Nem volt ebben gyakorlatunk“, jegyezte meg magyarul a városa ügyét szíven viselő derék polgármester. Amint ott hiába váraakoztak, egyik tekintélyes polgártársuk, Borger Viktor Hugó egy oláh fiatalemberrel arra vállalkozott, hogy az ellenség elé kocsiznak tájékozódás végett. Sellenberkig nem találván ellenséget, visszatértek s a Nagydisznód felé vezető uton indult el Borger, most már egy öreg, Préda nevű, oláh ügyvéddel. A Schenis-pataknál oláh előőrökre bukkantak, akik rájuk lőttek, elfogták és Nagydisznódra vitték őket. Az ott parancsoló ezredes elvitte őket Veszvény faluba a hadosztályt vezető tábornok elé. Ez Borgert faggatta, hogy van-e katonaság és mennyi Szebenben? Borger azt felelte, hogy ő nem tudja, mert a városon kívül lakik. Őt a végén azzal bocsátották haza, hogy jöjjön hozzájuk a polgármester és a papok s három nap mulva bemennek Szebenbe.

A polgármester az üzenetre azt mondta, hogy neki eszeágában sincs az oláhokhoz kimenni. Harmadnap megint kimentek a város végire várni a kilátásba helyezett bevonulást, de nem jöttek s úgy látszik — tette hozzá — hogy most már végkép elkéstek, mert szeptember 25-én, hétfőn délután 5 órakor megdőrdültek a mi ágyuink, amelyek Szeben végleges fölmentését hirdették ércorkukkal.

Szeptember 25—26-ika közti éjjel Vizaknán honvéd csapatok és német tüzérek hosszú sorai vonultak át, vig énekszóval. A nehéz ágyuk dübörgése megreszkettette a levegőt és rázta a falakat és az ablakokat. Hajnalban mindenik kijelölt helyén volt és virradatkor megindult az ágyuk bömbölő koncertje. A tisztikar is talpra kelt s a vezérkar sietett a legkimagaslóbb

dombéltre, honnan két nap és két éjszaka egyfolytában irányította a harcmenetét.

Két oláh falu a szebeni hegyek aljában, Guraro és Poplaka, hol az ellenség tanyázott, már kora reggel lángokban állott. Az ágyuk a Nagyszeben körüli állásokat lőtték szakadatlanul. A Keresztény-sziget alatt elterülő Dreispitzwald s alább a Szebentől nyugatra húzódó Jungerwald s folytatása a poplákai erdő felett a gránátok és shrapnellek füstfelhői gomolyogtak kelet felé a Bongárd és Hermány körüli hegyek és dombok is állandóan tűz alatt állottak. Épp úgy a fogarasi völgy Felek táján, a Hortobágy (Hartbach) völgyén előnyomuló lovasság részéről.

Az ágyutűz után a gyalogság támadásba ment át s a Dreispitzwaldból kiverte az ellenséget, benyomult a poplákai nagy erdő szegélyébe s kelet felé is megtisztította a bocskoros betörőktől Szeben környékét. Délután folyamán az oláhok ellentámadást intéztek gázbombákkal a szebeni erdőből, amivel pillanatnyi sikert értek el, de újra visszaverettek az erdő mélyébe, hol erősen kiépített háromszoros erődítményeik voltak. Honvédeink az éjszakát az erdőszegélyben töltötték.

A nyugoti szárnyon Szelistye és Orlát felől előnyomuló német csapatok a keddi (szeptember 26) nap folyamán Keresztény-szigetről fölhatoltak a Resinár felett emelkedő hegység gerincére és csúcsaira s nyugat felől bezárták az oláh hadakat. A Hohe-Rinne felé menekülő ellenséget rettenetes shrapnellzáporral üldözték késő estig.

A kedvező harcéri helyzetnek igazi szenzációja azonban az volt, hogy bajor csapatok Petrozsény felől a hegygerincen előhaladva, elzárták a Vöröstoronyi-szorost az oláhok háta mögött. A mi csapataink felett kóválygó repülők jelentették, hogy az oláhok trénje meg van rekedve a szorosban, nem tud mozdulni sem előre, sem hátra. A foglyok is jelentették, hogy már tudják, hogy körül vannak zárva s azért harcolnak oly elszántan, hogy időt nyerjenek az esetleges kiszabadulásra. Hogy Fogaras felé el ne illanhassanak, amieink a fogarasi völgyet állandó zárótűz alatt tartották és az ott működő lovasság elzárta az Olt völgyét. Reménységünk volt tehát arra, hogy az egész ott lévő oláh sereg fogságba kerül.

Szeptember 27-én reggel első föladat volt a szeben-poplákai erdő elfoglalása, másrészt a Szebentől délre (4—5 km.) fekvő Sellenberg vidékének az ellenségtől való megtisztítása.

Az ellenség Mohnál állapotodott meg. Onnan próbáltak ellentámadást intézni, de az ágyuk, géppuskák és fegyverek tüzelése csakhamar elűzte onnan őket.

A bajlars sárjanál. A front mögött katonasíra akadtak, melyeknek az egyik temetőben. Emlékül feljegyezték a hős halálát.

A tisztek nem győzték magasztalni honvédeink lelkesedését és alig fékezhető harcvágyát.

Egy német tüzérkapitány érdekes jeleneteket beszélt el az örömtől ujjongó Szebenből. Az emberek a Piac-téren és az utcákon sütögték-forogtak. Egy ágyut a város közelében állítottak fel, azt körülvették nők és gyermekek és tejbe-vajba fürösztötték a tüzéseket. Ezek mikor löni akartak, előbb fölkérték az urakat és hölgyeket, hogy álljanak félre, mert most löni kell. A lövés után megint összeszaladtak és simogatták az ágyut és a tüzéseket.

A szászokat általában annyira föllelkesítette és kiforgatta zárkózott természetükből a felmentésen érzett örömmámor, hogy szinte felismerhetlenek voltak.

Szerdáról csütörtökre virradó éjjel (szeptember 27—28) Nagydisznód és Kisdisznód városából is kivonultak az oláhok és a hegyi szorosok útjain igyekeztek a határszélek felé menekülni, üldözve a shrapnellel záporától. Szeptember 28-án, csütörtökön még egy utolsó ellenállást kíséreltek meg a Vöröstoronyi-szoros bejárata előtt Cód, Nagy- és Kis-Talmács vidékén; de az előrevont ágyuk lehetetlenné tettek minden védekezést. Mint a halak a vársában, úgy összeszorultak. Némelyek megpróbálkoztak a Fogaras felé elsurranással, de ott erős ágyutűz zárta el a völgyet. Csupán egyfelé lehetett menekülni, a Vöröstoronyi-szorostól keletre emelkedő fogarasi sziklabére völgyein, melyek fölött a 2000 m. magas hegygerinc alkotja a határt s a csúcsok, mint a Szurul, Negoj stb. egészen 2300—2544 m. magasságig emelkednek.

Hogy mennyi tudott ezeken átvergődni az 50—60.000 főnyi seregből, az még nem tudható; de ezek már többé nem katonák, hanem kétségbeesett bujdosók voltak.

Ami katona a völgykatlanban maradt, az szeptember 29-én, pénteken megadta magát, letette a fegyvert. Óriás zsákmány jutott kezünkbe, a sereg összes fölszerelése, ágyuja, puskája, lövészere, trénje, autó- és repülőparkja, vasuti kocsik, lokomotívok s a katonák ezrei.

A fényes győzelem anyagi részén kívül óriás jelentőségű volt az erkölcsi hatás is. A végzet sujtó keze lecsapott s porba zúzta az elbizakodottan betört alattomos rablóbandát. Amily gőgösen jöttek be a védetlen szorosokon, épp oly nehezen tudtak visszatérni.

A nagyszebeni négy-öt napos harc örökre fényes napja lesz a hadtörténelemnek.

A szövetséges német-bolgár-török haderők győzemes előnyomulása 1916 szeptember végén megállott az ellenségnek erősen kiépített Topraisar-Kobadinu-Rasova vonala előtt. A harctér területi sajátosságai folytán a tüzérség átcsoportosítása és az utánpótlások rendezése sok időt vett igénybe. Az ellenség említett főállása, mely keleten Tuepa Ghiolra, nyugaton a Dunára támaszkodott, már a béke idején minden technikai eszközzel meg volt erősítve. Topraisar és Kobadinu várszerűen volt kiépítve és jelentékeny erők védték, amelyek nehéz tüzérséggel voltak ellátva. A harc vonal közepén állottak az oroszok, jobbról és balról a románok. A mi csapataink a Tutulgeacu — Amazeuca — Kavaclar — Enigea vonalon és Briu — Bacintól nyugatra állottak.

Október 19-én reggel megkezdődött a tüzérség belövése. A hatást kedvező kilátási viszonyok fokozták. Kétórás ágyutüzünk az ellenséget makacs küzdelem után kivetette a jobbszárnyon elfoglalt első hadállásából. A harc első napján elértük estig a következő vonalat: A Tuzlától délnyugatra lévő 39—70—74. számú magaslatokat, a Topraisartól délre, a Muratanu Burustól délre levő magaslatokat. Tovább nyugatra az ellenséget támadásunkkal lekötöttük, egyben pedig több támaszpontot ragadtunk el tőle.

Október 20-án tovább folyt a harc, amely különösen Topraisarban öltött heves jelleget. A Tuzlától délre eső vidéket az ellenség kiűritette és Tuzlát magát harc nélkül szálltuk meg. Estig elértük a Topraisartól délre eső vidék Osmancea — Cogeia, Juk — Cocargeától északra eső vidék — Patulus Chiök — Bascu vonalát. A zsákmány az első két napon 3300 fogoly volt, akik közül 300 orosz, továbbá 16 géppuska és egy akanavető. E fogolyszámból 1500-nál több orosz jut a török csapatokra.

Október 21-én a küzdelem Topraisar és Kobadinu körül koncentráldott. Tüzérségi és gyalogsági támadásunknak az ellenség délben kénytelen volt engedni. Mackensen vezértábornagy vezérkarával a 90. számú Tasli Juk nevű magaslatról figyelte az ellenséges tömegeknek visszaözlését, amely tüzérségünk hatásos tüze alatt sok helyen vad futássá fajult. Topraisar és Kobadinu elestével az ellenség fő ellenállása csökkenni kezdett és estére csapataink a Tehirgiol — Mulciova, Topraisar — Kobadinu — Sapata — Baza vonalon túl jutottak. Ez üldözést pihenés nélkül folytattuk és éjjel új állásokba vittük tüzérségünket.

Hét orosz hadihajó Konstanza és Tuzla között jobbszárnyunk ellen akart működni, de ennek nem volt sikere, mert intézkedéseink arra kényszerítették, hogy a partvidéktől jó messzire tartózkodjanak.

Az ellenségnek nem maradt ideje, hogy Konstanzát védelmezze, ha a

Macedóniai önkéntesek, akik örömlükben, hogy felszabadultak a szerb járom alól, tömegesen siettek beállani a bolgár hadseregbe, hogy Bulgária másik atlatomos ellensége, Románia ellen harcoljanak.

maga biztosságát nem akarta veszedelmeztetni. Német és bolgár gyalogság által támogatva, a bolgár lovasság elfoglalta Konstanzát. Még ugyanaz nap este a jobbszárny elérte az Izlam Tepe — Alacap vonalat.

Október 23-án az ellenségnek még Medgidianál tanusított makacs ellenállását kellett megtörni és ezt a helyet erős harcok után este elfoglaltuk. Az oroszok új erőiket, nyomban megérkeztek után harcba vitték és ezek az új csapatok nyomban vereséget is szenvedtek. Nyugati csoportjaink megszállották a Rasova — Jorines — Hosu Juk helységektől északra lévő magaslatokat.

Szárazföldi és tengerészeti repülőink a felderítésben kitűnő szolgálatot végeztek. Egy csatarepülőraj több ízben beleavatkozott a harcokba és bombákat vetett Konstanzára, valamint az onnan kivonuló hadoszlopokra, ugyancsak a csernavodai pályaudvarra és hidra, ahol több ízben megzavarták a forgalmat. A zsákmány 23-ikáig 75 tisztre, köztük két ezredesre és 6600 közemberre, 12 ágyura, 52 gépfegyverre, 3 aknavetőre, egy orosz zászlóra, 200-nál több vasuti kocsira, mozdonyokra és egyéb anyagra emelkedett. Konstanzába német csapatok is bevonultak.

A gyors siker főleg a német nehéz tüzérség meglepő összpontosítása, német csapatoknak Topraisar ellen intézett támadása, végül pedig a pihenést nem ismerő utánnomulás és üldözés idézte elő. A német főparancsnok és Tapper vezérkari főnök állandóan a csatatéren időzött.

*

Miután Oláhország gyalázatos arulásával ellenségeink sorába lépett, nekünk sem volt semmi okunk arra, hogy tovább is ráborítsuk a szeretet köpönyegét arra a politikai korrupcióra, amely az oláh államban jobban volt elterjedve, mint akármelyik más országban. Még Károly román királynak hatalmas alkotó és szervező ereje sem volt elégséges ahhoz, hogy ezt az Augiász-istállót megtisztítsa. 1913 novemberben, tehát kevéssel a bukaresti béke megkötése után, amely Oláhország hatalmának csúcspontját jelentette, a Revue de Paris Raduleszku-Motru tollából cikket közölt Károly román királyról, amelyben magasztaló szavakkal emlékezett meg ennek az uralkodónak kiváló tulajdonságairól, de az író őszintén megvallotta, hogy a király szomorú ellentmondásban van környezetének alacsonyásával és erkölcstelenségével. A király helyzetének iróniája volt, hogy ő, aki teljesen alkotmányos uralkodó akart lenni, kénytelen volt ezekkel a politikusokkal kormányozni, akiknek erkölcstelenségét és aljasságát jól ismerte. Maga az

• Cuccia-csapatok partraszállása Szalonikiben, Románia felszabadítására. — De ez az erőlködésük is hiábavalónak bizonyult

oláh író is kétségbevonja, hogy a király meg lett volna elégedve munkájának eredményével.

Hogy Károly román királynak gyenge utódja alatt mily féktelenül fejlődött tovább a politikai korrupció, ezt a legutóbbi két év tapasztalatai eléggé megmutatták. Itt van mindenekelőtt Bratianu Iván, Oláhország miniszterelnöke, ez a Krisztus fejü Judás, aminek őt maga Ferdinánd király nevezte el. Értette ugyan annak a módját, hogy kifelé becsületes embernek látszassék, de annál szemérmetlenebb volt az a korrupció, amelyet rokonai és barátai üztek, azt pedig lehetetlen volt föltenni, hogy Bratianunak ezekről az aljas dolgokról ne lett volna tudomása. Az öreg Carp egy ízben nagy zavarba hozta Bratianut, amikor a szenátusban a csernavodai hid-építés dolgát ismertette. Arról volt szó, hogy a dunai nagy hid építésével bizzák meg a Five Lille angol céget. Tudták, hogy ebben az ügyben Bratianu is fel fog szólalni. Erre a furfangos angolok egy igen jól dotált főmérnöki állást teremtettek és megkérték Bratianut, hogy ezt az állást vállalja el. Bratianu visszautasította az állást, de suttymban megüzente a cégnek, hogy Párisban van egy nagyon fiatal öccse, aki erre az állásra nagyon alkalmas volna. És Bratianu Vintila, aki akkor a Ecole Polytechnique hallgatója volt, a Five Lille cégnél főmérnök lett. Később pedig ugyanez a Bratianu Vintila, aki a háboru kitörésekor az oláh nemzeti bank igazgatója és a Viitorul című kormánypárti lapnak kiadója volt, oláh hadügyminiszter lett.

Ugyanerről a Bratianu Vintiláról, aki bátyjának valósággal rossz szelleme, a következő szószerint igaz és jellemző esetet beszélték :

Az öreg Bratianu egy ízben Bukarestből Szinájába utazott ; szalonkocsiban ült ugyan, de ez nem mentette meg attól, hogy egyszerre eltűnt a pénzerszénye, amelyben nagyon jelentékeny összeg volt. A vonatot azonnal megállították és az összes utasokat megmotozták. De a pénzt senkinél sem találták meg. Végül megvizsgálták azt a szalonkocsit is, amelyben a fiatal Bratianu Vintila ült atyjával. És most általános meglepetésre kitűnt, hogy a pénztárca Vintila ur zsebében volt. Az oláh viszonyok ismerői határozottan állították, hogy Vintila ur ennek a sokat ígérő kezdetnek megfelelően fejlődött tovább.

A leghirhedtebb és legelvetemedettebb oláh politikusok egyike Cosztineszku pénzügyminiszter, Bratianu sógora volt. Beavatott emberek jól tudták, hogy ez az ember a háboru előtt egy pár hét alatt legalább husz millió frank vesztegetési pénzt fogadott el. A mit nem kapott ő személyesen' azt megkapták fiai és vejei, akik a pénzügyminiszterrel együtt valóságos vesztegetési szindikátust alkottak. Aki Oláhországban görbe utakon akart

valamivel jutni és evégből teli pénzerszénye volt, annak csak Cosztineszku urhoz, vagy rokonaihoz kellett bizalommal fordulni. A következő eset gyönyörűen beleillik ebbe a keretbe: 1913-ban valaki egy miniszter előtt nagyszerű tervet fejtett ki, amellyel az oláh állam több milliót kereshetett volna. A miniszter nagy érdeklődéssel hallgatta az előadást és végül egész nyíltan ezt mondta: „Igen, nagyon helyesnek tartom mindezt, menjen csak el titkáromhoz és beszéljen vele a részletekről és a — provizióról.”

Oláhország politikai életének leghitványabb és legromlottabb alakja volt Joneszku Take volt miniszter. De romlottsága nyilvánvalóan öröklött baj. Apja alárendelt határvámhivatalnok volt, aki csodálatosan értette annak a módját, hogy sovány fizetéséből több milliót takarított meg s akit, ámbár már régen meghalt, még ma is egész Oláhországban általánosan ezen a néven ismernek: Gica Pungás (Gica, a zsebtolvaj). Joneszku Tákéről kebelbarátja, Filipeszku következőképpen nyilatkozott: „Carp ural ellenkezően Joneszku az az ember, aki energiával és tehetséggel az oláh népnek összes bűneit, összes rossz tulajdonságait párosítja. Mélyen a mi korunk alatt áll. A románok között a legutolsó. De ezzel az osztályozással még megtiszteltem őt. Mert nagy tisztelet így beszélni egy emberről, aki a külföld által sugallt, föntartott és szubvencionált akciót visz keresztül. Egy ember, akit a külföld kitart, Cézár módjára viselkedik nálunk. Milyen gyalázat.” És egy másik ember, Grecianu Demeter, ezt írta róla: „A tákismus oly emberek csoportja, amely a román társadalom leggazabb sőpredékéből áll.”

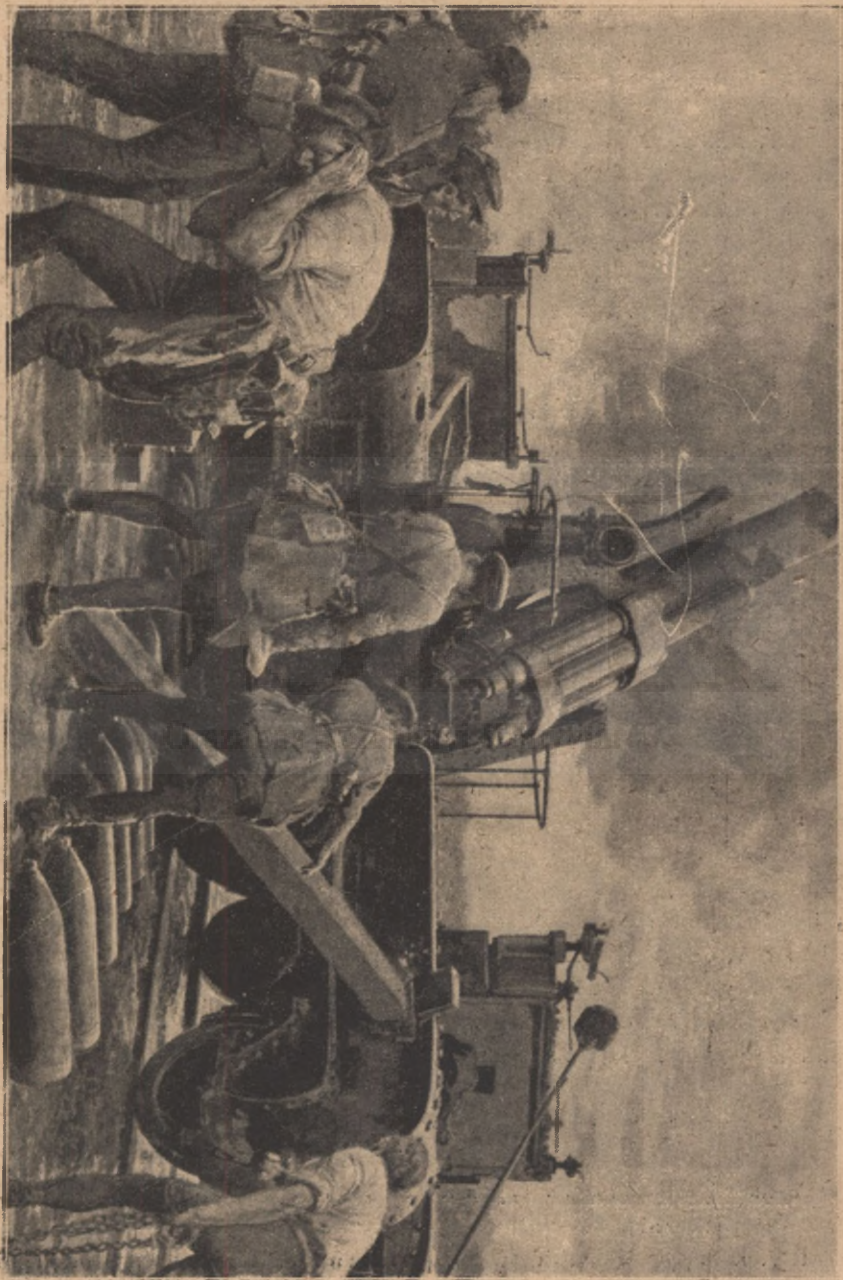
Filipeszku még 1915. évi novemberben cikket írt ezzel a főirattal: Tolvajok! Tolvajok! amelyben különösen Ilieszku, Oláhország vezérkari főnökét támadta meg, cikkében azt állította, hogy a hadügyminiszter között, aki akkor Bratianu volt és bizonyos üzletemberek között, akik a viszonyokat meggazdagodásra használják föl, nagyon bensős összeköttetés áll fenn, hogy vannak hivatalnokok, akik megvesztegettetik magukat és hallgatásukért pénzt fogadnak el, hogy papirtalpas cipőket, béleletlen kabátokat és oly nadrágokat szállítottak, amelyek már a harmadik napon szétszakadtak stb. A kormány kijelentette, hogy a támadás Filipeszku bosszújának műve, mert fia nem vehetett részt a hadseregszállításokban.

A háboru mérlege 1916 végén.

A második háborus év végén a háboru addigi eredményeit a következő számadatok mutatják:

1. A középponti hatalmak európai területén az ellenséges országokból

Angol nehéz ágyú munkáiban, a román harcúton.

megszálltak : Belgiumban kerek 29.000 négyszögkilométert, Franciaországban 21.000, Oroszországban pedig 280.000, Szerbiában 87 000 és Montenegróban 14.000, összesen kerek 431.000 négyszögkilométert.

Az ellenség megszállt : Elzászban kerek 1000 négyszögkilométert, Galiciában és Bukovinában 21.000, összesen 22.000 négyszögkilométert.

A háboru első évének végén a számarány ez volt, 180.000 a 11.000 négyszögkilométerhez.

2. A hadifoglyok összes száma a második háborus év végén ez volt : Németországban 1,663.794, Ausztria és Magyarországon 942.489, Bulgáriában kerek 38.000, Törökországban 14.000, összesen 2,658.283. Egy évvel ezelőtt a Németországban és Ausztria-Magyarországban ledő hadifoglyok száma 1,695.400 embert tett.

Az orosz hadifoglyok közül Németországban van : 9019 tiszt és 1,202.872 katona, Ausztria-Magyarországban 4242 tiszt és 777.324 katona, Bulgáriában és Törökországban 23 tiszt és 1435 katona, összesen 13.294 tiszt és 1,981.631 katona.

Német hadifogságba jutott addig : francia 5944 tiszt, 343.731 katona, orosz 9019 tiszt, 1,202.872 katona, belga 656 tiszt, 41.752 katona, angol 947 tiszt, 29.956 katona, szerb 23.914 katona ; összesen 16.569 tiszt, 1,647.225 katona.

3. Németországban a következő hadizsákmányt állapították meg : 11.036 ágyú, 4,748.038 lövedékkel, 996 municios és egyéb jármű, 1,556.132 fegyver és karabély, 4460 pisztoly és revolver és 3450 géppuska.

Meg kell jegyeznünk, hogy itt csak Németországba elhozott zsákmányokról van szó, míg egy megközelítően sem meghatározható számú ágyút, géppuskát és puskát a municióval mindjárt a harctéren használatba vettek.

4. Az egész Németország kórházaiban kezelt hozzátartozói közül a német tábori seregek a rendelkezésére álló akkori statisztika szerint 90.2 lett 100 közül újra szolgálatképes, 1.4 halt meg 100 közül és 8.4 lett 100 közül szolgálatképtelen, vagy szabadságolták. A higiénikus rendszabályok, különösen a szigorúan foganatosított védőoltások folytán a járványos megbetegedések száma a hadseregben elenyészően csekély maradt. Mindig csak szörványos megbetegedésekről volt szó és a katonai intézkedéseket a járványok sohasem gátolták meg.

*

Európának az utóbbi időben oly sokszor emlegetett haditérképéről megállapítható, hogy a kontinentális frontok hosszúsága hozzávetőleg négyezer kilométer volt. Még pedig :

Mohamedan hadifoglyoknak egy német fogolytáborban istentiszteletet tartanak a Bajfám-ünnep alkalmából. Az istentisztelet után valamennyien a román frontra kerültek harcolni. Ők voltak az egyedüli foglyok, akiket az antant csapatától — az antant ellen fehéret felhasználni.

Országos Széchényi Könyvtár

Francia front és tengerpart	700 km.
Rigától Pinszkig	700 „
Pinszktől Romániáig	600 „
Olasz front	450 „
Erdély	600 „
Bolgár Dunavonal	600 „
A front Szaloniki körül	300 „
Valona és a tengerpart	100 „
Összesen	4050 km.

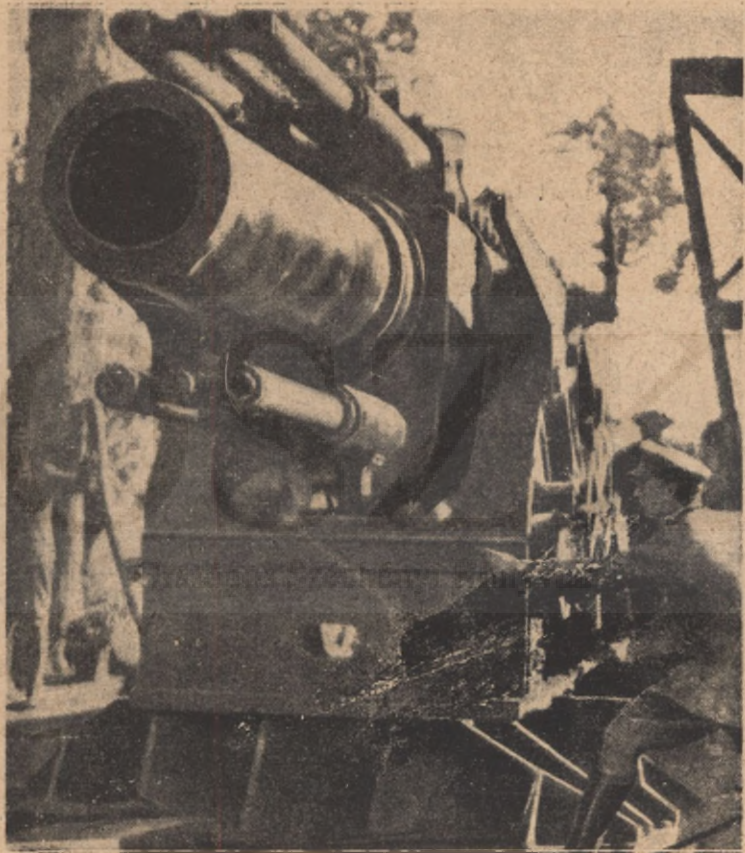
E légvonalban mért távolságokban nem voltak beleszámítva a terep alakulat által előidézett és egyéb fronthajlások, s így csak nagy általánosságban lehetett becsülni 4000 kilométerre ama frontszakaszok összességét, melyeknek minden helye egyenlő fontos ütköző pontja volt a hadban álló feleknek. Ami azt jelentette, hogy e vonalak meg voltak erősítve, s így mindjárt az első védelmi vonal a két félnél 8.000 km. lövőárokra felelt meg.

Miután pedig mindenütt legalább három egymás mögött kiépített védőrendszerrel beszélhetünk, az ásott földsebek hosszát is legalább háromszor nyolc — huszonnégyezer kilométerre kell tennünk — ami a földgömb átmérőjének kétszerese (127.000 km.) és több mint fele, az ekvátor hosszának (40.000 km.). Nem kell vitatni, hogy ez a szám elenyésző csekély a háború folyamán kiásott lövőárkok valódi hosszához képest, erről az alapról elinduló következtetéseinknek azonban így is fantasztikus az eredménye. Próbáljuk például kiszámítani, hogy mennyi drót kellett a védelmi vonalak huszonnégyezer kilométeréhez? A legegyszerűbb és alig félméteres drótakadályhoz annyi drótra volt szükség, amennyi a frontszakasz hosszának negyvenszerese. A kontinens lövőárkai elé tehát majdnem egy millió kilométer drót volt kifeszítve, ha nem is számítjuk a száz méter széles akadálymezőket. Egy millió kilométer drót, ezzel huszszor lehetne körülkeríteni a földet.

Mondottuk, hogy a frontszakaszok összessége négyezer kilométer hosszú. Állóharcnál egy méterre egy embert szoktak számítani, vagyis ezerméterenként egy zászlóalj, s így a négyezer kilométernek négy millió ember felelt meg. Miután a közvetlen front mögötti formációk, tartalékok, osztagok és intézetek létszáma rendszeresen megegyezett a tűzvonalban álló kombattánsokkal, az előbbi számhoz még négy milliót kell hozzáadnunk. Vagyis a frontvédelemre rendelt haderő mindegyik hatalmi csoportnál nyolc-nyolc millió emberből állott volna e számítás szerint, amelybe természetesen megint nincsenek beleszámítva a különböző offenzív vagy defenzív feladatokkal

megbizott és e célra koncentrált, de esetenként változó és merőben ismeretlen erők. Ha a két fél tizenhat millió emberét, akikre a teória szerint a frontok tartásánál szüksége volt, taktikai egységekbe, divíziókba osztjuk, s egy hadosztályt a szokás szerint huszezer embernek számítunk, akkor

Angol nehéz ágyú a román harcterén.

kiderül, hogy : a négyezer kilométeres front minden oldalán nyolc millió ember, azaz négyszáz hadosztály állt, s az „egységes front” jelszavának korszakában ekkora tömegekkel kellett mindkét oldalon a hadvezetőségeknek dolgozniuk. Az egymással szemben álló tizenhat millió katona, azaz nyolcszáz divízió önmagában is az emberi fogalmat messze túlhaladó arányok perspektíváját viseli. Lássunk még néhány számot.

Ha nyolcszáz hadosztálynak ugyanannyi divizionáriusa és kétszerannyi dandárparancsnoka van, ha továbbá két-két hadosztály hadtestet és két hadtest hadsereget alkot, akkor legalább háromezer generálisnak kellett lenni egyszerre a fronton, nem számítva a lovas divíziók és a tüzérség ugyancsak tábornoki rangban levő parancsnokait.

Ha egy ember háromhavonként megújított felszerelésének értékét csak háromszáz koronára becsüljük, akkor e tétel a számításunk alapját tevő összes seregeknél háromhavonként elpusztult öt milliárd koronát tesz ki.

Egy hadosztály számára naponként negyven marhát vágta le, az összes frontok állatszükséglete tehát minden nap huszonnégyezer darab szarvasmarha, ami azt jelenti, hogy a 800 hadosztály hónaponként 700 ezer állatot fogyasztott el, vagyis tíz hónap alatt Magyarország egész marhaállományát felette volna, ha a szükségletet nekünk kellett volna fedeznünk, s ha a husételeket nem pótolták volna mindenütt hallal és egyéb szurrogátummal.

A fenti — ismétlem : teljesen önkényes számítás szerint) — egy divízióknak átlag tíz kilométeres frontszakaszt kellett tartania. Ez az arány az oroszoknál teljesen födte a tényleges helyzetet, mert 1916 telén át az ezerháromszáz kilométeres északi arcvonalon Alexejevnek százharminchét hadosztálya állott. E divíziók átlagos napi vesztesége a téli nyugalmas hónapok alatt ötvenöt ember volt, s ha a kulturáltabb államok seregeinél ez az arány valamivel kedvezőbb volt is, a hadosztályok naponkénti átlagos veszteségét túlzás nélkül becsülhetjük ötven főre. Ez nyolcszáz divízió-nál negyvenezer embert jelentett, azaz ennyi volt a véres és nem véres veszteség azokon a napokon, amikor egyik fronton sem történt semmi. Magától értődik, hogy a halottakat nem tekintve, e veszteségek 98 százaléka imét visszatért a csapathoz, különben tízenégy hónap alatt a két nyolcmillió hadsereg minden harc nélkül önmagát emésztette volna fel.

És így tovább, a háború bármely terén kíváncsiskodtunk, olyan rengeteg arányszámokhoz jutottunk, amelyekkel azelőtt csak a csillagászok dolgoztak. A lövészerfogyasztás, az elhasznált ércmennyiség, csapatszállítások statisztikája, fogolylajstromok, hadiveszteségek, szárazon vagy vizen megtett utak, s egyéb háborús tételek . . . mind a statisztikának mértékentuli föllendülését biztosították. És e statisztikai adatoknál csak azok a következtetések lesznek szertelenebbek és fantasztikusabbak, amelyeket tudósok és politikusok egyaránt tetszésük szerint fognak az adatokhoz fűzni.

TARTALOM

	Oldal
Háborunk Oroszországgal	3
Az olasz háboru	136
A franciaországi front	198
Anglia a háboru alatt	248
Háboru a tengeren	268
Románia bűne és bűnhődése	300
A háboru mértege 1916 végén	393

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

